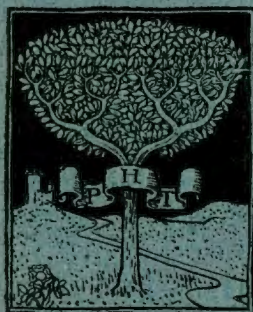

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1917

UTGIFVEN

AF

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

CARL MAGNUS STENBOCK

SAMFUNDETS SEKRETERARE

ÅRG. XIX.

HÄFT. 3 OCH 4.

INNEHÅLL.

	Sid.
Krigare, diplomat och statsfånge af NILS AHN Lund	77.
Stockholms öfverståhållare af N. v. D. 27. Friherre Herman Fleming	114.
Ur Michaël Gustaf Anckarswärds papper. Interiörer från riksdagarna 1823, 1828—30 och 1834 af A. GRADE	122.
Ätten Wrangels stamlinjer. Kritik och urkundsgrensning af Georges baron Wrangell, Reval. På svenska efter författarens tyska manuskript af E. WRGL	162.
Lidingö-visan. Några ort- och personhistoriska anteckningar af B. W.	174.
Personhistoriska data rörande en del förebilder till Selma Lagerlöfs Gösta Berlingsgestalter af ARVID NOREEN	187.
Svenska Porträttarkivets verksamhet 1916. Meddelanden genom dess sekreterare fil. dr SIXTEN STRÖMBOM	197.
Meddelanden från Svenska Porträttarkivet. I. Två porträtt af David Richter den yngre af GUNNAR MASCOLL SILFVERSTOLPE	200.
Notiser	204.
Personhistoriska Samfundet	207.
Frågor	207.
Register	211.

ILLUSTRATIONER.

Porträtt af Herman Fleming, lagman och fru Sandelin, Adam Lewenhaupt, Anna Christina Gyllenstierna. I texten en kartsnitt öfver Lidingö.

PERSONHISTORISK
TIDSKRIFT

NITTONDE ÅRGÅNGEN

1917

UTGIFVEN AF

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

CARL MAGNUS STENBOCK

SAMFUNDETS SEKRETERARE

STOCKHOLM 1918

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

170116

INNEHÅLL.

Gustaf Vasas griftefärd och hans grafvård. I anledning af Lucas Uphalls berättelse af <i>Axel L. Romdahl</i>	1.
Hvem var Knut Pedersson till Fyllerid? Af <i>H. F.</i>	4.
Bernadotte i Indien. Af <i>T. Szs</i>	9.
Ett politiskt bref af Prins Gustaf. Från Riksdagsstriderna i representationsfrågan 1850. Af <i>A. B. Carlsson</i>	18.
En grafplåt från Lofö kyrka. Efter förfis, friherre Leon. von Campenhausen, tyska manuskript	27.
Ett bref från Andreas Randel. Medd. af <i>Daniel Fryklund</i>	30.
En politisk skämtdikt från riksdagen 1865 af <i>Nils Fredrik Sander</i> , medd. af <i>T. Säve</i>	34.
Ett bref från latinskalden professor Johan Tranér, medd. af <i>T. Säve</i>	42.
Hahrska släktporträtt från 1700-talet. Af <i>August Hahr</i>	44.
Majoren Magnus Hansson. Anteckningar af <i>Oscar Nycander</i>	51.
Krigare, diplomat och statsfånge af <i>Nils Ahnlund</i>	77.
Stockholms öfverståhållare af N. v. D. 27. Friherre Herman Fleming	114.
Ur Michaël Gustaf Anckarswärds papper. Interiörer från riksdagarna 1823, 1828—30 och 1834—35 af <i>A. Grade</i>	122.
Ätten Wrangels stamlinjer. Kritik och arkundsgranskning af Georges baron Wrangell, Reval. På svenska efter författarens tyska manuskript af <i>E. Wrgl</i>	162.
Lidingövisan. Några ort- och personhistoriska anteckningar af <i>B. W.</i>	174.
Personhistoriska data rörande en del förebilder till Selma Lagerlöfs Gösta Berlingsgestalter af <i>Arvid Noreen</i>	187.
Svenska Porträttarkivets verksamhet 1916. Meddelanden genom dess sekreterare fil. dr. <i>Sixten Strömbom</i>	197.
Meddelanden från svenska Porträttarkivet. I. Två porträtt af David Richter den yngre af <i>Gunnar Mascoll Silfverstolpe</i>	200.
Notiser, Frågor	73, 204, 207.
Personhistoriska Samfundet	207.
Personhistorisk litteratur	64.
Insänd litteratur	75.
Register	211.

Illustrationer.

Porträtt af Gustava Stenborg, Anders Hahr, Henrik Vilhelm Hahr d. y., Magnus Hanson, Herman Fleming, lagman och fru Sandelin, Adam Lewenhaupt, Anna Christina Gyllenstierna. Öfriga illustrationer: Gustaf Vasas grafkor i Upsala domkyrka, grafplåt från Lofö kyrka, karts-kiss öfver Lidingö.

Krigare, diplomat och statsfånge

af Nils Ahnlund

På politiska äfventyrare lider i sanning det trettioåriga krigets tid ingen brist. Tidt och ofta skymta de fram i tidens historia, dessa lyckoriddare, som hos skilda potentater sökte sin fortuna, som den gängse tidstermen lydde: kondottierer, som salubjödo sin klinga, själfgjorda statstjänare, som ställde sina litterata eller praktiska färdigheter till förfogande, eller andra vandrande intelligenser af vidsträckt men ofta mer eller mindre suspekt kompetens. Mellan de skilda kategorier af *aventuriers*, som alstrades af de fördomsfritt lösa formerna inom tidens härväsande och diplomati, är det för öfrigt rätt vanskligt att göra bestämd skillnad. Det erbjuder ej svårighet att bland dessa lifsöden uppspåra högt begåfvade och i allo aktningvärdade män, som efter de tilläfventyrs stormiga vandrings- eller studieåren hamnat med hederlig bärgning i främmande furstetjänst och som med orubblig personlig lojalitet befinnas ha skött sina olika värf. Men det är lika lätt att förete exempel på motsatsen. Är icke i själfva verket den värfvade kejsrerliga armadans gåtfulle capo, Wallenstein, en storartad förebild för hela denna människotyp? Och hvart stömmade de samman, om icke till hans läger? Det är endast naturligt, att vi där träffa *Volmar Farensbach*, grefve till Karkus.

Sällan har domen öfver död man utfallit så enstämmigt förkastande som i fråga om denne livländske ädling. Där hans namn framskymtar i den historiska litteraturen, kan man vänta att finna en talande exposé af åtskilliga anstötliga lynnesdrag; hans falskhet, intriglystnad och otyglade lidelsefullhet konstateras och bestraffas af krönikören. Icke underligt, då samtida vittnesbörd merendels styrka karakteristikens riktighet. Hans »lättfärdighet och stora öfvermod» voro kända af Axel Oxenstierna så tidigt som 1616, då hans allmänna elaka rykte synes ha varit tillnärmelsevis stadgadt, ehuru de svenska statsmännen ännu ej vunnit sina första erfarenheter af den frihet, hvarmed han tolkade förpliktelsen af ingångna aftal. I åtskilligt torde dessa öfverklagade

egenskaper, och främst hans fullständigt obalanserade lynne, hans genomgående brist på sans och sinnesjämvikt, förklaras af de halft anarkiska förhållanden, under hvilka han vuxit upp och först pröfvat sina af naturen obändiga krafter. De sönderfallande ordensländerna utgjorde en den naturligaste jordmån för med honom befryndade existenser; i dessa Östersjöprovinser, där det feodala själfsväldet länge tagit sig fritt utlopp, är Volmar Farensbach visst icke ensam i sin art bland landsmän och ståndsbröder. Inom de fordom ledande ätterna mognade under grannstaternas förvirrande täflingskamp ett slags fribytaranda, och i de kretsar, från hvilka Farensbach stammade, hade den politiska hållningslösheten redan vunnit en viss tradition. Hans fader, Jürgen Farensbach, en typisk representant för det senare 1500-talets själfmedvetna soldenärer, åtnjuter väl hos baltiska historieskrifvare stadgadt anseende som en ärlig livländsk patriot. Samtida i Norden bedömde honom ogunstigare. Den svenske rikskanslern såg i Volmar först och främst en ombytlig faders ombytliga son.

Men å andra sidan, enbart med en hänvisning till de drag i hans väsen, som rätt snart borde fört honom ur leken, kan man icke nöjaktigt förklara Volmar Farensbachs växlande lif. Han knöt dock vid flere tillfällen politiska förbindelser, som fordrade andra förutsättningar; han lyckades äfven flere gånger återknyta band, som tycktes våldsamt afslitna för alltid. Han blir icke heller fullt begriplig, om hans enhälligt vitsordade oarter alldeles få undanskymma hans naturs lyckligare gåfvor, en viss tjuvningskraft i uppträdandet och en vältalig tunga. De vittnesbörd här om, som gått till eftervärlden, äro väl enstaka men kunna icke frånkännas hemul. De komplettera en fysiologi, hvars osympatiska drag i ovanlig grad öfverväga, men hvori det diaboliska inslaget kanske ej framträder så öfver höfvan starkt, som man oftast om ej alltid gjort gällande. Ohämmad, tygellös, bullrande lidelse är hela hans person. »Sein grösster Feind ist sein Maul», yttrade hans generalissimus Wallenstein om honom.

Hela hans historia bär också en prägel af våldsam oro. Och dock äger den många dunkla och okända skeden. Så länge han ännu uppehåller sig i sin kurländska hemort, kan man med tämlig lätthet följa honom, men sedan försvinner han för långa tider för att plötsligt kastas fram på en ny skådeplats. Än dyker han upp här, än där, oftast i samband med företag, som åtminstone i någon mån bära äfventyrlighetens prägel. Han spelar en roll, och på nytt förlora vi honom ur sikte.

Mest känd är Farensbach från 1617 års händelser i Östersjöprovinserna, då han genom förräderi mot sin landsherre Sigismund af Polen bringar Dünamünde i svenskarnas händer och kort därpå under hänsynslöst dubbelspel bryter med sina nyförvärvade bundsförvanter och försonar sig med den polske konungen. Särskildt till denna episod, i sina allmänna drag välbekant från svenska historiska framställningar, knyter sig den tysk-baltiske historikern *Ernst Seraphims* liffulla och utförliga skildring »Der Kurländer Volmar Farensbach».² Den vill visserligen vara en fullständig biografi, men saknaden af så godt som alla underrättelser för tiden 1622—33 har faktiskt sprängt författarens ram, och man söker därför i Seraphims arbete förgäfvets upplysningar om Farensbachs sista årtionde. Dessa borttappade år vistades han icke i Livland; han ägde öfver hufvud icke fast hemvist. Att han hösten 1628 i Gustaf II Adolfs ärenden afsändes på en beskickning till Siebenbürgen, är egentligen hvad Seraphim känner om honom; att han 1626 af oviss anledning besökt Sverige har äfvenså varit bekant.³ Vida rikare belysning ger Wallensteinslitteraturen, som i detta sammanhang egendomligt nog undgått uppmärksamheten. Senast lämna österrikaren *Herman Hallwachs* voluminösa publikationer en myckenhet nya bidrag till Farensbachs lefnadshistoria från de växlingsrika år han tjänade under kejsrerliga fanor. En sammanställning af i äldre och nyare litteratur tillgängliga notiser kompletterar väsentligen bilden och låter ljuset falla öfver några af de märkligaste situationerna i ett äfventyrligt lif. Den framställning, som här skall gifvas af Farensbachs högeligen skiftesrika vandringsår utom Polen, bygger i första hand på tryckta källor, inbördes rätt olikartade, i andra hand på studier i svenska och danska, till någon liten del också tyska, arkiv och handskriftsamlingar. Det torde ej behöfva särskildt anmärkas, att dessa senare notiser samlats under forskningar, som satt sig något bredare mål före.

Man kan med skäl fråga sig, om Farensbachs biografi verkligen förtjänar en ingående behandling. Erkännas skall, att hans egen insats ej är af den art, att den motiverar ett starkare intresse för hans person. Men han framskymtar stundom i vissa samman-

² I hans tillsammans med brodern *August Seraphim* utgifna *Aus der kurländischen Vergangenheit*. Stuttgart 1892. Nyligen har den livländska perioden af Farensbachs liv behandlats i *J. Kordzikovskis* uppsats *Aus den Studien im Rigaschen Stadtarchiv*: *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertums-kunde der Ostseeprovinzen Russlands* 1913.

³ Påpekadt af *Sonden* i en recension i *Historisk Tidskrift* 1894: Öfversikter och granskningar s. 4—13.

hang, som icke få fränkännas politisk betydelse, och historien om hans lif erbjuder ett öfvermått af tidstypiska drag. Och först och främst äger den en oafbruten dramatisk puls, som i sig själf fängslar.

* * *

När Volmar Farensbach i september månad 1620 lämnade Warschau för att gå i fält mot turkarna, kunde den 34-åriga mannen blicka tillbaka på en växlingsrik bana. Hans karriär hade i ovanlig grad utmärkts af framgång. Kommendant på Riga slott, guvernör öfver det polska Livland, fältherre hos hertig Vilhelm af Kurland — se där i korthet de viktigaste dragen af hans historia. Genom sitt giftermål var han därtill befreundad med Polens mäktigaste magnatfamiljer, och af dessa frändeförbindelser hade han vid behof veterligen dragit stor nytta. En segsliten och långvarig process hade den senaste tiden bundit honom vid den polska hufvudstaden, i det att rådet i Riga väckt sak mot honom — på synnerligen goda grunder! — med yrkande på skadestånd för de våldsamheter, han försökt mot staden vid tiden för det misslyckade svenska anfallet. Först i augusti 1620 hade utslaget fallit — till hans förmån. Ty genom sitt inflytande vid hofvet lyckades Farensbach omintetgöra borgerskapets anspråk på skälig upprättelse.¹

I den här, som under storfältherren af Littauen samma höst tågade till Moldau, var den forne livländske guvernören en framskjuten höfvitsman. De förhoppningar, han till äfventyrs gjort sig att genom lyckliga vapenbragder återställa sin, trots allt, svårt skadade reputation i adelsrepubliken, finga emellertid en bråd ända. Den lysande expeditionen slutade efter få veckor med en af de största katastrofer, den polsk-turkiska krigshistorien vet omtala. Natten mellan den 6 och 7 oktober kringrändes den så småningom i full upplösning bragta hären af den valackiske fursten Kantemirs skaror. Otaliga fångar gjordes. Endast i fråga om ett fåtal är namnet känt, men som en bland de förnämsta af dessa nämnas i samtida uppteckningar Volmar Farensbach.² De

¹ Jag hänvisar för dessa händelser till *Seraphim*.

² Stanislaus Zolkiewskis berättelse, tryckt i *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Supl. II, 2, s. 490 ff. — *Piasecki* talar i detta sammanhang felaktigt om Georg Farensbach (*Chronica gestorum* s. 403), hvaremot *Kobierzycki* (*Historia Vladislai* s. 672, 704, 724) uttryckligen nämner *Volmarus* eller *Volodimirus Farensbachius*, »splendidis in Livonia natalibus gestisque, ingenio moribusque levior, sed manu promptus, perpetuus Corecci æmulus».

flesta af de polska anförarna togos i förvar af tartarerna, men fyra af den slagna arméns yppersta höfdingar rönte hedern eller olycksödet att forslas till Konstantinopel, där de inspärrades i Blå tornet nära staden. Utom fältherren Stanislaus Koniecpolski voro de Lukas Zolkiewski, Samuel Korecki och — Volmar Farensbach.¹ Lång och hård blef fångenskapen, och Farensbachs gamle medtäflare Korecki fick till slut med lifvet plikta för sitt stolta och hånfulla språk mot sina väktare.² I Polen visste man ej längre om någon af de fyra skulle återkomma lefvande; fåfånga syntes de försök, som Farensbachs syster Magdalena, en af prinsessan Annas hofdamer, gjorde för att få sin broder utväxlad.³ Och åren gingo.

Vid årsskiftet 1621—22 ankom till Konstantinopel sir Thomas Roe, Englands nya ambassadör hos Porten, en af tidens utmärktaste diplomater, bekant äfven från Gustaf Adolfs historia. Ett bland de angelägnaste värf, han hade sig förelagdt, var arbetet för de polska adelsmännens befrielse; i hvarje fall skulle han söka utverka skonsammare behandling af dem. Framför andra hade hans regering lagt honom på hjärtat tvenne, skotten William Forbes, som hölls fången hos en tartarisk höfding, och Volmar Farensbach.⁴ Det synes säkert, att denna uttryckliga rekommendation är en följd af de ansträngningar, som systemen utvecklat. Forbes hade nämligen tjänat under Farensbach. Med energi, som ej uteslöt försiktighet, gick Roe till förhandlingarna med storvisiren; de erfarenheter, den franske ambassadören inhöstat, talade ej för lämpligheten af alltför lifliga föreställningar; han inskränkte sig först att yrka på ett mänskligare fängelse än det nuvarande, i hvilket fångarna fingo sofva i sina bojor. Tidigast utverkades Farensbachs frigifning; redan i början af mars synes han ha varit på fri fot och satt sig i rörelse för att friköpa Forbes,⁵ och i juni kunde Roe inberätta till sin regering, att också denne förlossats ur fångenskapen.⁶ I fråga om Korecki intog åter Porten en hemlighetsfull och omedgörlig ståndpunkt; först så småningom blef hans öde bekant. De öfriga fångarna kunde efter hand återvända till sitt hemland. Men Farensbach

¹ *Kobierzycki* s. 724, *Piasecki* s. 403.

² *Kobierzycki* s. 855.

³ Jfr. *Seraphim*.

⁴ Roes instruktion den 9 sept. 1621. *Negotiations of sir Thomas Roe in his embassy to the Ottoman Porte 1621—1628* s. 3 (London 1740).

⁵ Roe till konung Jakob den 9/19 mars, *Negotiations* s. 26.

⁶ Roe till Calvert den 1 juni, *ibid.* s. 58.

stannade kvar. De är, som nu följa, torde vara de dunklaste och minst kända i hans historia; endast några få ljusglimtar skingra mörkret, men om den allmänna riktningen af hans öden kan dock ej råda ovisshet.

I den osmanska hufvudstaden sammanlöpte en mångfald af den syd- och östeuropeiska politikens tilltrasslade trådar. Här mötte sig de spansk- österriskiska intressena med motpartiets i en oafbruten kamp mellan »oratorerna» eller »residenterna», de olika makternas sändebud, och kampen gällde främst försänkningar vid sultanhofvet, som kunde göras fruktbringande i det politiska spelet. Med alla sina hemliga kabaler var denna kraftmätning i sanning världspolitisk; den ägde sina yttersta poler i Babylon och i London. Året 1622 betecknar ingen afmattning. En polsk ambassadör anlände på höstsidan för att förhandla om fred men motarbetades af ett sändebud från Bethlen Gabor, den orolige protestantiske fursten i Siebenbürgen, hvars politik under 1620- talet gång efter annan blir ett viktigt led i de antihabsburgska makternas planer. Bethlens agent sekunderades i förstone af den böhmiska rebellionens bekante general, grefve Henrik Matthias von Thurn, som i augusti ankommit till Konstantinopel. Farensbach har tydligen snart nog trädt i förbindelse med denne och genom honom värfvats för Bethlen Gabors sak, en öfvergång, som visserligen icke förutsatte en alltför samvetsöm polsk patriotism. Vi veta icke mycket om hans närmast följande år. Den gamle siebenbürgske krönikören *Krauss* vet förtälja, att Farensbach 1623 med en afdelning tyskt rytteri trädt i Bethlen Gabors tjänst, och deltagit i höstfälttåget mot kejsaren. Men Farensbach fann sig ej rätt väl i denna ställning, hemförlofvade sina soldater, begaf sig i osmansk förklädnad till Turkiet och hamnade slutligen i Venedig. Det måste emellertid anmärkas, att dessa uppgifter i mångt och mycket förefalla att vara förvirrade¹. Det står fast, att han våren 1624 fortfarande kvarstod i Thurns tjänst. Att han *samtidigt* intog en inflytelserik ställning vid det siebenbürgska hofvet, betygas bäst af hans ingripande i furstens familjepolitik.

I februari 1624 afled prinsessan Anna i Polen, och samma vår träffa vi Magdalena Farensbach vid pfalzgreffinnan Elisabets hof

¹ Så uppger *Krauss*, att Farensbach före sin öfvergång till Bethlen Gabors tjänst tjänade under kejsarliga fano och att han slutligen ändade sitt lif i Venedig. *Krauss*, Siebenbürgische Chronik I, s. 71, i: Fontes rerum Austriacarum, Scriptores III. Delvis måste här föreligga en sammanblandning med den kejsarlige anföraren Tiefenbach, som 1623 nödgades gifva sig åt Bethlen. Jfr. *Kevenhüller*, Annales Ferdinandi x, s. 151 ff, och *Caraffa Commentaria* (1639) s. 171.

i Haag, ovisst när hon anträdt resan dit. Det är möjligt, att brodern Volmars nya förbindelser underlättat hennes förflyttning från den svensk-polska furstinnans fridsamma damcirkel i Warschall till vinterkonungens politiskt välunderrättade och icke minst på spinsidan verksamma kretsar, men det låter också tänka sig, att denna förflyttning är af äldre datum; i så fall blir den engelska regeringens speciella omtanke om Farensbach sätt naturligt — konung Jakob var ju Elisabets fader. Just nu kommo till Haag underrättelser, som för det landsflyktiga pfalziska huset voro allt annat än hugnesamma, och som påkallade de furstliga damernas behjärtade ingripande. Det förljöds, att den giftaslystne Bethlen ämnade söka sin nya gemål bland de kejsrerliga prinsessorna. Man visste icke i Haag, att hofvet i Wien fattade siebenbürgarens politiska galanteri från den misstänkta sidan. Hotades icke Fredrik V:s sak med allvarligt afbräck, om nu den stridbare fast oberäknelige Bethlen bundes vid de kejsrerliga intressena? Det låg nära till hands att fästa furstens uppmärksamhet på ett lämpligare parti. Valet föll på den unga Katarina af Brandenburg, den svenska drottningens syster. Magdalena Farensbach fick furstinnan Elisabets bemyndigande att delgifva sin bror planen, och i maj kunde också denne framställa projektet för Bethlen själf. Redan i juni kunde man i Haag hoppas på god framgång,¹ och några månader senare voro förberedelserna till giftermålet i full gång; förmälningen skedde dock först 1626. Tidigt fattade Bethlen sitt brandenburgska gifte som en brygga till närmare förbindelser med Gustaf Adolf, och redan samma sommar afsände han en beskickning till Sverige. Det hör ej vårt ämne till att följa dessa försök, som kanske ej framsprungit alldeles oberoende af Farensbachs tillstyrkan; denne ägde ju en relativt fyllig kännedom om svenska förhållanden.

Den nyss anförda anekdoten om Farensbachs romantiska färd till Venedig torde rymma en kärna af sanning. I oktober 1624 blef Thurn öfvergeneral hos den venezianska republiken, och allt häntyder på, att den livländske adelsmannen äfvenledes anträdt färden dit. Själ synes Farensbach åtskilliga år senare ha uppgifvit, att han efter den turkiska fändenskapen tjänat Bethlen Gabor, Venedig och Frankrike i nu nämnd ordning,² och arten af Richelieus

¹ Jfr *T. Krüner*, Bethlen Gabor, Fürst von Siebenburgen. Hist. Zeitschrift 358, s. 32.

² *Israel Hoppe*, Geschichte des ersten Schwed.-Poln. Krieges in Preussen (utg. af Toeppen 1887) s. 306.

italienska politik kunde göra en tillfällig öfvergång från venetiansk till fransk tjänst jämförelsevis lätt och naturlig. Från år 1625 äga vi endast en uppgift om honom, men det är en rätt betecknande situationsbild. Det är kort före påskhelgen; ett kejsarligt sändebud vistas i Bethlens hufvudstad. Där stöter han på Thurn och Farensbach, som befinna sig på genomfärd från Venedig till Brandenburg. Farensbach reser i en rödmalad tvåspänd vagn och har kring sig ett slags livvakt af tolf polska ryttare.² Så förloras han ur sikte på väg till Brandenburg.

Om denna resa, som uppenbarligen har något samband med den transilvanske furstens nya giftermål, veta vi för Farensbachs vidkommande knappt något. Så mycket synes säkert, att han ej mer återvänt till Siebenbürgen. Han torde ock ha haft fullgoda skäl att ej så snart visa sig där. Ty inom välunderrättade kretsar visste man några år senare berätta, att Farensbach skilts från Bethlen, sedan han bedragit honom på en större summa penningar — man sade 12,000 dukater.³ Det sannolika är väl, att han af denne vid den tyska resans anträdande betrotts med något större uppdrag, som han lämnat ofullbordadt. En ny verksamhet lockade honom. Hela Tyskland stod under vapen; det nederachsiska kriget hade begynt.

Han kom att stanna i Tyskland — men icke inom deras led, hvartill de senaste årens förbindelser borde ha hänvisat honom. När han på nytt framskymtar, är han vorden kejsarlig öfverste, stadd på tåg genom Pommern; på krogar och värdshus för han ett mäktigt lasteligt tal mot hertig Bogislav och andra det heliga romerska rikets furstar.³ Kort därpå, i mars 1626, har han med en afdelning wallensteinskt folk vågat sig fram till trakten af Berlin. Han gick ända därhän i dristighet, att han ville bege sig till den kurfurstliga staden; antagligen har han i förlitande på de tjänster, han menade sig ha gjort prinsessan Katarina, uppträdt alltför sorglöst och ogeneradt. Drygt två mil från Berlin öfverrumplades han af Mansfelds ryttare, som fått kunskap om hans färd; Farensbach togs tillfångas och med honom en annan officer, som tillförne tjänat som kornett under Dampierre.⁴

² Relatio Joannis Alsó-Lindvay cursoris ad principem Béthlen expediti, i: Monumenta Hungariæ Historica III: Monum. Comititalia 8, s. 260.

³ Scultetus till Kristian IV, Haag den 17 april 1629. Holland B 1607-40, RA., Köpenhamn.

³ Frideborn till Axel Oxenstierna den 5 april 1626. Oxenstiernska saml. RA. Stockholm.

⁴ Ernst af Mansfelt till Kristian IV, Brandenburg den 14 mars 1626. Indkomne Breve till Tyske Kancelli, ordnade efter avsendere, RA., Köpenhamn.

Skulden för detta sitt olycksöde lade Farensbach själf hos den brandenburgska kurfurstinnan, som skändligen förrådt hans person.

Hans misstankar mot det kurfurstliga huset ledde till ursinnigt hat; de fingo för honom utgöra motiveringen för hans våldsamma framfart i Brandenburg halftannat år senare.¹ Att han till viss grad varit på rätt spår är ingalunda uteslutet. Georg Vilhelm af Brandenburg synes dock ha lagt sig ut för honom hos Mansfelt och sökt verka för hans snara frigifning eller friköpande.² Wallenstein sjelf var synnerligen ifrig för att få honom lös och inskräpte för Georg Vilhelm det otillbörliga i att öfversten gripits i hans land.³ Harmsen protesterade den fångne Farensbach inför sina väktare: de kejserliga tänkte för sin del ej bevilja pardon; hellre ville han dö; kurfurstens af Brandenburg skulle förlora land och värdighet för sin hållning i konflikten, vare sig han grepe till vapen eller ej. Mansfeld fann hans närvaro besvärlig och hemställde till konung Kristian att låta hämta fången till en säker ort i afvaktan på beslutet om hans öde.⁴ Svaret blef, att Farensbach under noggrann bevakning skulle sändas till general Fuchs kvarter.⁵ Den 2 april 1626 kom han också till Wolfenbüttel.⁶

Hans vistelse i det danska lägret blef emellertid mycket kort. Ty i friskt minne lefde ännu hans förräderi år 1617 mot Gustaf Adolf, och konung Kristian föll på tanken att visa Sverige en uppmärksamhet genom att öfverantvarda den forne motståndaren i dess regerings händer. Redan följande dag afläts ett bref i ärendet till den svenske konungen. Kristian tog för gifvet, att Gustaf Adolf »stor attraa och forlengsel hans person att kunde mechtig blifve skulle hafve», och ville gärna sända honom till Sverige »for en byttpenge».⁷ Utan att afvakta svar befallde han samma dag kanslern Kristian Friis att draga försorg om fångens transporterande till svenska gränsen.⁸ Tillsvidare inspärrades nu

¹ Gebauer, Kurbrandenburg in der Krisis des Jahres 1627, s. 143.

² I sitt anförda bref räknar Mansfelt med, att Farensbach kan utväxlas, »oder man sich sonsten seinethalben vergleichen», och tillägger: »Wass gestalt höchstermelte Ihr Churf. G. zur Brandenburg für Ihm schreiben, haben Sie auss der beilag gnedigst zusehen.» Denna bilaga synes emellertid saknas.

³ Wallenstein till Georg Vilhelm den 9 april 1626. Rep. 24 b 14, Geheime-arkivet, Berlin.

⁴ Mansfelts anförda bref den 14 mars 1626.

⁵ Kristian IV till Mansfelt, Wolfenbüttel den 22 mars 1621. Ausländ. Registrant. R. A., Köpenhamn.

⁶ Kristian IV:s skrifkalender 1626, Danske Samlinger II R. III s. 376.

⁷ Kristian IV till Gustaf II Adolf, Wolfenbüttel den 3 april 1626. Svenske Acta V, R. A., Köpenhamn.

⁸ Till Friis den 3 april, Sjællandske Tegnelse XXIII, R. A., Köpenhamn.

Farensbach på Koldinghus i Jutland. Man visste berätta, att han hyste dödlig förskräckelse för att bli skickad öfver till Sverige. Många menade visserligen, att danskarna af hänsyn till Polen icke skulle utlämna honom till Gustaf Adolf.¹

Men det halp icke — i Sverige mottogs anbudet.² Farensbach sattes i fångskjuts på färd norrut.

De sista dagarna af april eller de första af maj hade statsfången och hans bevakning hunnit upp till Östergötland, där hans väg korsades af en resande diplomat, som icke kunde vara honom obekant. Pfalzaren Ludvig Camerarius, återvändande till Haag från en beskickning till Stockholm, passerade vid Linköping Farensbach. Denne ansträngde sig ifrigt för att få stanna och tala med Camerarius och ropade, att han hade högst märkliga tidender att meddela, enkannerligen intressanta för det återresande sändebudet. Men Camerarius låtsade, som om det regnade; han fann en sådan förhandling på öppen landsväg föga lockande, och om den famöse mannens sanningskärlek hyste han ej särdeles höga tankar. Så helt fången i fåfånga, som han är, skulle han näppligen, om han också ville, kunna lämna sannfärdiga upplysningar, skrifver han till Axel Oxenstierna.³

De nyheter, Farensbach hade på hjärtat, äro oss icke bekanta. Räknade han på att i Sverige slippa undan för godt pris med sina afslöjanden, så bedrog han sig i hvarje fall. Gustaf Adolf var besluten att näpsa honom. Konungen uppehöll sig i början af maj i Strängnäs, där han bevistade sin moder änkedrottning Kristinas begrafning, och det är troligt, att han beredde sig tillfälle att se den just till trakten ankomne fången. Vi veta blott, att ståthållaren Stellan Mörner fick befallning att föra Farensbach till Gripsholms slott och där sätta honom i fångsligt förvar.⁴ På Gripsholm synes han sedan hållits inspärrad hela sommaren och ett godt stycke till. Det är en farlig karl, som ej bör slippa lös — så menade Camerarius, som förmodligen kände hans föregående tämligen väl.⁵

¹ Anders Svensson till Gustaf Adolf, Hamburg den 15 april, Germanica RA., Stockholm.

² Svenska registratoret 1626, RA., Stockholm, har under datum 13 juni endast anteckningen: »Till H. K. Maj:t i Danmark, om Vollmar Fårenspack.» F. var då redan ankommen till Sverige.

³ Camerarius till Oxenstierna, Helsingör d. 6 maj 1626, E. 388, Uppsala universitetsbibl.

⁴ Samuel von Winterfelds relation om sin ambassad till Sverige 1626, Hammarstrands afskrifter från berlinarkivet, E. 379 H., Uppsala universitetsbibliotek.

⁵ Camerarius till Salvius den 1/11 sept. 1626, Skrifvelser till Gustaf II Adolf, R.A. Stockholm.

Hans fångenskap på mälarslottet hade kanske blifvit långvarig, om ej hjälpen kommit — från ett ganska oväntadt håll. De grunder, som förmådde Bethlen Gabor att lägga sig ut för honom hos Gustaf Adolf, komma väl alltid att förbli en hemlighet. Vi höra endast, att Farensbach i början af oktober lössläpptes och fick resa, sedan han afgifvit åtskilliga försäkringar om framtida välförhållande,¹ och att hans frigifvande ägde rum till följd af den siebenburgske furstens mellankomst.² Kände Bethlen icke livländarens senaste streck, menade han, att Farensbach våldsamt afbrutits i sitt för furstens räkning påbegynta värf — nog af, han har inskridit till den fångnes förmån och utverkat hans frihet. Det är icke troligt, att han vid sin afresa från Sverige mottog något uppdrag å svenska regeringens vägnar. Har man kraft af honom att också i kejsarlig tjänst iakttaga skyldig lojalitet mot Gustaf Adolf, så blef det i hvarje fall icke svårt för hans heta hufvud att i denna fordran inlägga rent af ett slags politiskt bemyndigande. När Farensbach återkommit till Tyskland och ånyo inträdt i kejsarlig tjänst, visste han sålunda berätta för Wallenstein och Arnimb, att Gustaf Adolf ifrigt åstundade förbund med kejsar Ferdinand! Något kreditiv kunde han naturligtvis icke åberopa; han gaf sig sken att handla på Gustaf Adolfs befallning och gjorde ingen hemlighet af sin föregifna mission.³ Han tyckes ha talat för döfva öron — tillsvidare. Men när 1627 den svenska och den kejsarliga politikens företrädare försiktigt, halft fientligt finga känning med hvarandra, aktualiseras plötsligt hos Wallenstein det farensbachska uppslaget, och i sina bref återkommer han gång efter annan till detta tidigare initiativ, om hvilket han, på allvar eller ej, sade sig antaga att det härledde sig från Gustaf Adolf. Sverige hade — förklarade han — genom öfverste Farensbach först fört allianstanken på tal, det vore följaktligen Sveriges skyldighet att fullfölja uppslaget genom att framlägga sina alliansvillkor.⁴ Mycket tyder på, att Gustaf Adolf och Oxenstierna ingenting haft emot underhandlingar, som kunde afslöja

¹ Gabriel Gustafsson till Axel Oxenstierna den 6 okt. 1626, Axel Oxenstiernas Skrifter och Brevväxling Afd. II Del 3, s. 104.

² Till Camerarius i Salvii namn den 24 nov. 1626: »Farensbachius ad intercessionem Bethlenii sub cautione tamen dimissus est.» Tyskt-latinskt registratur 1626—27, afskrift från Königsbergsarkivet, RA. Stockholm.

³ Elias Pauli till Axel Oxenstierna den 23 april 1628. E 388 Uppsala. Pauli återger Arnimbs uppgifter om Farensbachs uppträdande, »postquam relaxatus ex Suecia primus fuerit qui quasi jussu S. R. M:tis mentionem publice fecerit, illum percupidissime affectare Cæsariam confoederationem. . .»

⁴ Wallenstein till Arnimb den 26 nov. 1627. Förster, Wallensteins Briefe I s. 156, samt flerstädes i samma brevsamling.

de kejsrsligas afsikter, men det är högst otroligt, att de gifvit Farensbach en så vidsträckt, låt vara så lös fullmakt. Hur äfven Farenbach tog del i de förhandlingar eller rättare sagt påtryckningar från kejsrslig sida, som med anknytning till hans budskap från Sverige skedde hösten 1627, skall senare i sitt sammanhang omtalas.

SjälF fick Farensbach, ånyo vorden kejsrslig öfverste, föga tid att afvakta följderna af sitt föregifna budskap från Sverige. Vid årsskiftet 1626—27 erhöU han ett infanteriregemente och satte sig i marsch mot Schlesien.¹ Där lade han sina trupper i kvarter i staden Pless och utskref en kontribution, oerhörd äfven i dessa de betungande kontributionernas dagar; den uppgick till ej mindre än i det närmaste 20,000 thaler.² Beuthen, där Farensbachs trupper lågo några veckor i januari, kontriburerade 700 thaler.³ Men hans framfart skulle denna gång få ett brådstörtadt slut; den 1 februari stormades slottet i Pless af nyvärfvade danska trupper under Kristian Warkotsch, och för andra gången på mindre än ett år föll han i dansk fångenskap.⁴ Tre veckor satt han först fången i Pless.⁵ Hans stortalighet var densamma som förr; hans vrede öfver öfverrumplingen kände inga gränser. Med bister belåtenhet relaterar Wallenstein hans hänsynslösa tal, som nästan artade sig till drift med besegrarna. Han var deras fånge, det var nog sant, men de skulle alla få erfara, att de voro kejsarens fångar. Och, tillägger Wallenstein, »die vom Feind lamentieren sich sehr über sein Maul». ⁶ Det var icke utan, att Wallenstein senare fick skäl att beklaga sig af samma anledning. Men för tillfället skattade han sin livländske öfverste högt. Han ansåg icke tillbörligt att utväxla Farensbach mot en dansk kapten, som fallit i de kejsrsligas händer — det var ingen ekvivalent godtgörelse. »Der Farensbach ist gut zu einer desperierten diversion oder impresa — Gott weiss, er wird uns viel dienen können». ⁷ Lösningen blef, att schlesiska städer fingo kontribuera till hans lösensumma.⁸ Kort därpå kunde Farensbach återvända till sitt regemente.⁹

¹ *Hallwich*, Fünf Bücher Geschichte Wallensteins II, s. 56.

² Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der Schlesischen Fürsten und Stände (utg. af Krebs), VI s. 335.

³ *Ibid.* s. 315.

⁴ *Hallwich* II, s. 56. Acta publica VI s. 264—265.

⁵ Acta publica VI s. 315.

⁶ Wallenstein till Collalto den 24 febr. *Chlumecsky* Regesten s. 42.

⁷ Wallenstein till Collalto den 24 maj 1627, *ibid.* s. 49—50.

⁸ Jfr *Acta publica* VI, s. 315.

⁹ *Hallwich* II, s. 57.

Det högst äfventyrliga företag, för hvilket Wallenstein ville reservera Farensbach, är icke helt och hållet okänt. Ett af Wallensteins bref i maj 1627 ger vissa förbehållsamma antydningar därom. Det gällde ingenting mindre än att i Siebenbürgen höja upprorsfanan mot Bethlen Gabor, kanske rent af att i tysthet röja fursten ur vägen, en plan, till hvars utförande väl Farensbach genom sina föregående ansågs synnerligen skickad. Wallenstein beklagar, att han ej kan använda sig af honom¹ — förmodligen var han ännu i dansk fångenskap. Af allt detta kom ej heller något till utförande, och när Farensbach återkommit, fick han stanna hos sitt regemente i Schlesien. Högsommartiden träffas han som kommandant i det intagna Troppau, där han med lock och pock nödgade läkaren Fortunatus de Castelmuro att antaga rollen af hans lifmedicus.² Hans framfart med kontributioner och allsköns andra utpressningar utöfver det vanligen fördragna måttet uppkallade de schlesiska ständena till oupphörliga klogomål och hänvändelser. Så lät han, när han i september lämnade Bielitz, »för upphäfvande af kvarter» afpressa staden 1,500 thaler, ett ekipage med sex hästar, två persiska praktdukar och en rikt utstyrd ridhäst.³ I oktober klagade hertigen af Brieg att Farensbach, trots till honom utbetalade 1,200 thaler, endast svarade med oerhörda beskyllningar mot hans furstliga nådes person och land.⁴ När han omsider satte sig i rörelse för att aftåga, marscherade han med möjligast bred front, hårdt brandskattande alldeles oskyldiga grannbyar; hans folk slog sönder dörrar, fönster och husgeråd, respekterade ej det ringaste de lokala myndigheternas förordningar utan framkastade »weitaussehende Reden».⁵ Endast i ett af de små furstendömena uppgick summan för utpressade kontanter och förtäring till 21,000 thaler.⁶ I Markbrandenburg blef det snarare värre. Hans genomtåg kunde tjäna som mönster för alla dessa okynniga och planlösa sicksackmarscher fram och tillbaka, som städse vållade det kontribuerande folkets vanmäktiga men ärliga harm.⁷ Han var besluten att låta kurfurstendömet dyrt umgälla hans eget missöde vid Berlin föregående vår, ja, till slut gjorde hans folk inbrott på ett af de kurfurstliga

¹ Wallenstein till Collalto den 25 maj 1627, *Chlumecky* Regesten s. 50.

² Acta publica VI s. 102 not.

³ *Ibid.*, s. 331.

⁴ Acta publica VI s. 245.

⁵ De schlesiska ständerna till kejsaren d. 16 okt. 1627, *ibid.*, s. 235.

⁶ *Ibid.*, s. 241.

⁷ *Gebauer* Kurbrandenburg 1627, s. 143.

slotten.² Wallenstein blef genom klagomålen allt mer irriterad och slutade med att bli fullt uppbragt på Farensbach. Det kom därhän, att fältherren hotade med att låta »reformera» hans regemente, d. v. s. underkasta det en omorganisation, som främst måste gå ut öfver det högre befälet; det visade sig, att allvar låg bakom hotet, då Wallenstein lät slå öfverstelöjtnanten Eichsel i järn.³ Moralisk indignation torde väl härvidlag ha betydt mindre än generalens fruktan för nya *tradimenta* från sin i dylika värf ej alldeles oerfarne öfverste. Han var allvarligt betänkt på att göra sig af med Farensbach, och hans plan gick ut på att utverka en kejsarlig förklaring af innehåll, att det från polsk sida anförts klagomål öfver att kejsaren i sin tjänst tålde en man, som handlat mot Polen som en förrädare³ — ett uppslag som tyder på att konung Sigismund tillbörligen uppmärksammat sin forne guvernörs relationer med Bethlen Gabor. Men den kejsarliga resolutionen kom aldrig till stånd.⁴ I det ögonblick ovädret sammandrog sig, visste Farensbach göra sig outhärlig, eller i hvarje fall att visa sig användbar för nya desperata värf, sådana som Wallenstein tidigare haft i åtanke för hans räkning.

Det stora krigets stormvågor närmade sig alltmer kusten i norr. De spridda styrkor, som för konung Kristians räkning opererat i Schlesien, voro upprifna; Farensbachs regemente och öfriga dit detacherade kejsarliga trupper hade på höstsidan dragits norrut. Efter Tillys elbeöfvergång i augusti lågo Danmarks fastlandsbesittningar öppna för fiendens anstormning, och Nord- och Östersjökustens fria städer och små hertigdömen indrogos alltmer i de mäktiges intressesfär. Det är just dessa veckor de kejsarliga flottplanerna taga fast gestalt i samförstånd med Spanien och Polen, ett fantastiskt projekt visserligen, men understött af mycket reella maktresurser. I Lybeck arbeta kejsarens och Spaniens legater, greve Schwarzenberg och Gabriel de Roy, i syfte att

² I det i Berlinarkivet (se nedan) förvarade inkvisitionalet beskylls F. för att ha på det gröfsta smädat kurfursten, som dock bevisat honom all välvilja, och bl. a. yttrat den förvisso förgrifliga tanken: »Wäre der Kurfürst dar, er wollte ihn lassen beim Kopfe nehmen und in das Hundeloch stecken» o. s. v.

³ Wallenstein till Farensbach, Barnow den 17 nov. 1627. *Th. Bilek* Beiträge zur Geschichte Waldsteins.

⁴ Wallenstein till Collalto d. 28 nov. 1627. *Chlumecy* s. 65.

⁵ Däremot anfördes från Brandenburgs sida häftiga klagomål mot Farensbach, med anledning hvaraf Wallenstein den 3 jan. 1628 anmodade markgreve Sigismund att låta sammanfatta och verifiera anklagelsepunkterna. I Berlinarkivet (Rep. 24 b 14) finnes också bevarad en diger akt af det mot F. hopbragta materialet, »Die Inquisition wider den Obersten Fahrenbach wegen seines übeln Hausens, Proce-direns, Lüsterns und geführten Bedrohungen», juli—okt. 1628. En särskildt tillsatt kommission har ledt vittnesförhöret i 83 frågor men haft tacklös möda.

vinna hansans bistånd för de nya planerna. Nu är det Volmar Farensbach för Wallenstein framkastar en tanke, som genast fångslar och intresserar honom på det högsta: byggandet af ett antal farkoster, ett slags pontoner, för trupptransport och en djärf landgång på de danska öarna.² Generalen sände honom genast till Schwarzenberg och de Roy för att drifva saken vidare.³ I december träffas han också i Lybeck, stadd i hemlighetsfulla ärenden, genom danska öfverlöpare gör han sig underrättad om ställningen i Danmark, som befinnes gynnsam för hans företag.³ Hans eget och två andra regementen tåga till Oldenburg och Hillighenhafen på Femern; själf reser han till östersjökustens städer för att uppdrifva alla tillgängliga skepp — man tror redan att företaget kan räkna på ett trettiotal sådana. Stöten gissas komma att riktas mot Läländ.⁴ Trupper marschera dagligen genom Lybeck, idel utvaldt folk, som fått löfte om rundlig dusör.⁵ Hur anfallet verkligen aflopp, är icke i detalj känt. Samtida berättelser uppges, att en flottilj under Farensbach —, det säges med femton skepp och 5,000 man — lagt ut från Jutland för att segla till Fyn men kastats tillbaka af vinterstormarna med förluster, och att företaget måst uppgifvas.⁶ Det är möjligt, att försöket upprepades, men det visade sig under alla omständigheter omöjligt att utföra. Snart nog har också Wallenstein funnit af nöden att hålla Farensbach utanför den vidare diskussionen om de maritima planerna.⁷

Medan Farensbach senhösten 1627 uppe vid kusterna i Jylland och Nordvästtyskland förberedde sina dristiga projekt, hade

² Wallensteins antydningar om planens innebörd äro icke fullt klara; så gissar *Hallwich* (Fünf Bücher Geschichte Wallensteins, II s. 336), att den gick ut på förstörandet af de svenska och danska flottorna. Det följande torde visa, att detta i hvarje fall icke var det egentliga syftet.

³ *Hallwich* II, s. 274. *Mares* II, s. 77 ff.

⁴ Joakim Kratz till Kristian IV, Lybeck den 15 dec. 1627. Hansestederne B—C 1540—1628, RA. Köpenhamn.

⁵ Kratz till Kristian IV, Lybeck den 19 och 20 dec.

⁶ Kratz till Kristian IV, Lybeck den 21 dec.

⁷ I ett tydligen uppsnappadt bref från okänd adressat (doktor M. Mentzel?) till Tilly, Hamburg den 2 mars 1628, uppges, att 15 skepp från Jutland velat segla till Fyn: »von ungewitter alle verderbt». Hansestederne B—C, RA., Köpenhamn. — Den 20 januari skrifer J. Salvius till Oxenstierna, att Farensbach med 5,000 man och några skepp sökt öfvergå till Fyn men förgäfvades; uppgiften härstammar tydligen från de kort förut till Stockholm ankomna danska sändebuden. Tyska registratret 1628, RA., Stockholm. — *Vassenaer* omtalar, att kejsrerliga trupper, förlagda kring Bält, under Farensbachs befäl (»sonder d'Oversten Barenaesbeck») sökt i små farkoster (»in Schuyten») uppnå Skåne men skingrats af storm. Verhael XIV, s. 72.

⁷ Schwarzenberg till Aldringen den 8 januari 1628, *Hallwich* III, s. 278.

han emellertid funnit tillfälle till diplomatisk verksamhet af den fria och obundna art, som tilltalade honom. Ofvan är berättadt, hur han efter återkomsten från den svenska fångenskapen sent på året 1626 vidlyftigt ordat om Gustaf Adolfs brinnande åstundan att sluta en närmare förbindelse med kejsaren. Äfven har antydts, att detta budskap, det månede ha varit gripet ur luften eller byggdt på missförstådda konventionella betygelser, kommit Wallenstein till pass ett år senare. Vid den tidpunkt, hvarom nu är fråga, utvecklades af den kejsarlige generalen en liflig verksamhet i syfte att omintetgöra den förbindelse mellan Nordens konungar, som han redan skymtade, och utspela' de gamla rivalerna mot hvarandra. Lockelser och hotelser åt ömse hållen tillgrepos för att utså inbördes misstro mellan rikena. På flera skilda vägar visste Wallenstein och hans män att vinna kännning med företrädare för den svenska politiken och för dem upprulla förledande utsikter. Ett af instrumenten blef just Farensbach.

En dag i november månad 1627 infann han sig hos svenske agenten i Hamburg, Anders Svensson, nedrest från Kolding i Jylland, där han för tillfället låg med sitt folk, inbegripen i ett omfattande skeppsbygge. Ehuru helt visst inspirerad af Wallenstein föregaf han sig äga sitt uppdrag direkt från kejsaren. Han kände sig Gustaf Adolf så förbunden, sade han, att han inför kejsar Ferdinand högeligen prisat den svenske konungen. Kejsaren hade då uppdragit åt honom att gifva Gustaf Adolf tillkänna sin lifliga önskan att hålla fred och vänskap, ja sluta »ett starkt förbund» med Sverige. Farensbach uppgaf sig redan två gånger ha skrivvit till konungen med intet svar bekommit; af en sådan hänvändelse finnes emellertid intet spår bevaradt. Nu begärde han emellertid att få pass för att själf bege sig till Gustaf Adolf och muntligen dryfta saken. »Gaf ock före,» berättar den mycket skeptiske svensken, »lika som kejsaren konungen i Polen intet aktade utan heller skulle vela söka E. K. M:ts vänskap och den att underhålla. Sade ock, det kejsaren aktade intet Danmark; var honom allenast om Öresund till att göra, därmed holländarna att tvinga. De andra landen, som äro på den andra sidan om Sundet, ville han E. K. M:t förmedelst ett stark förbund väl unna och öfverdraga. Diskurrerade sålunda Farensbach härom, lika som kesaren hade Öresund allreda sin kos, menandes, att det kunde honom intet undstå, och måste väl städerna bifalla kejsaren med skepp, eller man ville snarast visa dem något annat. In summa, han hade svåra stora ord och sköt skräckeligen ibland dufvorne.

Dock var änden på hans diskurs, det han ville råda E. K. M:t sig icke uti detta kriget emot kejsaren att många, så framt som E. K. M:t icke ville förlora land och rike. Och oansedt jag af alla hans diskurser ingen annan visdom kunde märka, än att han är en stor uppsmidare, och E. K. M:t, som jag i underdånighet menar, hans tal ringa skolen akta, så djärfdes jag likväl icke låta gå förbi utan E. K. M:t det i underdånighet tillkännagifva.» Farensbach slöt med att antyda de väldiga flotruster från kejsarligt håll, som nästa sommar skulle gifva nya herrar makten på både Nord- och Östersjön. »Talar därom som en landtman, som på skepp ringa förstånd hafver, men icke som en sjöman!»¹

Farensbachs andragande röjer på det tydligaste sitt samband med Wallensteins samtida planer och hugskott och utgör blott en parallellföreteelse till åtskilligt, som förekom på annat håll. Han var endast en utskickad och fullföljde inga själfständiga uppslag, ehuru det hela lämpade sig särdeles väl för hans röst. Han kom och försvann. Det blef ej tal om att bevilja något lejdebref för hans färd till Gustaf Adolf, allra helst som han aldrig synes ha återkommit med någon påminnelse därom.

Dessa tjänster kunde endast uppskjuta, icke afvända brytningen med den kejsarlige öfverbefälhafvaren. Från Holstein, dit Farensbachs regemente kommenderas i februari,² förflyttas han i juni till Stralsund för att delta i anfallen på staden. Misshälligheterna med Wallenstein voro emellertid snarast större än någonsin, och generalen varskodde Arnimb, befälhafvaren vid Stralsund, att ej låta sig förbluffa af livländarens utsagor.³ Det visade sig genast, att Farensbachs pretentioner skulle vålla nya svårigheter, och Wallenstein gaf Arnimb order att i händelse af fortsatt tredska öfverlåta regementet till en lojalare chef.⁴ När Wallenstein själf infunnit sig, träffades till slut en öfverenskommelse i godo: Farensbach afstod från sitt musketerareregemente och skulle för sina anspråk i allt mottaga 10,000 riksdaler.⁵ Det var i midten af juli 1628.

Brytningen med de kejsarliga var i själfva verket åsyftad af Farensbach, i hvilkens fruktbara hjärna nya planer upprunnit. Redan halfannan månad tidigare hade han trädt i hemliga under-

¹ Anders Svensson till konungen den 17 nov. 1627. *Germanica* RA, Stockholm.

² *Gindely*, Waldstein während seines ersten Generalats, I, s. 359.

³ Wallenstein til Arnimb den 28 juni 1628, *Förster* I, s. 353.

⁴ Den 4 juli 1628. *Förster* I s. 356—357.

⁵ *Hallwich* II s. 247.

handlingar med svenskarna. I början af juni hade hans sekreterare infunnit sig i Hamburg hos den svenske legaten Kristoffer Ludvig Rasche och öfverbragt bref, fyllda af bittra klagomål öfver den behandling, som kom hans herre till del, och hvare Farensbach trodde sig spåra konung Sigismunds speciella förföljelse. Nu hade han i denna världen ingen annan tillflykt än svenske konungens tjänst; af allt sitt hjärta vördade och afgudade han Hans Majestät, långt mer än alla prinsar och potentater i världen. Man öfverenskom visserligen, att Farensbach skulle träffa Rasche i Lybeck för vidare aftal,² men den svenske ambassadören upptog närmandet med en viss försiktighet, och när Farensbach löstes ur den kejsrerliga tjänsten, var ännu intet öfverenskommet.³ Försiktigheten var tämligen väl motiverad, ty med vanlig fördomsfrihet höll Farensbach utvägarna öppna åt alla håll: meddelade Wallenstein underrättelser om svenskarna, föregifna eller verkliga,³ betygade för andra sin nitälskan om den katolska religionen, som gjorde det för en samvets sak för honom att taga tjänst vid Tillys armé,⁴ och stod samtidigt på bästa fot med engelska och danska ombud i Hamburg, dit han nu begifvit sig.⁵ Det var allt ett planlagdt dubbelspel: det gällde för honom att icke rifva broarna, förrän han utbekommit sin fordran hos de kejsrerliga. Den 18 juli skref han på nytt till Rasche — denne uppehöll sig nu i Lybeck —, upprepade sina forna förslag och trodde sig kunna försäkra, att han åtminstone skulle kunna ställa 400 à 500 man till Sveriges disposition. Som vängåfva öfversände han samtidigt till Rasche tre mulåsnor.⁶ Det är icke antagligt, att mulåsnorna någonsin hunno fram. Brevet råkade fatalt nog att på vägen falla i händerna på Aldringen, den kejsrerlige generalkvartermästaren, med hvilken Farensbach just förhandlade angående sina ouppgjorda mellanhafvanden. Det är själfklart, att Farensbachs 10,000 riksdaler efter detta afslöjande icke utbetalades. Det är också förklarligt, att vederbörande ansågo sig berättigade till särskilda kraftåtgärder mot den svårt komprometterade öfversten. Utan uppskof sändes en skarpt hållen skrifvelse till staden Hamburg med anmaning att oförtöfvadt gripa Farensbach och kasta honom

¹ Rasche till konung Gustaf Adolf, Lybeck den 12 juni 1628. RA. Stockholm.

² Rasche till konungen, Lybeck den 19 juli.

³ Wallenstein till Arnimb d. 7 augusti 1628. Förster I, s. 387.

⁴ Menzel till Gronsfeld, Hamburg d. 19 augusti. Hallwich III, s. 392 ff. Jfr. Hallwich II, s. 248.

⁵ Menzels citerade bref.

⁶ Hallwich II, s. 247 ff.

i häkte: han skulle sedan utlämnas till Aldringen. Till yttermera visso tillställde man honom samtidigt en vänlig inbjudan att infinna sig hos hertigen-generalen för vissa förtroliga meddelanden. Men Farensbach var för slug för att gå i fallan, skyllde på tillfällig opasslighet — »eine verordnete Kur der Ärzte!» —, och ej ens Aldringens förespegling, att han nu kunde få utkvittera sin fordran, lyckades. Icke bättre slog arresteringsplanen ut. Staden lade ej större hinder i vägen; soldater utsändes för att gripa honom. Men när de kommo till hans bostad, funno de fågeln utflugen och buren tom! Man misstänkte, att Hamburg genom danska, engelska och holländska agenterna i tid varnat honom: han hade nämligen hunnit att föra undan all sin lösegendom på Elbe.² »Så mycket jag kan erfar», skrifver Anders Svensson i en rapport till sin regering, »synes väl vara likt, det han genom någon af rådet är blefven varnadt, eljest hade han icke så lätteligen kommit sin kos, ty där gick svåra hemligen med om».²

Farensbach hade den sista tiden i Hamburg åberopat ärenden i svensk tjänst. Han föregaf, att han af tillgifvenhet för Sveriges konung lämnat den kejsrerliga tjänsten, ehuru det var rätt bekant, att svåra slitningar med Wallenstein föregått hans afsked.³ Han ville ej strida mot Gustaf Adolf, sedan denne nu sändt trupper till Stralsunds undsättning.⁴ Och Rasche hade haft all möda att förmå honom att slå bort tanken att resa till Preussen och uppsöka konungen; han trodde sig dock nu veta, att Farensbach gifvit denna plan på båten, och att han vore på väg till Holland.⁵ Trots allt är det något öfverraskande, att den livländske öfverstens föregifna svenska relationer icke skyddade honom mot häkningsåtgärden. En rådsherre i staden berättade den svenske agenten, att den aldrig skulle beviljats, därest man ej af Gustaf Adolf mottagit en varning »såsom för en lättfärdig fågel», en hänvändelse som var absolut obekant för Rasche och Anders Svensson.⁶ Det är icke uteslutet, att här föreligger en mystifikation från Wallensteinskt håll.

Farensbach åtföljdes på sin färd af sin gemål, grefvinnan Agnes Eberstein, som här för första gången framskymtar under

¹ Menzels bref den 19 aug. 1628, *Haltwich* III s. 392 ff. Jfr *ibid.* II s. 251. För det föregående hänvisas till *Haltwich* II 247 ff.

² Till konungen, Hamburg den 23 aug. 1628. *Germanica* RA., Stockholm.

³ Rasche till konungen, Lybeck den 12 aug. 1628.

⁴ Bure till konungen, Köpenhamn den 12 aug. 1628. *Adlersparre* Historiska Samlingar III s. 164—165.

⁵ Till konungen den 12 aug.

⁶ Till konungen den 23 aug. 1628.

dessa äfventyrsår. Vi veta icke, om hon varit hans första och enda eller hans andra hustru; om hans 1610 ingångna äktenskap är endast känt, att det befreundade honom med förnäma ätter i Polen.² Hvad om henne är bekant visar, att hon ägt en viss höghjärtad kärlek till sin man. »Hon lämnade alltsammans och ville blifva där som hennes man blef, hvarföre henne här gifves stort beröm,» skriver Anders Svensson.

Mot slutet af augusti kommo de två till Amsterdam. Farensbach uppsökte därvarande danske agent Scultetus, klagade lifligt öfver de förolämpningar, han fått utstå af Wallenstein, och förklarade att han ämnade taga revansch. Han skulle nu med det snaraste resa genom Öresund till svenske konungen. På pengar hade han ingen brist, han medförde 40.000 riksdaler; också i Hamburg hade han »spenderat friskt». Hans plan var fattad: han uppgaf, att han ville bringa Bethlen Gabor i vapen mot kejsaren.³ Och det var för en gångs skull intet tomt hot. Han begaf sig också med det snaraste på resa till Preussen för att där söka träffa Gustaf Adolf. SjälF tog han sjövägen förbi Danmark, medan hans hustru reste öfver Lybeck. Kommen till Helsingör var han hart nära att med sitt eget förvällande få afbryta turen. Han hade nämligen icke kunnat afhålla sig från att under uppehållet i tullhamnen tala »något spetskt» om konung Kristian och fick sona sin oförsiktighet genom att omedelbart arresteras af den därvarande ståthållaren. Först sedan konungen varskotts om det passerade och funnit saken vara alltför obetydlig för att föranleda efterräkningar, fick han fortsätta sin färd. Hade han blott velat, utlät han sig, skulle han kunnat uppenbara många af fiendens hemliga anslag för danske konungen. Nu skulle han i stället spara afslöjandena för Gustaf Adolf.⁴

Den 13 oktober 1628 ankommo Farensbach och hans grefvinna till det svenska högkvarteret i Elbing i Preussen, som det synes under föregifvande att förhandla med svenska kronan om sina livländska gods och i öfrigt ställa sina tjänster till konungens förfogande. När Oxenstierna två veckor senare drog den från fälttåget återvändande Gustaf Adolf till mötes, befann sig Farensbach i kretsen af de beledsagande herrarna och syns kanske

² Jfr *Scraphim* s. 23—24.

³ Bureus till konungen den 22 aug. 1628. *Adlersparre* III, s. 165.

⁴ J. Scultetus till Kristian IV, Haag den 28 aug. 1628. Holland B, Relationer 1607—40, RA., Köpenhamn.

⁴ Bureus' relation till riksrådet den 24 sept. 1628. Danica RA.

mest af alla ha lockat åskådarnas intresse.¹ Snart nog visste man halft förvånad berätta, att den äfventyrlige mannen lyckats ställa sig väl hos konungen.² Det sällsamma har inträffat, att Gustaf Adolf lånade villigt öra åt Farensbachs planer att bearbeta den siebenbürgske fursten, säkerligen dock utan hvarje kännedom om de uppgifter som voro i svang om upplösningen af hans forna förbindelser med Bethlen. Utan tvekan lärer konungen ej ha begagnat sig af hans bistånd, men just för det äfventyrliga och våghalsiga i den nya planen syntes Farensbach vara rätte mannen.

Innan Gustaf Adolf ännu träffat honom, hade han, underrättad om hans ankomst, haft ett värf i beredskap åt honom: han hade tänkt sända Farensbach till tatarkanen och de saporogiska kosackerna för att bringa deras skaror i vapen mot Polen.³ Men snart nog tillkommo nya i led denna plan, synbarligen under samtalen med Farensbach. Det rådande missnöjet i södra Polen gaf utsikt till att där organisera en svenskvänlig rörelse, och för upproret ville konungen söka få effektivt stöd från Siebenbürgen. Sedan juli 1627 rådde fred mellan Bethlen och kejsar Ferdinand, och då furstens politik, tidigare helt upptagen af antikejsrerliga stämplingar, uppmärksammare än förr följde förhållandena i Polen, kunde det förefalla, som om stora möjligheter funnes att ävägbringa ett mot Polen riktadt förbund. Men det fanns en ömtålig punkt: frågan om det polska kungavalet efter den af krämpor borttynande Sigismunds väntade frånfälle. Gustaf Adolf höll härvidlag flere utvägar öppna; Farensbach medbragte bref till polska stormän med uppmaning från svenske konungen att befordra förlikningen mellan Sverige och Polen genom valet af en furste från grannstaterna eller någon polsk magnat till polsk konung.⁴ Livländarens värf ägde alltså flere sidor, alla af ett djärft och desperat tycke — planen kunde ju lika lätt stranda som lyckas. Intet tvifvel om, att just detta förmådde konungen att förbigå sin ordinarie agent vid Bethlens hof sedan några månader tidigare, Paul Strassburg, liksom Farensbach medlem af den upplösta kretsen kring Henrik Matthias von Thurn och således sedan gammalt välbekant med den något egendomliga ställningen i Siebenbürgen.

¹ Hoppe s. 306, 318

² *ibid.* s. 325

³ Gustaf Adolf i en sekreterares namn till Axel Oxenstierna den 13 okt. 1628: »Farensbach må E. N. öfvertala, ob periculum itineris, att blifva der quarre: disponera honom att taga sig den resan till Cham och museum et saporavias, lofva hustrun lägenhet här i mellertid.» Svenska registratoret 1628. RA.

⁴ Gustaf II Adolf till en onämnd polsk magnat (»Illustris et magnifice»), Kalmar den 16 nov. 1628, med kreditiv för Farensbach.

Hans uppgift synes förnämligast ha varit att »assistera prinsessinnen», bistå svenska drottningens unga syster i det halft österländska furstendömet, och detta rådgifvarkall gjorde honom obestriddigen mindre skickad än Farensbach för vågsamma och energiska kupper. Vi finna, att dennes privata hämndbegär underordnats större, med hans egna projekt icke alldeles identiska syften.

Då Farensbach i midten af november afreste, hade han dessutom erhållit andra uppdrag. Det hade varit att alltför uppenbart riskera hela hans beskickning, om han sökt taga sig fram öfver fastlandet genom Tyskland eller Österrike, Polen eller Ryssland. Han efterlystes af kejsrliga patenter, hvori alla välsinnade potentater enträget uppmanades att arrestera honom och utlämna honom till Österrike.¹ Knappt något annat stod i hans val än sjövägen till Holland och Frankrike och resan öfver land och haf via Venedig till Siebenbürgen. För denna sträckning af färden talade också ej oväsentliga politiska hänsyn. I Norditalien sammandrog sig fejden om tronföljden i hertigdömet Mantua; Frankrikes och Venedigs inblandning tycktes öppna utsikter till en omvälfning i Tysklands militära läge af betydelse också för Sveriges hållning. Det kunde följaktligen anses lämpligt, att Farensbach under sin resa genom Väst- och Sydeuropa å konungens vägnar uppvaktade de statsöfverhufvuden och republiker, som ansågos fientligt stämda mot habsburgarna. »Likvisst vi nu här i landet sådana adviser bekomma, att hans utresande är oss och riket högeligen af nöden», skref konungen den 28 november till Nils Börjesson i Göteborg, där Farensbach ännu dröjde till följd af regeringens brist på mynt, ett icke alltför sällsynt hinder för den tidens svenska diplomater. För den skull måste snarast möjligt penningar uppdrivas; konungen hade förut gifvit befallning om att växlar skulle utställas på Holland.² Kort därpå kunde Farensbach också lämna Sverige. Sjöresan till Holland tog dryg tid, och i Haag måste han därtill vänta en vecka på sin växel.³ Han hade då tillfälle att träffa sin forne välgörare Thomas Roe, som nyss återkommit från Konstantinopel och på hemfärden gjort en afstickare till Bethlen Gabor.

¹ *Hallwich* II, s. 251—252.

² Till Nils Börjesson den 11 och 28 nov. 1628; till ståthållaren Peder Göransson sistnämnda datum: pengarna måste anskaffas »hos andra, ehvem i helst kunne i staden.» Svenska registraturet 1628.

³ Farensbach till Gustaf Adolf, Mullbach den 8 juni 1629, RA., Stockholm. Detta bref är, när ej annat angifves, källa för det följande. Jfr äfven *Bühning*, Gustaf Adolf, Venedig und Rohan.

Roe hade funnit denne så hänförd för Gustaf Adolf, att han mest af allt syntes åstunda att under dennes ledning deltaga i den gemensamma kampen — mot kejsaren. Allenast fordrade han som vanligt rundliga engelska subsidier. Roe samtalande med Farensbach om dennes uppdrag och sade sig icke tvifla på att Bethlen skulle gå med på Sveriges fordringar.² En optimism, som i viss mån öfverraskar, ty det svenska programmet för samverkan med Siebenbürgen afvek betydligt från Englands, där dess polskfientliga sida näppeligen i allo accepterades. På de håll, där detta var känt, betviflades också, att Sveriges anmaning skulle vara tillfyllest att tvinga Bethlen i harnesk mot Polen — man erkände villigt, att detta komme att betyda ett hot mot Österrike —, men det ansågs dock möjligt, att ett beslutsamt uppträdande af andra makter kunde häfva hans betänkligheter.³

Från Haag gick färden öfver Vlissingen och Boulogne till Paris, där Farensbach i början af februari 1629 erhöll företräde för konung Ludvig och af honom undfick ett rekommendationsbref till dogen i Venedig.⁴ Han mottog af sina vänner varningar: i Brüssel sades hans resa redan vara bekant. Sedan han förhandlat med mantuanske residenten Priandi, fortsatte han till Genève och uppvaktade rådet i staden med ett tal, hvori han som god protestant skildrade Gustaf Adolfs nitälskan för kristenhetens gemensamma väl och för dem, »qui souffrent aujordhuy pour le bon parti».⁵ På vägen från Schweiz uppsökte han först hertig Karl af Mantua och eggade honom till motstånd mot Habsburg. Den 11 mars erhöll han audiens hos dogen i Venedig, åtföljd af en viss Daniel Hicks, en köpman eller bankir, som synes ha varit svenskt ombud på platsen. Här liksom i Mantua rönt hans framställningar ett sympatiskt mottagande, helst som det för hvar dag blef alltmer tydligt, att det artade sig till öppet krig i dessa trakter.⁵ Med utsökt artighet mottogs den svenske legaten af republiken, där han sedan sina år i Thurns tjänst ägde vissa försänkningar, och på venetianska galärer fördes han öfver till Dalmatien. Från Spalato ville han resa genaste vägen till Siebenbürgen men tvangs af de turkiska myndigheterna att hejda sin färd vid Donau och

² J. Spens till Gustaf Adolf, London (den 5 april?) 1629, med redogörelse för ett samtal med Roe.

³ Scultetus till Kristian IV, Haag den 17 april 1629. RA., Köpenhamn.

⁴ Jfr *Fagniez*, *Le père Joseph et Richelieu*, I, s. 561.

⁵ Rådet i Geneve till Gustaf Adolf den 8 febr. 1629.

⁵ *Odhner*, Sveriges förbindelser med venetianska republiken under 17. århundradet. Nordisk Tidskrift 1867 s. 6. *Bühning* s. 40—42.

måste vända sig till paschan i Ofen för utverkande af pass; han företedde Gustaf Adolfs bref, erhöi de mest hoppingifvande underättelser om ställningen i Konstantinopel och fick fortsätta. Efter en resa på sex månader kunde han i midten af maj göra sin uppvaktning vid Bethlen Gabors hof. Det hade icke kunnat förhindras, att under tiden åtskilligt dunstat ut om hans förehafvanden, förklarligt nog, då förbehållsamhet aldrig synes ha varit hans starka sida. Emellertid tycks Bethlen varit oförberedd på hans ankomst.

Det visade sig snart, att situationen i Siebenbürgen icke berättigade till förhoppningar. Händelserna hade hunnit Farensbach i förväg. Icke så, som skulle Bethlen Gabor ha saknat intresse för de polska frågorna — men han hade åt sig själf förbehållit en annan roll än den, Gustaf Adolf ville tilldela honom. Det var för mycket begärdt, att han skulle medverka till bildandet af ett Sveriges ärenden gående oppositionsparti i Sydpolen; Farensbach mötte idel svårigheter, när han påkallade furstens bistånd för att få de svenska breffven öfverbragta till adressaterna bland den polska adeln. Värkning af trupper inom landet — äfven detta ingick i Farensbachs värf — ville han lika litet tillåta, och de skäl han åberopade få förmodligen ej helt underkännas. Har han ägt skäl till rent personlig avoghet mot gesanten, så hämnades han lidna oförrätter genom att förråda ej blott Farensbach utan hela den sak, som denne med ganska oväntad pliktuppfyllelse förfäktade. Den sista maj underrättade han i hemlighet kejsar Ferdinand, att Farensbach oförmodadt inträffat, utan att något budskap om hans ankomst gått före. *Ex jure gentium* kunde han naturligtvis icke visa tillbaka sin kunglige svågers sändebud, men till ett vittnesbörd om sin tillgifvenhet och lojalitet ville han genom sin budbärare yppa Farensbachs hela ärende för hofvet i Wien!¹ Bethlens förrådiska handlingssätt, sällsamt nog icke observeradt af de forskare, som behandlat dessa händelser,² utgör den bakgrund, mot hvilken anklagelserna mot Farensbach för hans uppträdande i Siebenbürgen i någon mån förlora sin udd. Lika litet blef hans ärende obekant i Warschau. Redan i början af april, följaktligen medan han ännu var stadd på sin färd, kunde kastellanen i Krakau till konung Sigismund inrapportera det förhastade ryktet, att

¹ Bethlen Gabor till kejsaren den 31 maj 1629. Monumenta Hungariæ Historica III, 8, s. 506. Jfr. Kaspar Ornays andragande i Wien den 25 juni, *ibid.* s. 507—508.

² *Szilgyi*, Gabriel Behtlen und die schwedische Diplomatie. Ungarische Revue 1882, s. 482 ff. *Wibling*, Sveriges förhållande till Siebenbürgen 1623—1648, s. 31—36.

Farensbach hade anländt till Bethlens hof. Vore detta sant, så funnes intet tvifvel om att han eggade fursten till kamp mot Polen. Med all säkerhet vore det fråga om ett hastigt öfverfall på Krakau, en mäktig farlig sak, så snabb och slug som Farensbach vore. Kastellanen påyrkade därför, att skyddsåtgärder till förebyggande af öfverrumplingen måtte vidtagas i staden.¹ Men de polska farhågorna för Bethlens afsikter voro numera fullständigt obefogade. Den väg, fursten ville följa i sin politik mot Polen, var icke det våldsamma ingripandets. Man kan icke helt afvisa misstanken, att han för Sigismund lika väl som för kejsar Ferdinand i sinom tid afslöjade ändamålet med Farensbachs sändning.

Dennes handlingskraft var alldeles hämmad. När han kräfde bestämt besked af Bethlen, afspisades han med svaret, att man måste invänta underrättelser från Konstantinopel. Det födde hos honom tanken att själf bege sig dit för att vinna Portens medverkan för företaget. Han trodde sig veta, att stämningen i den turkiska hufvudstaden bådade krig med Polen. Kunde han blott komma till Konstantinopel, af konungen utrustad med tillräcklig instruktion, satte han sitt lif i pant på, att han på kort tid, skulle kunna framvisa det bästa resultat, — det var den hälsning, han, genom sin följeslagare, major Witzleben, i juni sände till Sverige. Men denna hans afsikt tycks ha stött på starkt motstånd af den försiktige Strassburg, som kunde peka på alldeles färska, föga hugnesamma erfarenheter om det sätt, hvarpå seraljen plägade behandla politiska agenter utan stödet af officiösa fullmakter och praktfulla eskorter. Den holländske agenten i Konstantinopel, Cornelis Haga, som nyligen med mycken möda räddat tvenne äfventyrliga diplomater — de hette Roussel och Talleyrand² — från ögonskenligen hotande död, rådde på det bestämdaste Strassburg att afstyra Farensbachs resa till sultanhofvet, för den händelse han ej vore beredd på att värdigt representera konungen och med

¹ Zbarawski till konung Sigismund d. 7 april 1629. *Scriptores rerum Polonicarum* V, 2, s. 148.

² För dessas roll hänvisas till *Wibling* och *Wejle*, Sveriges politik mot Polen 1630—1635. De hade i Konstantinopel uppträdt å Bethlens vägnar. Till Siebenbürgen kommo de från Venedig senhösten 1628. Vilhelm Lyra till Bethlen Gabor, Venedig, den 15 nov. 1628. *Vrede*, *Geschiedenis der nederlandsch Diplomatie*, II, 2, s. 28—29. Då de i Konstantinopel hört talas om Farensbachs förestående ankomst till Siebenbürgen, hade de i bref till Bethlen Gabor ganska tydligt motarbetat honom. Talleyrand och Roussel till Bethlen Gabor, Konstantinopel den 15 maj 1629, *Török Magyarkori Allam Okmánytár* s. 104. — I juli reste de till Ryssland för att söka förmå storfursten att understödja Gustaf Adolf med subsidier i kriget mot Polen. Cornelis Haga till Paul Strassburg den 26 juli, Uppsala univ. bibl. E 388 c. De uppträdde i samförstånd med Strassburg, jfr *Wejle* s. 13—14.

skänker och nådevedermälen kunde tillfredsställa magnaternas granntyckta smak; i annat fall vore det tillrådligt, att förhandlingarna skedde genom bref och ombud.² Strassburg företrädde samma ståndpunkt, och hans gensträfvighet vållade till slut öppen brytning mellan honom och Farensbach, som på sin sida lyckades vinna den flyktiga furstinnan Katarina. Inspirerad af Farensbach afsände hon i juli en skrifvelse till Gustaf Adolf, full af de häftigaste anklagelser mot Strassburg. Ej nog med att han försummade att följa sin instruktion och vårdslösade hennes angelägenheter, han aktade ej för rof att bakslugt och falskt förtala henne hos hennes herr gemål; han förde »zum Überfluss» ett tal, som kränkte hennes ära; Farensbach kunde berätta mera om saken. Hon slöt med att yrka på Strassburgs snara hemkallande och ville hoppas, att konungen ej skulle tro honom, om han sökte framställa henne i en osann och förhatlig dager.³ Brefvet är en frukt af Farensbachs våldsamma ansträngningar att stäcka Strassburgs inflytande, det är intet tvifvel, och det öppnar ett perspektiv öfver intrigerna vid hofvet i Weissenburg, som låter brytningens häftighet bjärt framstå, sträckande sig in i den furstliga familjen.

Svenska regeringen började gifva upp hoppet om framgång för det värf, som lagts i livländarens händer. »Hos Bethlen Gabor hafver Farensbach intet varit accepterad, och tviflas, hvad han hos honom kan uträtta», heter det i ett bref till riksrådet från början af juli.³ Han hade visserligen förespeglat konungen möjligheten att, den siebenburgska hjälpen förutan, kunna ställa 10,000 man eller ännu mer på benen — »dock att han får medel». Och hvad som brast, var just medel; troligtvis har också förtroendet till sändebudets kvalifikationer begynt svikta. Ty Farensbach bekom aldrig sin begärda instruktion till sultanens hof. När på höstsidan furstinnan Katarinas anklagelseskrift nådde Gustaf Adolf, menade också konungen, att Farensbach haft sin hand med i spelet, låt vara, att han ansåg nödvändigt hemkalla Strassburg, »på det att honom icke må där någon *affront* vederfares».⁴ Obestriddigt är, att Farensbach under denna sin sista vistelse i Siebenbürgen inga-

² Cornelis Haga till Paul Strassburg den 15 juni 1629, Török Magyarkori Allam Okmánytár s. 112 ff.

³ »Extract af Princess:ns Catharinas från Weissenburg Bref till K. Gustaf Adolph de dato A:o 1629 Julii». Linköpings bibliotek H. 73, s. 109. Brefvet har förut förgäfvets efterletats i svenska RA.

³ Grubbes avis till rådet, Marienburg den 4 juli 1629. Svenska registret 1629.

⁴ Gustaf Adolf till Axel Oxenstierna, Uppsala den 25 nov. 1629. Oxenstiernas brefväxling II, 1, s. 536.

lunda förnekade sig, men det torde äfven böra erkännas, att själfva hans misslyckande mer förskyllas omständigheternas makt är hans egna felgrepp och oarter.

Med oförrättadt värf måste han återvända till Sverige, och i oktober träffas han hos konungen i Uppsala. Han visste berätta, att Bethlen Gabor var hopplöst sjuk i vattensot — fursten afled vid denna tid, — och att hans tillstånd gäfvde så föga hopp om vederfående, att redan giftermålsunderhandlingar begynt föras mellan prins Vladislav af Polen och Katarina af Siebenbürgen, en uppbygglig interiör från det transsilvanska hofvet! Man fann för öfrigt hans underrättelser en smula fantastiska: »bringar väl en hop saker före, dock synes ingen synnerlig sanning vara med hans relation, då han ju ej heller är synnerligt till troendes», skrifver Gabriel Oxenstierna till sin bror rikskansleren.²

Under Volmar Farensbachs i det närmaste årslånga frånvaro hade hans hustru grefvinnan Agnes vistats i Sverige. Tidigast synes meningen ha varit, att hon skulle taga sitt uppehåll i Haag,² men tanken fick falla, och hon antog svenska hovets inbjudan till Stockholm.³ Har hon härför haft att tacka några särskilda relationer till Maria Eleonora, så känna vi i hvarje fall icke beskaffenheten af dessa. Men man kan våga gissningen, att hennes och mannens mottagande i Sverige är att se i den förklarande belysningen af forna förbindelser med det brandenburgska huset; i samma riktning pekar furstinnan Katarinas roll i intrigerna under hans uppehåll i Siebenbürgen. Farensbachs öfvergrepp och våldsamheter vid marschen genom Brandenburg några år tidigare tyckas icke ha afslutit dessa band; hans uppträdande till trots hade markgrefve Sigismund under hans vistelse 1627 i Köln am Spree bemött honom med mycken utmärkelse och i egen vagn hämtat honom till slottet.⁴ Och hans lidelsefulla vrede öfver »förräderiets» våren 1626 — männe här finnes nyckeln till gåtan? Om det brandenburgska huset haft mer eller mindre ofrivillig del i hans dåvarande missöde, så hade Georg Wilhelms försök att utverka hans frigifning dock visat, att man ansåg sig skyldig honom en viss hänsyn. Det är endast en gissning, otillräcklig att förklara skiljaktigheten i den behandling som vederfors honom i Sverige 1626 och 1628, men tilläfventyrs icke helt att underkänna. Den

¹ Uppsala den 23 oktober 1629. *ibid.* II. 3, s. 185.

² *Hoppe* s. 325.

³ Jfr ofvan s. 19 n. 1.

⁴ *Gebauer Kurbrandenburg 1627*, s. 143.

uppmärksamhet, som i Stockholm visades grefvinnan Farensbach, var stor, alltför stor synes det för att kunna förklaras af hennes börd och samhällsställning allenast. Med en uppvaktning på sju personer bodde hon på slottet och åtnjöt kost från den kungliga taffeln tillsammans med Kristian IV:s unga dotter och Gustaf Adolfs naturlige son Gustaf Gustafsson.² Maria Eleonora begärde genom Johan Skytte af riksrådet 1,000 riksdaler för hennes räkning, men herrarna i senaten funno på goda grunder, att summan var »mycket nödigare annorstädes».³ Hon synes ha lämnat hofvet omkring den 15 oktober, alltså vid tiden för hennes mans hemkomst. Det behöfver icke betyda, att hon nu fallit i onåd, men det *kan* innebära det, i betraktande af den köld, som tydliggen visades Volmar Farensbach efter misslyckandet i Siebenbürgen. Ännu ogunstigare måste domen öfver honom ha fallit när konungen från furstinnan Katarina mottog en i början af september afsänd skrivelse, hvori hon gjorde ifrig afbön för sina anklagelser mot Strassburg, »in Betrachten was Person Farensbach sei und was er zeit seines Lebens vor humor gehabt». Med förtrytelse erfor hon nu af redliga män, att denne uttryckt sin glädje öfver att ha lyckats i sina stämplingar.³

I relativt lugn tillbragte Volmar Farensbach så mer än ett halfår i Sverige, låt vara att hans olyckliga böjelse för intriger och tråtor ej heller denna tid alldeles synes ha slumrat. Axel Oxenstierna uttrycker i ett af sina bref sitt beklagande af pomraren Joakim Mietzlaff, som råkat ut för livländarens ryktessmidier och »för hans munds skull» länge nog måst gå utan den tjänst, som han förtjänat få.⁴ I juni 1630 reste emellertid Farensbach till Tyskland, att döma af en då för honom utfärdad passsedel.⁵ Han kom icke att deltaga i den tyska expeditionen men hade dock utrest i ett ärende, som stod i samband med denna tids stora svenska rustningar. En krigare af skotsk extraktion, markisen James Hamilton, hvilken gått i Gustaf Adolfs tjänst, hade med konungen träffat öfverenskommelse om att i England på egen bekostnad uppsätta och sedan till Tyskland öfverföra en här på 6,000 man och där mera som bundsförvant än underbe-

² Hofförtäringräkenskaper 1629, Slottsarkivet, Stockholm. — I mars steg grefviinnans uppvaktning till sju personer: fem jungfrur och två »kammermägde».

³ Den 15 aug. 1629. Svenska riksrådets protokoll I, s. 195.

⁴ Weissenburg den 6 sept. 1629. Afskr. i Oxenstiernska saml. RA., Stockholm.

⁵ Till Gustaf Adolf den 28 juli 1630. Brefväxling I, 5, s. 479.

⁵ *Sondéns* recension, Hist. Tidskr. 1894.

fälhafvare kämpa under dennes fanor för den evangeliska saken.¹ Till honom hade nu Farensbach slutit sig, förmodligen ej alldeles utan afsikter af för egen räkning anlita värfningsmarknaden i konung Karls land men tydligtvis äfven betrodd med uppdraget att i sin mån underlätta det värf, hvaraf man på svensk sida vändade sig mycket.² Hamilton hade dock mottagit antydningar om nödvändigheten att hålla ett öga på sin något oberäknelige hjälpare.³ De första dagarna af augusti inträffade de i Amsterdam. Farensbach var aldrig den, som stack under stol med sina stämningar, och mycket snart var det bekant i staden, att den ryktbare öfversten vore »något malcontent» med sin nuvarande ställning; han uppgaf nämligen, att han fått lämna det regemente, som han »på sin egen pung» kommenderat i Sverige, en uppgift, hvars sannfärdighet afgjort måste sättas i fråga och som väl, i den mån missnöjet har en kärna af berättigande, får fattas som åsyftande hans misslyckade uppgörelse med Wallenstein 1628. Omedelbart därpå seglade de två krigarna öfver till England.⁴ Vi äga Hamiltons vittnesbörd om att Farensbach, trots de misstankar man haft anledning att hysa mot honom, under hela uppehållet i detta land städe visat sig verkligt affektionerad mot den svenske konungens sak, och att han i sin mån gjort allt hvad han kunnat för att nå ett godt resultat. Han var emellertid sjuk vid denna tid,⁵ hvilket kanske varit en anledning till att han ej genast gått i aktiv krigstjänst. På höstsidan lämnade han Hamilton och London för att inför konungen aflägga redogörelse för deras gemensamma verksamhet. Den skotske markisen, som nu kunde tillskrifva konungen det nyss anförda goda vedermålet, aktade emellertid försiktigast och säkrast att på andra vägar tillställa Gustaf Adolf kopior af de handlingar livländaren medförde. Ungefär samtidigt med att dessa försändelser inträffade i det svenska lägret, kommo dit från annat håll brådskande underrättelser, ägnade att ställa det erkänsamma betyget i en verkligt drastisk belysning.

Volmar Farensbach hade mot slutet af oktober kommit öfver från England till Amsterdam. Den ådagalagda lojaliteten satt i

¹ *Rydfors Sverige och England 1624—maj 1630* s. 48 ff.

² Den 19 nov. 1630 skrifver Teuffel till Oxenstierna (Brefväxling II, 9, s. 555) att Farensbach mottagit medel att värfva 4,000 engelsmän.

³ Hamilton till konungen den 3 okt. 1630. RA.

⁴ Axel Arnefelt till Kristian Friis, Haag den 3 och 9 aug. (g. st.) 1630. Holland B 1607—40. RA., Köpenhamn.

⁵ Hamiltons ofvan citerade bref.

själfva verket icke så djupt. Han var beredd att skilja sig från den svenska tjänsten, som antagligen för hans friborna vanor gjorde sig förnummen som ett obehagligt tvång, eller att åtminstone nyttja dagen för att undersöka, om ej en god klinga och ett härdadt samvete någonstades kunde stå högre i pris. Hans forna mellanhafvanden med de kejsrerlige fältherrarna bjödo honom själfallet till en viss försiktighet. Men mellanhänder saknades ju alldeles icke: de andliga fädernas rykte var i den delen så stadgadt, att det steg, som nu företogs af Farensbach, icke erbjuder något förvånande. Omedelbart efter ankomsten till Amsterdam visste han att sätta sig i förbindelse med en af statens mest bekanta katolska teologer, doktor Lionardo Mario, korrespondent till den beryktade kejsrerlige biktfadern pater Lämmermann. Vid en hemlig konferens dem emellan aftalades, att en tillkallad karmelitermunk, pater Claudius, skulle bege sig till Wien, utrustad med rekommendationsbref af karmelitergeneralen, och till kejsar Ferdinand öfverbringa skrivelser från Farensbach, innehållande en hel del märkliga uppslag till tjänster. Under förhandlingen med doktor Mario sparade Farensbach icke på färgerna, då det gällde att göra dessa erbjudanden lockande. Han kunde, påstod han sålunda, upplysa kejsaren om ett osvikligt medel att återtaga Stralsund; han kände ett förträffligt öfvergångsställe till Rügen; finge han skepp från Dünkirchen, skulle han försöka sig på ett anfall mot Göteborg; med skepp från Wismar vore han åter beredd att göra landhugg på kalmarkusten. Han stannade icke med dessa bedyranden. Ville kejsaren blott gifva honom 4,000 man fotfolk och 2,000 ryttare skulle han åtaga sig att uppsnappa svenske konungen och föra honom fången till kejsaren! Han klagade inför de katolska fäderna bittert öfver att Gustaf Adolfs löften till honom burit så ringa frukt. Han hade därför beslutit sig för att lämna denne och hade redan styrt om att hans hustru lämnat Sverige och när som helst kunde förväntas till Amsterdam. Till yttermera visso hade han sändt en af sira tjänare till konungen för att skylla på sjukdomen och afvända alla misstankar tills vidare. Åtskilligt hade han också att förtälja om sin legation till Siebenbürgen och gjorde troligt, att han för kejsaren ville avslöja de hemligheter, som han kände från sin verksamhet i den svenska diplomatiens tjänst.

Pater Claudius, karmelitermunken som utsetts att frambära Farensbachs erbjudanden, var en fattig stackare — några dagar därefter klappade han på hos Ludvig Camerarius i Haag, omtalade

hela historien och öfverlämnade, samtidigt med att han betonade sin egen nödställda belägenhet, som bevis de skrivelser man gifvet honom i förvar.

Camerarius blef kanske mer orolig än saken i grund och botten förtjänade. Han kunde icke ingripa mot den förrädiske öfversten på hans nuvarande vistelseort, ty i Amsterdam funnos mäktiga svenskfientliga element. Han fick åtnöja sig med att i all hast varsko konungen genom bref, hvori han föreslog, att man genom den utsände budbringaren med lämpliga motiveringar borde söka locka Farensbach att infinna sig i lägret för att sedan göra honom oskadlig.² Några dagar efter munkens besök kom Farensbach själf till Camerarius och meddelade, att han nu snart skulle resa till Gustaf Adolf. Han uppmanade diplomaten att anförtro honom de bref, som han hade att skicka svenska regeringen. Det föll naturligtvis icke Camerarius ett ögonblick in att gå i snaran. Farensbach kunde för öfrigt icke helt och hållet förstå sig. Han förklarade, att om icke de i England värfvade trupperna snart finge vapen och konungen icke tillfredställde hans önsknigar, vore intet att förvänta med afseende på dessa trupper. Han ondgjorde sig även över att icke ha fått några bref från konungen skickade emot sig.³

Inom det svenska lägret syns man emellertid tagit saken med tämligen stort lugn. »Hvad det hafver för grund», skref sekreteraren Lars Grubbe till rikskanslern beträffande karmeliterbroderns afslöjande, »kan man intet vidare vänta, än att af det trät näppligen god frukt kan förmodas.»³ Konungen fann visserligen, att man i allmänhet ej hade anledning att tro dessa »papicolæ» mer än jämnt, men menade att denna sak hade alltför många tecken på att vara sann. Farensbachs utsände — det var för öfrigt hans privatsekreterare — skickades därför tillbaka till sin herre med ett bref, som uppmuntrade till besök, och Camerarius fick i uppdrag att så mycket som möjligt påskynda färden samt att söka skaffa flera bindande bevis mot öfversten.⁴ Men planen misslyckades. Farensbach aktade rådligast att ställa sig utom räckhåll. Det vill t. o. m. synas, som om han i Amsterdam lyckats uppbära af svenska regeringen utanordnade penningar; möjligen var denna summa ämnad att ge fart åt den resa, som skulle föra till

¹ Camerarius till Oxenstierna den 27 okt.—6 nov. 1630. RA.

² Camerarius till Lars Grubbe 1 (11) nov.

³ Grubbe till Oxenstierna den 6 dec.

⁴ Till Camerarius den 3 dec. Tysk-latinska registr. 1630. RA.

till hans oskadliggörande. Han gäckade i varje fall såväl Camera-rius som kommisarien Falkenberg. I början af april kunde Camerarius inberätta, att livländaren sades ha rest öfver Köln till Wien i syfte att värfva tusen ryttare åt kejsaren,² och, som vi strax skola finna, har uppgiften om hans nu skedda öfvergång till dennes tjänst sin riktighet. Oesterhärmliga äro i all sin öfverlägsenhet de rader, hvori den svenske rikskanslern uttryckt sina mycket blandade känslor vid underrättelsen om Farensbachs kabaler i Amsterdam: »Om Farensbach ville jag fuller gärna tiga, men han är alltför lättfärdig att hafva den ringaste del af E. K. M:ts stat i sina händer, och vore bäst, att han intet vore till, men efter han måste lefva så såge jag honom heller hos fienden än hos E. K. M:t. Ty där måtte man kunna akta sig för honom men här intet. . .»³

Det förefaller, som om de stort anlagda utfästelserna och afslöjandena runnit ut i sanden. Farensbach har tydligen funnit sig i att anlita enklare utvägar, äfven med risken att behöva räkna med elaka minnen, och i mars 1631 se vi honom inbegripen i förhandlingar med de kejsarliga om anställning i Tillys armé, en begäran som möttes med en afgjord misstänksamhet: det är bäst att icke taga någon befattning med honom, menade man vid hofvet i Wien.³ Saken hänsköts dock till Tillys eget afgörande. Denne tog också risken; om man kan taga för god en uppgift i *Adlsreiters* bayerska krönika, att Farensbach i början af april deltagit i försvaret af Frankfurt an der Oder,⁴ så skedde det utan längre betänkande. Rörande hans verksamhet under resten af året saknas upplysningar. Vi veta, att han i januari 1632 befann sig vid den schwabiska armén med sex kompanier under sitt befäl. På svensk sida synes man nu alldeles ha förlorat honom ur sikte. Till Stockholm ingingo i början af året rykten om att Farensbach varit i den beryktade spanska kaparstationen Dünkirken och där »proponerat dem någre

² Camerarius till Oxenstierna de 5 (15) april 1631.

³ Till konungen den 17 jan. 1631. Brevväxling I, 6, s. 54—55.

³ Questenberg till Wallenstein den 26 mars och 2 april 1631, *Fontes rerum Austriacarum* 63, s. 303, 305. Detta jämte följande band (*Fontes* 64, 65, 66) af Hallwachs stora aktsamling till de sista åren af Wallensteins historia lämnar materialet för den skildring af Farensbachs öden i kejsarlig tjänst, som här ges. Då läsaren utan svårighet torde finna resp. belägg med ledning af det utförliga registret, anser jag mig ej behöfva i hvarje särskildt fall anföra den.

⁴ *Chronica Boica* III, s. 280. *Adlsreiter* uppger, att man vid den senare rättegången med Farensbach erinrat sig hans svaga försvar af Frankfurt an der Oder.

anslag», som gingo ut på ett anfall mot Göteborg.² Dessa förmodanden äro sannolikt att fatta som förlupna uppgifter om hans mellanhavanden med pater Mario i Amsterdam.

Under de kejsrerliga fanorna visar han sig vara den samme som förr. Åter finna vi honom inbegripen i samma själfsvåldiga opposition mot öfverbefälet som en gång i Schlesien, i Brandenburg och vid Stralsund. Reträtten och motgångarna, känslan att i otid ha förstört sina utsikter genom att binda sig vid dem, som vapenlyckan så uppenbart missgynnade, allt lämnade fritt spelrum åt hans ur jämvikt bragta lynne. En hämsko lades visserligen på hans fitalighet, när han efter återtåget från Rotenburg, där han med sitt regemente kommenderats att uppehålla fienden, mottog underättelse om att Wallenstein mottagit generalatet. Han upp-vaktade då denne med en i ödmjuk ton hållen skrifvelse, påminner om de misshälligheter dem emellan, som tvungit honom att lämna den kejsrerliga krigstjänsten och söka sin *fortuna* på andra orter, och begär att det förflutna måtte vara glömt, sedan han nu med oförställd glädje förnummit Wallensteins beslut att tillträda högsta befälet. Wallenstein svarar med en ganska kärft formulerad förmodan, att han hädanefter kommer att uppföra sig »also wie sichs gebürt». Det hindrade ingalunda, att han snart nog, vid soldens utbetalande, återföll i sin förra *capriccio*, som hans närmaste förman och forne fiende Aldringen säger. Tilly menade, att man kunde ge efter och tillfredsställa hans i sig själfva föga rimliga önskemål — han begärde sold för nio kompanier, ehuru han blott hade sex och aldrig haft mer — men Aldringen ansåg en dylik släpphändthet farlig och kräde hos Wallenstein kraftåtgärder mot den fronderande öfversten. Det behöfdes nu icke mycket för att måttet skulle vara rågad. Wallenstein var besluten att denna gång icke låta honom slippa undan för så godt pris som i Hamburg fyra år tidigare.

Från Rotenburg tågade armén söderut, och vid Nördlingen var Volmar Farenbach på nytt i elden. Sin del i angreppet på den af svenskarna försvarade staden framställer han själf i den berömligaste dager. Med 400 musketörer hade han drifvit fienden från förstaden in i själfva staden, förföljt honom öfver en lång bro och tre timmar fäktat mot en styrka på 2000 man för att till slut nödgas draga sig tillbaka, då undsättning uteblef. Hade blott friska trupper, några hundra man, kommit honom till hjälp i

² Jakob de la Gardie till Axel Oxenstierna, Stockholm den 30 januari 1632. *Brefväxling* II, 5, s. 495; jfr *Sondéns* recension i *Hist. Tidskr.* 1894.

elden, skulle staden med säkerhet tagits. När de senare lågo mot fienden vid Lech, förstod Farensbach — det är hans egen framställning i hans försvarskrift jag följer — att fienden vore alltför öfverlägsen, och bad därför Tilly att med tillräckliga trupper bli kommenderad till Augsburg; hade så skett, menar han, att staden icke så lätt blifvit tagen. Vid återtåget från Lech sattes han i stället af Tilly att kommendera arriärgardet, en uppgift som han skötte med sådan bravur, att fienden tre timmar tvangs att hejda sin frammarsch för Farensbachs 300 man. Så kom den slagna hären med sin dödsskjutne fältherre till Ingolstadt, och där inträffade katastrofen.

Då kommendanten i Ingolstadt grefve Cratz vid ett tillfälle förbigick den hetsige livländaren till förmån för en yngre öfverste, brusade hans vrede öfver. Öppet sade han ifrån — så skildras förloppet i domen öfver honom — att han ville marschera bort med sitt folk från hörnverket i Ingolstadt, och midt under fiendens anryckande verkställde han sin hotelse. Trots kommendantens förbud red han ut mot svenskarnas förposter, trots varningar fortfor han att skymfa och smäda andra officerare, ja förifrade sig därhän, att han kränkte kejsarens majestät. Kurfurst Maximilian fann det af nöden att arresteras honom och kasta honom i tornet.

Dock ingen kunde vara mer oskyldig än Farensbach, när han nu efter turkisk, svensk och dansk fångenskap för sista gången pröfvade frihetens förlust. Vid Gud bedyrade han, att han aldrig ett ögonblick tänkt på förräderi; en sådan beskyllning vore den värsta skymf mot hans ädla blod. Gång på gång skref han ur sitt fångelse till kurfursten och begärde att bli ställd inför krigsrätt: hans förföljare ägde blott att inför vederbörligt forum göra sin talan gällande. Hans hustru, grefvinnan Agnes, som trofast följde honom under hans äfventyrliga resor och fälttåg, reste fram och tillbaka till Wallenstein och Aldringen med böneskrifter och inlagor, outtröttligt verksam att bereda honom lindringar i fångenskapen och anständigt underhåll. De besvärligheter, som paret förorsakade i Ingolstadt, föranledde till slut, i februari 1633, då fångenskapen redan varat åtta månader, kurfurst Maximilian att tillråda hans förflyttning till Passau. För de fientliga ströfkärernas skull hade emellertid ännu månader senare denna förflyttning icke kunnat äga rum. Alltjämt voro Farensbach och hans grefvinna i full verksamhet: från hans sida skrivelser och budskickningar, från hennes resor och uppvaktningar. Ytterst karakteristisk är

tonen i hans klagomål. Man hade fråntagit honom hans på egen risk värfvade regemente och undanhållit honom inkomsterna af hans krigstjänst; hos fienden hade han då kunnat hoppas på bättre traktamente! Äfven för denna ganska fördomsfria och härdade tid måste det ha varit något stötande i denna rättframma bekännelse.

När Volmar Farensbach jämt ett år suttit i Ingolstadts fångtorn, inträffade där händelser, som påskyndade afgörandet i processen. Kommendanten Cratz hade inlåtit sig i förrådiska förbindelser med hertig Bernhard af Weimar i syfte att öppna portarna för svenskarna. Men vågspelet misslyckades. Cratz själv undkom med nöd till sina nya vänner i Schlesien. Man har antagit, att Farensbach af Cratz varit invigd i förtroendet, och att detta beseglat hans öde, men antagandet vinner ej stöd af de ganska rika källor, som nu stå till buds, och som reducera Farensbachs roll till den vanmäktige fångens i stället för den verksamme medkonspiratörens.¹ Däremot är det sannolikt, att Volmars oafgjorda sak kom i åtanke, när det nu gällde att statuera ett exempel. Han fördes till Regensburg, och den 19 maj (nya stilen afkunnade en kejslerlig krigskammarätt domen öfver honom. Genom sitt förrådiska beteende vid svenskarnas belägring af Ingolstadt hade han gjort sig saker till ett brott, som han själf hos en vanlig knekt ofelbart skulle straffat med lifvets förlust. Domen löd på att som förrädare afrättas med svärd, »andern zu einem merklichen, gewahrlichen und abscheulichen Exempel». Två dagar senare skulle exekutionen fullbordas på torget i Regensburg. Men bödelns första hugg misslyckades — lätt sårad sprang Volmar Farensbach ned från den med svart kläde öfverdragna schavotten, anropade lidelsefullt den närvarande Aldringen om nåd och måste slås till marken med flera mäns kraft, innan domen kunde verkställas.

* * *

Den dramatiska och i rysliga enskildheter noga genomförda skildring af denna afrättning, som från *Chemnitz* fortplantat sig till senare historieskrifvare, har jag tidigast kunnat finna hos *Mercure François* för år 1634; dess framställning hvilat möjligen ytterst på ett populärt skillingstryck i tidens rafflande smak.² Den vet jämväl berätta, att dagen efter en kejslerlig kurir sprängde

¹ Jfr *Riesler*, Geschichte Baierns V, s. 443 not. R. uppger felaktigt, att F. verkligen förts till Passau.

² XIX, s. 507—510.

in i Regensburg, medförande pardon — grefvinnan Agnes hade bestormat kejsaren med gråt och böner, tills hon verkligen lyckats utverka benådningen. Det är möjligt, att episoden endast utgör en utsmyckning af berättelsen, tillkommen för att stegra skräckstämningen. Af allt att döma har händelsen ock gjort ett ofantligt starkt intryck på folkfantasin. Nästan med beklagande omnämner gamle *Adlsreiter* Farensbachs öde.¹ Han skildrar den mångfrestande kondottieren som en skön, värtalig, snillrik och tapper man — en bild så godt som utan alla skuggor!

Helt visst är denna karakteristik i hög grad ensidig; Volmar Farensbach har inga anspråk på en friande dom. Men det torde stå fast, att hans obestridda, svåra moraliska lyten parats med talangfullhet, energi och tapperhet; det betygas af såväl *Kobierzycycki*² som *Pufendorf*.³ Inledningsvis har framhåfts, att han måste ses i belysningen af den regellösa och stormiga miljö, ur hvilken han vuxit fram, med grundläggande intryck om hänsynslös själfhäfdelse som personlighetens högsta norm. Var verkligen afståndet i uppfattning så stort mellan honom och hans fader? Sågo ej båda världen ur den fordringsfulle soldenärens synvinkel? Af Jürgen Farensbach är bevaradt ett drag, som låter släktticket med sonen ganska klart framträda. Det var under Sigismunds svenska fälttåg 1598; Jürgen var den polska härens krigsofverste. Under förhandlingarna vid Stegeborg sökte hertig Karl vinna honom på sin sida, erinrande om att han tjänat Sveriges krona och konung Johan trettio år tidigare. Farensbachs svar är karakteristiskt, icke lojalitetens själfklara och nära till hands liggande invändningar utan den kränkta personliga stolthetens: Vål hade han svurit åtskilliga konungar huldhet och troskap — »ihm aber, *dem Fürsten*, wisse er nichts zu versprechen».⁴ Båda stå helt på ståndskänslans grund. Med faderns lif, kännetecknad af väl så många och väl så hastiga växlingar som sonens men liksom harmoniskt förklaradt af hans sista mannaålders trohet mot polska kronan, har Volmars säkerligen en utpräglad blodsgemenskap. Skillnaden är endast en skillnad till graden, icke till arten.

I Volmar Farensbachs historia utgöra hans sista förbindelser med Gustaf Adolf ett ganska öfverraskande moment. Jag har i det föregående sökt ange de grunder, som kunna antagas hafva

¹ *Chronica Boica* III, s. 280.

² Jfr ofvan s. 80 not 2.

³ *Sechs und zwanzig Bücher Schwedisch- und deutscher Kriegs-Geschichte*, s. 140.

⁴ Handlingar rörande mötet i Reval. *Historiska Handlingar* 23, s. 280.

förmått konungen att begagna sig af hans medverkan. Det faller i ögonen, att den eljes så högröstade och brutale mannen förstummas, när han rör sig i konungens omgifning, i Preussen som i Sverige. För *krigare*n Gustaf Adolf hyste också Farensbach en säkert ganska uppriktig beundran, som han under sina kejsersliga tjänsteår icke heller dolde.¹ När svenskarna anlidade honom för sina syften, behöfver det förvisso icke betyda, att konungen eller kanslern tvekat i sin moraliska värdesättning af mannen. »En sådan karl som Farensbach» kallar Oxenstierna 1623 en annan polsk ädling, Sapieha d. y., och med drastisk ironi tilllägger han: »Det är icke godt att lada många sådane säker i skeppet».² Ett tiotal år senare återkommer samma uppfattning: »Han är i lefvernet Farensbach lik» heter det då om samma Roussel, som i det föregående framskymtat.³ Hans brådstörtade slut kom icke heller oväntadt. »Farensbachs öde är högeligen sällsamt», skrifver Camerarius i januari 1627 efter undfängen underrättelse om fångens lössläppande från Gripsholm. »Om han missbrukar Hans Majestäts mildhet, kommer den fräcke och gudlöse mannen att drabbas af den gudomliga Nemesis, som under detta tyska medborgarkrig redan på tydligaste sätt behandlat många efter deras förtjänst».⁴

¹ Drebber till Rasche (med relation om sin underhandling med hertig Georg af Lüneburg) april 1630. *Kretschmar*, Gustaf Adolfs Pläne und Ziele, s. 366.

² Till konungen, Reval den 7 januari 1623. Brevväxling I, 2, s. 562.

³ Axel Oxenstierna till rådet d. 12 juli 1633. Handlingar till Skandinaviens historia 26, s. 178.

⁴ Camerarius till Salvius d. 6/26 januari 1627.

Stockholms öfverståthållare

af N. v. D.

27. Friherre Herman Fleming

Son till Stockholms förste öfverståthållare Clas Fleming och Anna Snakenborg föddes Herman Fleming år 1619 på det gamla släktgodset Villnäs i Finland. Efter förberedande undervisning i hemmet sändes han först vid 18 års ålder till Uppsala universitet, där han stannade i trenne år och förmåles hafva bedrifvit trägna studier. Sedan bar det af på den för en dåtida ung lofvande ädling så oundgängliga utrikesresan. 1640 finna vi honom äfven inskrifven vid universitetet i Leyden. Tidigt bestämd för sjömansyrket tillbragte han de två följande åren i Amsterdam flitigt vinnläggande sig om att förvärfva insikter i skeppbyggnadskonsten. 1642 tog han härjämte tjänst vid holländska flottan och kämpade i flera strider mot spanjorerna, med hvilka holländarne sedan 20 år tillbaka ånyo befunno sig i krig. Hösten 1642 lämnade han emellertid Nederländerna och reste till Frankrike, studerade en tid i Paris och stod just i begrepp att härifrån fortsätta till Italien, då han i januari 1644 hemkallades af fadern. Kriget med Danmark hade nämligen utbrutit, och fosterlandet gjorde nu anspråk på den unge sjömannens i utlandet förvärfvade kunskaper i yrket samt på hans tappra svärd.

Hemkommen utnämndes han till skeppskapten och blef befälhafvare på skeppet Regina samt tog del i årets sjötåg, som kom att kosta hans fader lifvet. Den mandom och dugande förmåga han såväl härvid som äfven i följande års strider ådagalade föranledde nu hans befordran till amirallöjtnant samt holmamiral, med hvilken värdighet följde öfverbefälet vid flottans station och varf å Skeppsholmen invid Stockholm.

1647 besökte Fleming ånyo Holland ditsänd att studera dess sjöväsen, som då stod på höjden af sitt rykte, och dymedelst till fosterlandets båtnad ytterligare förkofra sina insikter på ifrågasvarande område. Från denna resa återkom han först följande år.

Kunnig och begäfvad samt i besittning af ett fördelaktigt yttre var det lätt förklarligt, att Fleming skulle ådraga sig den

FRIHERRE HERMAN FLEMING.
Tillhör kabinettskammarherren O. Holterman.

för dylika egenskaper visserligen ej likgiltiga drottning Kristinas uppmärksamhet och äfven vinna hennes bevägenhet. Han fick ock snart röna de mest tydliga prof härpå. Redan i januari 1650 blef nämligen den 30-årige holmamiralen utnämnd till riksråd och tillika amiralitetsråd, hvarjämte han samtidigt erhöll det makt-påliggande uppdraget att vara öfverståhållare i Stockholm.

Detta ämbete kom han blott att bekläda i tvenne år och, ehuru väl han förmåles äfven i sagda verksamhet hafva lagt i dagen duglighet och drift, synes hans förvaltning af hufvudstadens angelägenheter ej hafva lämnat några djupare spår. Hans samtida nitiska arbete i rådet, där han vid denna tid var en af de inflytelserikaste och af drottningen oftast rådfrågade ledamöterna, äfvensom hans trägna närvaro i Amiralitetskollegium, i hvilket verk han enligt en ämbetsbroders intyg »beställde allt efter sitt hufvud», tilläto honom väl också näppeligen att ägna hufvudsumman af sin kraft åt Stockholms bästa.

Ett ytterligare bevis på Kristinas gunst erhöll han 1651, då han jämte sina syskon upphöjdes i friherrligt stånd.

Drottningens välvilja för Fleming synes ej heller rönt någon inverkan af den lifsfara, hvori hon följande år råkade genom hans förvällande. Kristina skulle nämligen en dag bese ett nybygdtt skepp och nödgades för att komma ombord gå öfver en utlagd lös plank. Genom någon ovarsamhet från den henne härvid led-sagande Flemings sida kom denna emellertid att svikta med den påföljd, att både drottning och amiral föllo i vattnet. I fallet grep härjämte Fleming ett fast tag i drottningens kjol och drog henne med sig ned åt djupet. Sedan de lyckligt och väl kommit upp igen, yttrade Kristina endast helt skämtsamt att, som hon vore van att dricka vatten, gjorde det henne ingenting. Värre vore det åter med Fleming, som brukade dricka öl och vin och nu måste hålla till godo med en så simpel dryck.

Under Flemings öfverståhållaretid inträffade den s. k. messeniska sammansvärjningen, som på sin tid gjorde mycket väsen af sig men i själfva verket torde hafva inskränkt sig till, att en ung man A. Messenius tillsände den på Gottland bosatte tronföljaren Carl Gustaf en mot Kristina och högadeln riktad smädeskrift, i hvilken prinsen uppmanades att med våld sätta sig i besittning af makten.

Genom en angifvare erhöll såväl Kristina som Fleming snart kännedom om skriften och dess afsändande. Drottningen synes hafva tagit underrättelsen om den förmodade sammansvärjningen

med mycket lugn. Hennes första tanke var, att man borde låtsa om intet och låta det gå till ett upplopp för att dymedelst kunna infånga alla deltagarna i företaget och äfven få se, hur prinsen skulle bära sig åt. Fleming lyckades dock ehuru med mycken svårighet få henne att afstå härifrån. Han bedyrade vid sitt lif, att intet uppror vore att befara och att saken vore utan betydelse samt lätt i tysthet skulle kunna utredas. Prinsen vore dessutom både för hederlig och för klok att bita på en sådan krok och skulle för visso inom kort meddela drottningen alltsammans, en förutsägelse, som också besannades.

Den ifver, hvarmed Fleming vid detta tillfälle förfäktade Carl Gustafs sak, härflöt från fäderneärfd tillgifvenhet för den unge fursten. Clas Fleming hade nämligen varit pfalzgreffen Johan Casimirs medhjälpare under den tid, denne haft sig ledningen af kammarverket anförtrodd, och samarbetet dem emellan hade grundat ett synnerligen vänskapligt förhållande, som äfven gått i arf till barnen. Det förmåles ock i samband härmed att, då Kristina första gången 1651 yppade sin åstundan att afsäga sig kronan, Fleming sökt styrka henne i denna föresats, men tillika att de skäl han härvid anført varit mindre lyckligt valda och i stället haft till följd, att drottningen för den gången afstått från utförandet af sin plan.

Ehuru Kristina ingalunda torde varit okunnig om de band, som fäste Fleming vid tronföljarens person, tyckes detta ej hafva inverkat på hennes förtroende för honom. Sålunda skall hon redan 1650 varit betänkt på att göra den nyblifne unge rådsherrn till riksamiral. Två år senare utnämnde hon honom till president i Kammarkollegium och, då hennes tronafsägelse omsider blef en verklighet, var det åt Fleming hon uppdrog att som generalguvernör förvalta de landområden, som anslagits till hennes underhåll, en befattning, som han innehade till 1657.

Att äfven Carl Gustaf väl vorden konung skulle omfatta Fleming med ynnest och skynda att taga hans tjänster i anspråk var ju att vänta. Härför borgade såväl hans varma hängifvenhet för monarkens person som ock hans bepröfvade ämbetsmannaduglighet. Särskildt gjorde hans som chef för Kammarkollegium vunna erfarenhet honom ägnad att blifva konungens medarbetare vid lösandet af den uppgift, som på den inre politikens fält i främsta hand mötte den nya regeringen eller upphjälpanDET af rikets finanser, hvilka genom Kristinas ohejdade slöseri råkat i det bedröfligaste

skick. Det blef ock åt denna verksamhet, som Fleming under de följande åren hufvudsakligen kom att ägna sig.

Ställningen var onekligen i högsta måtto bekymmersam. Genom de många förläningar och donationer af kronogods, som ägt rum, hade statens inkomster så minskats, att hela förvaltningen rent af hotade att råka i upplösning. En reduktion af de kronan afhända godsens, hvarom framställningar redan gjorts vid flera riksdagar utan att dock föranleda något beslut från vederbörandes sida, blef under dessa förhållanden en oafvislig nödvändighet. Den unge energiske konung, som nu bestigit Sveriges tron, dröjde ej heller att anlita detta medel till förbättrande af det finansiella läget. Den 12 oktober 1654 tog han sitt första steg i denna riktning, då han i en till Fleming ställd skrivelse uppdrog åt honom och några andra herrar att anställa en undersökning om kronans gods, räntor och inkomster samt hvad däraf kommit i andra händer och häröfver afgifva en noggrann redogörelse.

När sedan i juli 1655 kommissarier utsågos för verkställande af den nu af ständerna i enlighet med konungens förslag beslutade reduktionen, blef Fleming deras ordförande och jämväl själen i deras verksamhet. Det var han, som föreslog nästan alla de åtgärder, som vidtogos, och han genomdref äfven med hänsynslös kraft utan att väja för hvarken hög eller låg reduktionsbeslutets ordagranna utförande. Till en början nödgades ock allt gifva vika för hans energi, och under loppet af år 1655 indrogos ej mindre än 2,403 hemman till kronan. Men redan följande år begynte en afmattning inträda. Konungens storartade framgångar i polska kriget hade hittills varit Flemings förnämsta stöd i hans reduktionsverksamhet. Man dristade ej motsätta sig, ej trotsa beslut, som fattats i enlighet med den segerrike monarkens uttryckta vilja, men i samma mån svårigheterna växte omkring Carl X, blef denne också mera böjd för att gå varsamt till väga och att ej stöta sig med den adel, hvars tjänster han ej kunde undvara. Uppmuntradt häraf reste motståndet mera djärft sitt hufvud. I själfva råds-kammaren angrep sålunda riksdrotset Per Brahe Fleming samt förebrådde honom den stränghet och hänsynslöshet, hvarmed han gick till väga. »Jag har måst höra onda ord af riksdrotset», ytttrade med anledning häraf sedan Fleming i Reduktionskollegium, stolt tilläggande »men jag vill aldrig undandraga mig eller vackla i mitt ämbete eller derivera invidien in på någon annan». Han manade därefter samtliga kommissarierna att med honom »så befordra det hatade verket, att Guds ära, konungens tjänst och rikets

välfärd, därunder så många hundra tusen människor begripas, befrämjas måtte, hvarjämte han långt ifrån att falla till föga för klagomålen och hotelserna föreslog, att man genast skulle låta verkställa de nu fattade besluten.

Motståndet och svårigheterna växte emellertid mer och mer. Flemings järnvilja sökte i det längsta betvinga dem, men allt hans nit, all hans kraft visade sig snart vara förgäfvad. Också blef resultatet af 1656 års arbete synnerligen obetydligt, i det endast 91 hemman då indrogos till kronan. De följande åren aftog reduktionsverksamheten ytterligare för att 1659 helt och hållet afstanna.

En bidragande orsak härtill torde nog vara att söka i de bekymmer samma politiska förhållandena, hvilka äfven hade till följd, att Flemings arbetskraft i ej ringa mån togs i anspråk såväl af rådet som af kammar- och amiralitetskollegierna. När 1656 krigsfaran syntes börja närma sig det egentliga Sverige, visade han särskildt stort nit, och de flesta försvarsåtgärder, hvars vidtagande nu i rådet beslötos, hade af honom föreslagits.

Under hela Carl X:s regering förestod han för öfrigt det under dåvarande brydsamma omständigheter synnerligen betungande riksskattmästareämbetet. Såväl till följd häraf som ock på grund af det stora förtroende han åtnjöt hos konungen, med hvilken han stod i oafbruten brefväxling, vägde hans ord också tungt i rådskamraren, där han ofta genomdref sin vilja, helst då han, som ej sällan hände, till stöd för sin mening kunde åberopa sin enskilda känedom om monarkens vilja. Det har ock med fog kunnat sägas, att han näst Per Brahe varit den mest betydande mannen i den under Carl X:s bortovaro förordnade regeringen.

På sin dödsbädd, gaf denne konung ock ett tacksamt erkännande åt Flemings trogna tjänster, då han i det testamente hvarigenom han förordnade om riksstyrelsen efter sin död, utsåg honom till en af den spåde Carl XI:s förmyndare och tillika till riksskattmästare samt lät för honom i sådan egenskap utfärda fullmakt.

Mot detta testamente reste sig emellertid nu bland den till riksdag samlade adeln en våldsam storm. Man angrep med hetta flera af dess stadganden och fordrade, att detsamma i sagda delar skulle upphävas. Då likväl de ofrälse stånden visade tydlig benägenhet att vilja godkänna testamentet i dess helhet, beslöt till sist på grund af den brydsamma politiska ställningen att uppskjuta ärendets afgörande till tiden för Carl X:s begrafning, då ständerna åter skulle mötas, och under afbidan härför öfverlämna styrelsen åt änkedrottningen och rådet.

När nu riksdagen sålunda ånyo sammanträdde, enades man till en början om att visserligen utesluta den af Carl X till riksmarsk förordnade hertig Adolf Johan ur regeringen men för öfrigt blifva vid testamentet. Då emellertid rådet i enlighet härmed bekräftade de andra af den aflidne konungen utsedda regeringsledamöterna i deras värdigheter och härjämte i ledigheten efter hertigen valde en ny riksmarsk, råkade adeln ånyo i uppror förmenande sin valrätt vara kränkt. En häftig strid uppstod nu härom, en strid, som enligt en samtidas utsago hotade att upplösa riksdagen och bringa fäderneslandet i inbördes krig. Slutligen fann rådet för godt att gifva vika och gå in på, att dess ifrågavarande beslut endast finge betraktas som ett förslag, hvaröfver ständerna sedan ägde att utlåta sig. Vid med anledning häraf sedan på riddarhuset företagen omröstning blef de öfriga af rådet föreslagna regeringsledamöternas val godkändt men Flemings åter med förkrossande majoritet förkastadt.

De ofrälse stånden visade sig väl först ingalunda hågade att härmed låta sig nöja men uppgåfvo dock snart »för den allmänna välfärdens skull» allt vidare motstånd. Äfven Fleming skall hafva rådt dem härtill. Helt visst fann han sin sak hopplöst förlorad och ansåg sig därför böra afstyrka en fortsatt för honom onyttig och för riket skadlig strid.

Intet kan väl i själfva verket gifva en tydligare föreställning om adelns öfvermäktiga inflytande vid denna tid än ifrågavarande ärendes utgång. En man, som efter att med allmänt erkänd duglighet under flera år hafva förestått ett af rikets högsta ämbeten af sin döende konung erhåller vederbörlig fullmakt å detsamma, får ej tillgodonjuta sin sålunda förvärfvade laga rätt, blott emedan han råkat ådraga sig sina adliga ståndsbroders misstroende och motvilja, och detta trots att såväl rådet som de ofrälse stånden under erkännande af denna hans rätt fordra hans insättande i ämbetet. Adeln ville ej hafva Fleming med i regeringen, och därmed var saken också afgjord.

Ty att adelns misstroende mot Flemings politiska syften och dess i samband därmed stående motvilja mot hans person varit hufvudskälen vid hans uteslutande ur regeringen torde ej vara tvifvel underkastadt. Visserligen framhöll man härvid som motiv hans sjuklighet, men då man samtidigt som riksmarsk godkände den gamle och skröplige Lars Kagg, så var det också med all tydlighet fastslaget, att allt tal om Flemings dåliga hälsotillstånd endast vore att betrakta som ett svepskäl. Det var Flemings

kända benägenhet för och hänsynslösa verkställande af reduktionen, som i förening med den oppositionella ställning han i allmänhet intog till sin tids aristokratiska sträfvanden gjorde honom till en för hufvudmassan af adeln misshaglig och misstänkt person. Till hans impopularitet bidrogo nog också i ej ringa mån hans stela, kärfva, fränstötande sätt, han tunga, dystra lynne och inbundna väsen samt måhända äfven ett visst drag af hemlighetsfullhet, som synes hafva hvilat öfver hans person. Han skilde sig alltför mycket från sina visserligen högdragna och öfvermodiga men tillika öppna, gladlynta och lefnadslustiga ståndsbröder för att ej blifva föremål för deras utpräglade antipati.

Uppfylld af bitter harm och djup grämelse drog sig nu Fleming för en tid helt och hållet tillbaka från det offentliga lifvet. Det sattes emellertid snart i fråga att förskaffa honom någon slags godtgörelse för den misräkning han lidit. Sålunda tänkte man 1661 på att göra honom till president i Åbo hofrätt. Frågan uppsköts dock och synes hafva förfallit. När sedan efter Lars Kaggs död Carl Gustaf Wrangel 1664 utsågs till riksmarsk, och riksamiralsämbetet härigenom blef ledigt, uppställdes Flemings kandidatur till detsamma af riksskattmästaren Gustaf Bonde och hans parti, som i regeringen ville hafva en representant för en freds- och sparsamhetsvänlig statskonst. Han lyckades likväl endast samla 8 röster kring sitt namn och fick tillika utstå den smäleken att se sig föredragas en man, som saknade all förfarenhet i sjöväsendet. Samma år blef han emellertid utnämnd till generalguvernör i Finland, dock först efter det en såväl till lefnads- som tjänsteären yngre samt härjämte mindre meriterad rådsherre blifvit tillbjuden befattningen och afsagt sig densamma, onekligen ett talande bevis på hur ogynnsam stämningen gentemot Fleming alltjämt var inom aristokratien. 1668 synes det också varit i fråga att främtaga honom ämbetet och gifva det åt en annan. Följande år afgick han emellertid från befattningen, som samtidigt tills vidare indrogs.

Sina sista år framlefde han i stilla tillbakadragenhet. Dock hade han ännu icke helt öfvergifvit de sträfvanden, som varit särskildt utmärkande för hans statsmannaverksamhet. Sålunda berättas han under denna tid hafva utarbetat åtskilliga anvisningar för en blifvande reduktion, hvars nödvändighet han helt visst insåg, samt meddelat dessa åt Olof Thegner, som varit hans sekreterare i Reduktionskollegium och som snart själf skulle skapa sig ett bemärkt namn i reduktionens historia. Den sjuklighet, hvaraf Fleming

länge lidit, försvårades emellertid mer och mer. Till harmen öfver lidna missräkningar och förödmjukelser sällade sig svåra kroppsliga plågor, som ytterligare fördystrade hans af naturen kärftva och trumpna lynne, till dess döden kom som en befriare och omsider förlossade den af motgångar och krämpor brutne mannen från hans kvalfulla tillvaro. Han afled 1673 i Stockholm och hade vid sin död ej ännu fyllt 54 år.

Herman Fleming var, så framgår af allt, en rikt utrustad personlighet, klok och kraftfull, modig och målmedveten, arbetsam och ihärdig, skyende hvarken mödor eller faror vid fullföljandet af sina syften. Han var härjämte en karaktär, en man för sig, en visserligen ej vidare sympatisk men egenartad och intresseväckande människa, i mångt och mycket skiljande sig från tidens högadliga genomsnittstyp. När han som trettioårig rådsherre begynte taga del i rikets styrelse, hade den svenska aristokratiens makt nått en utveckling, som syntes hota med fullständigt adelsvälde, och snart sagdt alla hans ämbetsbröder voro mer eller mindre nitiska förkämpar för ett dylikt välde. Så dock icke han. Han har vid ett tillfälle i Reduktionskollegium uttalat den grundsatsen »Folkets väl är högsta lag», och efter densamma synes han under hela sitt offentliga lif hafva handlat. Mot aristokratiens sträfvanden att på konungamaktens och folkfrihetens bekostnad ytterligare utvidga sin makt förde han därför en outtröttlig och hänsynslös kamp. I denna strid var Fleming dömd att gå under. Han föll äfven men hans planer föllo ej med honom. Liksom fordom Hamilkar, det af Rom öfvervunna Kartagos tappre, af hämndlystnad lågande fältherre tvang sin unge son Hannibal att svära segrarne ett evigt hat och i honom uppfostrade en fruktansvärd motståndare till sitt lands arffinde, så synes äfven Fleming hos sin äldste, rikt begåfvade son Clas hafva inplantat sin uppfattning, sina statsmannatankar, ja äfven sitt hat, och utsett honom att fullfölja sin faders sträfvanden samt hämnas på dem, som hindrat deras förverkligande. Och lyckligare än Hannibal skulle sonen också en gång till slutlig seger föra den kamp mot adelsväldet, i hvilken hans fader lidit nederlag och förblödt, en seger, som, när den till sist inträffade, helt visst kom att öfverträffa dennes djärfvaste förväntningar.

Vid 26 års ålder hade Fleming ingått äktenskap med Christina Rosladin, tillhörande en rysk på svenska riddarhuset intagen ätt. Han efterlämnade maka och 5 barn, däraf 4 söner. Äldste sonen blef kungl. råd och president. 5 döttrar hade tidigare vid unga år aflidit.

Ur Michaël Gustaf Anckarswärds papper

Interiörer från riksdagarna 1823, 1828—1830 och 1834—1835

Af A. Grade

*Michaël Gustaf Anckarsvärd*² föddes den 25 mars 1792 och var yngste sonen till öfverste Michaël Cossva Anckarsvärd, som då var landshöfding i Kalmar. Liksom sina äldre bröder, Carl Henrik och Johan August, fick Michaël Gustaf ägna sig åt den militära banan. Utexaminerad från Karlberg 1808, fick han omedelbart gå i fält med Västra armén emot Norge. Följande år deltog han i Adlersparres tåg till hufvudstaden och blef, sedan Svea lifgarde återupprättats, fänrik i detta regemente, hvilket han sedan tillhörde i öfver 30 år. Han bevistade fälttågen i Tyskland och Norge 1813—1814 och blef 1817 ordonnansofficer hos konungen.

Michaël Gustaf Anckarsvärd var utrustad med rika konstnärliga anlag och sysslade från tidiga ungdomen med teckning och målning. Den ryktbare Fogelberg var hans förtrogna kamrat, och tillsammans med denne deltog Anckarsvärd i den »götiska expositionen» 1818. Åren 1819—1822 tillbragte han på studieresor, hufvudsakligen i Frankrike och Italien, hvarunder han kamperade samman med Lauræus, Fogelberg och Hjalmar Mörner.

Kapten i regementet redan vid utresan, blef han major i armén 1828. Följande år utnämndes han till adjutant hos konungen, hvilken post emellanåt, såsom hans bref utvisa, bragte honom i en ganska kinkig position på grund af brödernas, särskildt Carl Henriks, skarpa opposition mot regeringen. Själf hyste han en djup beundran för sin äldste broder och sympatiserade med dennes reformidéer, men någon aktiv politiker blef han aldrig. Han var i alla fall mycket intresserad af politiken, och hans bref gifva emellanåt ganska intressanta inblickar i spelet bakom kulisserna.

² Utförlig lefnadsteckning hos *H. Wieselgren*, *Ur vår samtid*, s. 188 ff.

Vid en majorsutnämning i Svea lifgarde år 1838 blef Anckarsvärd förbigången af en yngre kamrat, kaptenen friherre Johan Klas Fleming, hofmarskalk hos kronprinsen. Denna händelse blef historiskt ryktbar, därigenom att M. J. Crusenstolpe däraf tog sig anledning att anklaga konseljen för att hafva »brutit snart sagdt både emot Guds och verldslig och konstitutionel lag», hvilket föranledde den uppseendeväckande högmålsprocessen med ty åtföljande oroligheter i hufvudstaden. — Följande år blef Anckarsvärd öfverstelöjtnant i armén, men det dröjde ända till 1844, innan han blef major i sitt regemente.

Nämnda år utnämndes han till öfverintendent och öfvergaf nu den militära banan för alltid. Under något mer än ett decennium verkade han i sin nya befattning, till hvilken äfven hörde presidiet i Konstakademien och vården om statens konstsamlingar. Ännu i sin fulla manskraft drabbades han af en svår ögonsjukdom, hvilken snart gjorde honom fullständigt blind. På grund häraf måste han 1858 taga afsked från sin tjänst och tillbragte resten af sitt lif afskild från världen. Med stoiskt lugn bar han sitt hårda öde, ända tills döden befriaren den 3 maj 1878 ändade hans bana. Han dog ogift, och med honom utslöknade den grefliga ätten Anckarsvärd.

Ibland Anckarswärds konstnärliga produktion intaga hans litografier främsta rummet. År 1828 utgaf han »Visby ruiner», 1830 förelåg den stora samlingen »Sveriges märkvärdigaste ruiner» i fullständigt skick, och 1830—1837 offentliggjordes »Samling af svenska och norska utsigter». Sedan 1829 var Anckarsvärd ledamot af Konstakademien, hvori han 1843 blef hedersledamot.

De här publicerade breven från M. G. Anckarsvärd förvaras å Eriksberg, hvars ägare, hofjägmästaren frih. C. G. Bonde, haft den stora välviljan att ställa dem till utgifvarens disposition å Kungl. biblioteket i Stockholm.¹

Bref från 1823.

Breven från 1823 äro adresserade till modern, grefvinnan Eva Carolina Anckarsvärd, född friherrinna von Segebaden, samt till excellensen friherre Karl Göran Bonde på Nynäs, svärfader till

¹ Vid utgifningen har originalens stafning bibehållits, under det att interpunktionen här och hvar, i tydlighetens intresse, retoucherats.

brefskrifvarens båda äldre bröder. Till största delen handla de om den beryktade högmålsprocessen mot Carl Henrik Anckarsvärd samt om dennes uppträdande mot regeringen under riksdagen 1823. — Som Georg Adlersparres adjutant hade denne spelat en framstående roll vid revolutionen 1809, och ej utan skäl trodde man, att den unge öfversten i Nerikes regemente hade en lysande framtid på den militära banan. Helt plötsligt drogs det emellertid ett streck öfver alla dylika beräkningar. Missnöjd med »1812 års politik», hvilken han fruktade skulle resultera i ett nytt Tilsitförräderi af den svekfulle tsaren, tog Karl Henrik Anckarsvärd under fälttåget i Tyskland 1813 det djärfva steget att i ett bref¹ till sin högste befälhafvare, kronprinsen Karl Johan, öppet kritiserade dennes ryssvänliga politik. Sveriges närmaste mål borde vara Finlands återeröfring. »En hel generation fordras», utropar han,» för att komma svenskarna att glömma förlusten af deras skönaste provins, att Finland frånröfvades dem efter den samvetsgrannast upprätthållna allians; är det icke under sådana förhållanden förlåtligt, om man fruktar, att Ryssland betalar vår regerings lättrogenhet, på samma sätt som den vid förra tillfället lönade vår ärlighet?» — Öfvergången till Tyskland fyller honom med dystra aningar; han erinrar om huru olyckligt Gustaf IV Adolfs fälttåg i Pommern, med Ryssland och mot Frankrike, hade slutat. »Jag fruktar, att man ej blef ringa förvånad öfver att ännu en gång se oss i Tyskland, där gångna tiders erfarenhet tillåter en att frukta en utgång, hvilken under alldeles likartade förhållanden blef så ödesdiger för Sverige.» Sina åsikter om Sveriges politik framlägger A. klart och tydligt i följande meningar: »Jag kan ej undgå att frukta, att verkliga fördelar fjärma sig från Sverige, i samma mån vi aflägsna oss från målet för att ernå dem. Alltid har jag ansett, att de små staterna aldrig böra hoppas på att erhålla utvidgning eller att bevara deras oberoende på grund af allsmäktiga grannars ädelmod; historien visar åtminstone inga exempel därpå, men ödet synes emellertid stundom vilja bereda tillfälle åt småstaterna att konsolidera sig, medan stormakternas tvister hindra dessa att lägga hinder i vägen. Jag fruktar, att det gynnsamma ögonblicket för Sverige kan vara förfeladt, och det utgör, E. K. H., de sanna orsakerna för min oro.» Kronprinsen, som trodde sig veta, att öfverste A.

¹ D. 5 juli 1813. Anckarsvärd, C. H., Politisk trosbekännelse, s. 57 ff. (Stockholm 1833.)

icke behållit sina åsikter för sig själf utan bedrifvit en ganska kraftig agitation bland sina bekanta,¹ lät genast skilja honom från hans befäl och sända honom öfver till Sverige, där han ställdes under bevakning. Inflytelsesrika vänner, bl. a. Adlercreutz, lade sig nu ut för honom och utverkade, att han fick återvända till Tyskland. Resan blef dock utan resultat, någon rehabilitering ägde ej rum, och Anckarsvärd återvände hem, uppfylld af bitterhet mot kronprinsen och dennes närmaste omgifning. Att minnet af den snöpliga färden till Berlin ständigt låg och tärde på hans medvetande, ses i ett af de här publicerade brefven.² Och att dessa händelser i hög grad ha bidragit till att göra den aristokratiska baronen till en synnerligen hätsk oppositionsman med demokratiska syften, är oomtvistligt.

Sin bana som riksdagspolitiker började C. H. Anckarsvärd, då han på ständermötet 1817, understödd af sin grånade fader, oppositionsmannen från Gustaf III:s dagar, Michaël Cossva Anckarsvärd, med framgång angrep styrelsens åtgärder. De styrande kommo snart under fund med att de hade fått en farlig motståndare, och man försummade ej något tillfälle att söka neutralisera hans inflytande genom att nedsätta honom i allmänhetens ögon. En dylik situation trodde man sig ha upptäckt, när C. H. Anckarsvärd 1822 i egenskap af rusthållare i en besvärsskrift klagat öfver några persedlars kasserande, hvarvid han förmenades ha haft förgripliga uttalanden mot högsta vederbörande. Han hade talat om landsfördärliga afvikelser från indelningsverket, hvilket »af en stor konung inrättades för att försvara riket, icke för att förstöra det.» Dessa uttryck lades genom regeringens ingripande till grund för en anklagelse för majestätsbrott, hvilken föranledde rättegång inför Svea hofrätt. Om processens förlopp och den för regeringen snöpliga utgången upplysa brefven.

Samtidigt fick C. H. Anckarsvärd en annan rättegång på halsen, i det att officerarna vid Lifregementets husarer ställde honom till ansvar för hvad han såsom rusthållare anfört mot detta regementes befäl. Denna process, som hade lika liten framgång som den förra, beröres också här och hvar i brefven.

¹ Engeström, L. v., *Minnen och anteckningar*, utg. af E. Tegnér, II, 216, noten.

² Se s. 8.

Till modern.

Dags Skvaller! den 15 (Dec.) Jan. 1823.

Riksdagen utblåstes i dag med vanlig ståt.

Tonen för C: A:¹ är märkeligt förändrad, man talar nu hvarken om Lifsmistning, Arrest eller mera dyligt, ej eller om uteslutande från riksdagsmannarna rätten. Hans sak tycks höjt sig märkbart; Tonen ibland ungt folk är god.

De Geer² är Landtmarskalk. Sandels³ designeras till Constitutions och Ugglas⁴ till Stats utskotten, dåligt nog om man skulle låta opinera på sig så oförskämt. Bänkmansvalen börjar Discussion, man vill billigt utesluta ansvarige embetsmän, man frugtar att De Geer nekar proposition i hvilket fall rixen blifver skarp.

Bondetalman läser blifva Hyckert.⁵

Mörner⁶ v. Talman för Preste.

Få riksdagsmän af ståndet äro ännu uppkomne.

I morgon sker första uppropet.

Jag ämnar fortsätta som jag börjat ett skvallerblad för hvarje dag och skickar nu detta utan vidare utarbetning ty jag vet att Carl sjelf skrifver.

Om min djupa vördnad till Pappa vågar jag anhålla som en lydigg son.

M. G. A.

Till modern.

N:o 2. Dags skvaller. Januarius 1823.

d. 16. I dag hafver första uppropet skedd hvarvid Carl försummade sig, men sade honom Landtmarskalken att han som i morgon ej behöfde inställa sig personligen, utan blott skicka upp. Grefve Ugglas tilböd sig att uttaga poletten och tillsända den Carl.

I allmänhet voro alla artiga emot honom, Björnstjerna⁷ som för några dagar sedan bad mig säga Carl att Han B. ej hade mindsta del uti hela denna tillställning,⁸ han har nu sjelf i dag uti Riddarehus-

¹ Anckarsvärd, Carl Henrik, friherre, f. d. öfverste, oppositionschef (1782—1865).

² De Geer, Carl, grefve, öfverstekammarjunkare, landtmarskalk 1823 samt 1828—30, (1781—1861).

³ Sandels, Johan August, grefve, excellens, general, riksståthållare, fältmarskalk, (1764—1831).

⁴ Ugglas, Pehr Gustaf af, grefve, öfverste, sedermera statsråd och excellens (1784—1853).

⁵ Hyckert, Anders Jansson, ledamot af bondeståndet, talman vid riksdagen 1823, (1770—1826).

⁶ Mörner, Ludvig, friherre, teol. dr., biskop i Växjö, vice talman i prästeståndet vid 1823 års riksdag, (1764—1823).

⁷ Björnstjerna, Magnus Fredrik Ferdinand, grefve, general, en af rikets herrar, (1779—1847).

⁸ Högmålsåtalet. B. var generaladjutant för armén.

förstugan förnyat denna försäkran och hafver det väckt uppmärksamhet se Carl och B. af och an promenerande den förre Declamerande, den sednare något taffs.

Carl segrar aldeles men villja hans ovänner ännu se hinder uti hans Riksdagsmannautöfning — de få i morgon lång näsa.

Carls Krigsrättsförklaring i Argus¹ har gjort mycken effect, och börjar man nu höra honom offentligt försvaras. Herskapet kunna nu vara aldeles tranquilla. Lefve Publiciteten! enskildta säkerheten ligger däri bevarad.

I afton har jag varit på visit Hos Wetterstedts² — intet passerat.

Hos Skjöldebrands³ — intet passerat.

Horn bor nu hos mig och vi komma änu väl öfverens. Här gick ett rygte att Gubben Schulzenheim⁴ struket ut sitt namn på Rusthållar inlagan.⁵ — Osant.

d. 17:de. Idag hafver jag genom hofrelation hört att Konungen skall vara ganska ond på LifR:HusarCorps, och hafver en trovärdig person låfvat mig det jag skulle få se att Maysitet ämnar statuera ett exemple på dem som genom osannfärdiga berättelser compromettera det. Kungl. skall vara ledsen öfver att allmänna ton vill gifva honom någon del uti Berndts⁶ anklagelse memorial, mannen trodde att saken gådt så till att Berndt vid Kungens återkomst från Norrige hade Beklagat sig öfver Carls ohemula och sanningslösa klagomål och tillmälen — samt att kungen då skolat svarat *eh bien si vous avez raison defendez vous.*⁷

Emedlertid är Carls sak nu ganska god, han har i dag tagit ut sin pollet utan mindsta fråga. Det tyckes nu här som husarernes starroperation snart skall komma gå för sig.

Actor beklagar sig öfver krigsrätten — ännu är här ingen af Husarerne synlig.

Granskaren⁸ för i dag innebar ovett mot Carl, men har jag ej kunnat få se den — den är ganska rar äfwen i hufvudstaden.

Brelins⁹ afsättande från K. H. Rätten indignerar, han mister därigenom 450 Rd. arfvode. Oväldig domare får ej finnas. — Säges att kungen från ett fruntimber i Småland fått ett bref hvari han gjörs uppmärksam på olägenheterna som ändringen af Småläningarnas uniform förordsaka äfvensom om det stora missnöje i provinsen däraf

¹ Argus III, d. 15 jan. 1823. Krigsrättsförklaringen är daterad: Örebro d. 7 januari 1823.

² Wetterstedt, Gustaf af, greve, utrikesstatsminister, en af rikets herrar, (1776—1837).

³ Sköldebrand, Anders Fredrik, greve, statsråd, en af rikets herrar, (1757—1834).

⁴ Schulzenheim, Conrad Theodor, friherre, generallöjtnant (1768—1837).

⁵ Petition t. K. M:t fr. rusthållarne i Närke om »lindring i rusthållningsskyldighetens tunga». S. är med bland undertecknarna. Argus III, d. 18 jan. 1823.

⁶ Aminoff, Berndt Adolf, sekundchef f. Lifregementets husarer, generaladjutant, 1777—1842.

⁷ Kurs i källan.

⁸ D. 17 januari 1823. G. var en konservativ tidning, salarierad af Karl XIV Johan, som utgafs af exped. sekr. H. A. Lindgren 1820—1838.

⁹ Möjligen Brelin, Salomon, öfverste (1775—1830).

föranledts. Kungen skall hafwa blifwit Ond, sagt sig vilja knäppa den som hädanefter skulle understå sig proponera en Uniformsförändring, hans vrede skall hafva nått sin höjd då han fått veta att Off:s Uniformen kostar 350 RD:r banco mera än de förra.

Man glunkar om en petition från Vestgötha Rusthållare med 500 Underskrifter. Man talar om något dylikt från Småland. Meddelandet af hvad jag skrifver bör ske med högsta försigtighet ty allt är Dagsskvaller åt hvilket endast tiden kan gifva någon autenticité.

d. 18:de hjälpt Carl skrifva rent svarsskriften til Hofrätten¹, för öfrigt ej något nytt.

Gref Platen² utsedd till utskottsLedamot, skall dock afsagt sig Constitutionsutskottet;

Det tyckes som man ej ville Rådfråga ståndet vid utskottsvalen.

d. 19:de. Passerat min dag hos Commercierådet Müllers³ som mycket sakna Herrskapet som talar om dem med största värme, och som chargerat mig med mångfaldiga Hälsningar.

d. 20. Idag Plenum; Landtmarskalken hållit sitt tal som var vackert. Baron Åkerhjelm⁴ proponerade Lectarns utrymmande till allmänheten; Swerin⁵ Deducerade frågan om bänkmansvalet och Cederskjöld⁶ om en fortare publicitet af Riksdagstidningen genom hastig tryckning. Lades på Bordet.

I afton öppnas Landtmarskalksklubben på Operahuset. Carl mår i dag åter ganska illa, han har annars varit temmeligen bra. Något annat roligt nytt vet jag ej, Carl har i dag lemnat in till Hofrätten sin förklaring. Med nästa post följer fortsättning af mitt skvaller som af mitt djupa vördnads och lydnads uttryck.

Till modern.

N:r 3. Dagsskvaller. Januarius.

d. 21. den 26. Ifrån den 21 till i Dag hafver jag haft veckan på Fred:shof⁷, således skiljd från världen. RiksdagsCeremonierna hafva emedlertid gådt för sig. 2:ne plena i Ståndet som jag öfver varit; det 1:sta frågan om Ministrarnes uteslutande från Bänkmans val Discuterades i följd af Schwerins motion, men på ett tämmeligen lamt sätt, 1:mo var Sverins motion lång, utledslande och ihopörande flera

¹ Tr. i Argus III, d. 22 jan. 1823. Inlagan är daterad Stockholm d. 20 januari 1823.

² Platen, Baltzar Bogislaus v., grefve, statsråd, en af rikets herrar, riksståthållare i Norge, (1766—1829).

³ Müller, Jürgen Christian, kommerseråd.

⁴ Åkerhjelm, Gustaf Fredrik, friherre, öfverste, generaldirektör, statsråd, (1776—1853).

⁵ Schwerin, Fredrik Bogislaus von, grefve, prost, politiker, (1764—1834).

⁶ Cederschiöld, Per Gustaf, professor vid Karolinska institutet, (1782—1848).

⁷ Fredrikshof, kungl. slott i Stockholm, var 1802—1888 kasern för Svea Lifgarde.

olika saker och slutligen sidsta proposition, blotta uppläsandet af 41 § Riksdagsord: på samma gång som de §:r hvilka ur Rid:hus Ord:n böra uppläsas före skridandet till bänkmans-val. Boije, Lud;² Löfwenhjelm Carl,³ Cederschöld, Grefve Hård,³ Hartmansdorff,⁴ Platen, Wirsén,⁵ C: Anckarsvärd, Sixten Sparre,⁶ C. F. Posse⁷ talte för och mot. Carl som vanligt med mycken distinction, men Resultatet blef att saken gick som vanligt men hade dock den följd att valen blifva Liberala och utom Platen och Wirsén ingen af hög distinction Bänkmän; Schwerin blef Bänkmän och Elector; de öfrige blefvo mest klokt folk, och hoppas man på goda utskott. Schwerin tror jag i Constitutions och Carl i Stats.⁸

27:de, i dag plenum, den af Bondeståndet föreslagna och af Adeln på Bordet lagde proposition om Tacksägelseadress till Kungen skulle företagas, men kom Wetterstedt och anoncerade från Kungen att H: M: ej ville hafva någon tack — Ministre Knepp — ty många Talare ville härmed låta följa sanningsfulla visor — däribland Carl. Lectarns utrymmande företogs och efter många tal, äfven litet af Carl, blef det beslutat att frågan skulle till Riddarhus Utskottet remitteras, hvilket var det rätta; Posten går om några minuter och måste jag således skynda att berätta det i går hos K. Prinsen efter maten i närvaro af vis 30 personer kom hans Kungl. Höghet till mig och frågade efter Carls helsa som han med Ledsnad hört dålig; det var första gången han talt med mig om Carl — jag fick således tillfälle säga huru mycket jag var sensible av denna godhet — han sade sig hafva hört Carls Hofrättsskrift med nöje — att han trodde det hvad däri stog utgick från hjertat och ej vore som många velat komma honom att tro blott en snillfull advokatur. — Jag svarade att Prinsen dömt min bror rätt och nyttjade *orden brist på tolk emellan furstens hjerta och mitt Eget*⁹ för att explicera det isolerade förhållande hvari min Bror stog till Kung och Prins — att min Bror är en ärlig och redlig Svensk och nu varande Dynasties försvarare — att Han vore mera värd än en mängd af de personer som med smicker och lågt kryperi söka omskantsa kung och prins. — Att jag ville öppet säga till H. K. H. alt hvad Carl säger då han därom tillfrågar mig — att jag aldrig om jag fådt önska något skulle valt annat än det tillfälle jag nu fått

¹ Boije, Johan Ludvig, friherre, revisionssekreterare, politiker (1768—1841).

² Löfwenhjelm, Carl Axel, statsråd, en af rikets herrar (1772—1861).

³ Hård, Karl Gustaf, grefve, häradshövding, justitieråd, statsråd (1790—1841).

⁴ Hartmansdorff, Jakob August v., kansliråd, t. f. hofkansler, president, (1792—1856).

⁵ Wirsén, Gustaf Fredrik, friherre (sedan grefve), president, statsråd, (1779—1827).

⁶ Sparre, Sixten, friherre, adjutant hos konungen, kabinetskammarherre, generalmajor (1787—1843).

⁷ Posse, Claës Fredrik, grefve, hofmarskalk, öfverste (1785—1839).

⁸ S. blef led. af Banco, C. H. Anckarsvärd af Allm. besv. och ekon. utskottet; bägge afsade sig emellertid, misslynta öfver utgången.

⁹ Kurs. i källan. Citat ur C. H. Anckarsvärds inlaga t. hovrätten af d. 20 jan. 1823. »Min första ryktbarhet var olyckan af en Furstlig onåd, måhända utaf afunden beredd och slutligen tillvägabragdt genom brist af tolk emellan Furstens hjerta och mitt eget.»

att tala vid prinsen om min Bror som jag tänker; hvarpå jag sade Prinsen att Husarerna vore Olycklige uti att hafva ett så eländigt Befäl. Jag omtalte deras oanständiga uppförande mot min Fader,¹ om deras dumheter vid krigsrätten, och sluteligen om alt hvad jag om dem hört på Orten. — Prinsen tog nådigt upp alt, talte med ytterligare godhet om Carl och sysselsatte sig länge med mig oagadt det uppseende jag gjorde genom lifligheten i mitt tal och genom mina gråtande ögon, ty jag brås i detta fall på Carl. Kungen har sagt om Carls Hofrätts Tal que c'est une chef d'oeuvre dont il voudrait être Lui meme l'auteur — que pendant le cours de la revolution il n'avait rien vu de mieux. — Curieuse ouverturer hafva gjorts mig indirect — få se om ej någon eller några af Statsrådet blifva Sacrifierade. — De äro högst befängda. Carls affaire satt honom så högt i ton att det är otroligt — Husarerna klandras allmänt — och jag gjorde äfven Kronprinsen uppmärksam på den *infama*² conduite en Off:Corps visat då den pekade ut min bror(s) uttryck som Högmåls-Sak — jag sade honom att de af mina unga Camrater som tänka dela mina känslor i denna väg. Nu måste jag sluta, fortsättning en annan gång. Gud låte Herskapet få behålla Helsan.

Till modern.

N:r 5. Dagsskvaller. Februari 1822 (läs: 1823)

Sedan sidst afgifne underrättelser är ingenting nytt passerat utom en af Sparren vid justeringen af det protocoll där Schwerin begärt tacksägelseadressen³ på bordet gjord Dumhet som genast ogillades, som sedan för sin dumhet allarmaat Kung och Ministère, ty just hvad de ville förekomma skedde och Carl fick tillfälle säga en del af hvad han annars vid Tacksägelseadressen velat sagt. Han var i dag mycket adroit och talte politik om Verona⁴ m. m., det är plenum i afton kl. 5 och Carl skrifer. Jag har ätit hos Exelencen⁵ där Sparren ätit med Carl. Prinsen har jag ej talt vid, och sakerne stå in status quo. De insunationer som äro mig gjorde skola med tiden visa sig som verklige eller blott för mig inledande i frestelse. Jag måste sluta men skall blifva längre en annan gång. — — —

¹ Anckarsvärd, Michaël Cossva, öfverste, landshöfding, landtmarskalk 1809—1810 (1742—1838).

² Kurs. i källan.

³ Syftar på en skrivelse af d. 28 jan. 1823, hvori konungen undanbad sig den föreslagna tacksägelseadressen från ständerna.

⁴ Ifrågavarande debatt var d. 3 febr. 1823; utesluten ur protokollet; referat i Argus III, 8 o. 12 febr.

⁵ Karl Göran Bonde, friherre, öfverstekammarjunkare, en af rikets herrar, svärfader t. Karl Henrik och Joh. Aug. Anckarsvärd, (1757—1840).

Till Modern.

N:r 7. Dags Squaller februari 1823.

d. 17. Klockan är nu 4 och kl. 5 samlas vi åter till Plenum i ef. m. och som det blifver inetressant så måste jag skynda. Hela förleden vecka hängde jag på Slottet hvarvid intet af vigt passerade; några indicer till ändring från M:ts sida för Carl såg jag ej, men utan att hafva någon explication med K. P. så tror jag han är Carl mer bevågen än fadren. Han har snarare vunnit än förlorat på sin resa² och är mycket Liberal till sine tänkesätt. Carls process lärer nu i hofrätten närma sig sin utveckling ty Justitie Cantzeleren³ kommer i denna veckan med sina påståenden som icke torde blifva mindre än Lif ära och Gods. Varen i alla fall tranquilla mitt nådiga Herrskap ty intet hår röres på hans hufvud. Tonen här är bestämt för honom. — En deputation af 20 bönder var för några dagar sedan hos honom för att tacka för hans möda till åstadkommande i Lindring af deras Tunga. Anders Danielson³ yttrade bland annat att de vore ledsna öfver den förföljelse han utstog men att om det gälde så kunde han räkna på dem.

Med nästa post skall jag blifva litet vidlyftigare och skall jag ej dröja till Måndagen utan som Argus gifva ett Supplement bref nästa Torsdag. Alla helsa. Bernt⁴ med 10 Husarer hade Audience i går hos kungen som var mycket vänlig emot dem, K. P. däremot talade aldrig ett ord med dem.

Till Karl Göran Bonde, Nynäs.

Eders Excellence!

Redan för längesedan skulle jag haft äran uppvagta Eders Excellence men Då jag hela förleden vecka hade Ord. off:s vagt hos Konungen, var jag dels hindrad dels väntade jag att kunna få något intressant att berätta.

Straxt efter Eders Excellences bortresa hade jag med Gyllenhal⁵ en conversation däri sades mig att Eders Excellence origtigt fattat Konungens mening, om Eders Excellence trodt det Konungen varit missnöjd med att Sparren ätit med Carl.⁶ Häraf synes att Konungen ångrat utbrottet af den första häftigheten; Sparren har haft en lång audience hos Konungen men är ej ännu i full grace; hans tal är likasom discusion däröfver med Adelns begifwande ur protocollerne utagne.⁶ Riksdagen har fortfarit, utan särdeles märkvärdighet; uti dag är Konungens Proposition anländ om hemliga utskottet.

² Friarefärden t. Tyskland 1822.

³ Revisionssekreteraren E. J. Bergenschöld.

⁴ Danielsson, Anders, ledamot af bondeståndet, (1784—1839), se s. .

⁵ B. A. Aminoff.

⁶ Gyllenhaal, Karl Henrik, baron, öfverste, kabinettskamarherre, statsråd. (1788—1857).

⁶ Se s. 9.

Man har ej under hela min vagt talt om Sparriska saken utan tycks den vara aldeles glömd, och har jag ingen anledning tro det Eders Excellence nu är i annat förhållande än förr.

I morgon eller i öfvermorgon utkommer advokats fiscalens på befallning gjorde påståenden å Lif ära och gods mot Carl; Dom bliver aldrig och jag ser ingen fara för Carl som är högst tranqvill, men jag anar ej godt i framtiden för de Embetsmän, som kunna tillåta sig att så lågt vanära de platser de bekläda; Jag för min del är högst bekymrad ty det vill mera än mensklig magt att bibehålla den kjöld i sin Conduite som denna kinkiga händelse af mig nu fordrar; att för en hel publik synas dålig Bror, lache medborgare och Lättsinnig menniska är hårt då känslan i mitt hjerta talar högt och med afsky mot dessa vanskapelige egenskaper.

Jag utbeder mig emedlertid få äran städse vara innesluten i Eders Excellences godhet och ynnestfulla Hugkomst och är det med den Djupaste Vördnad och fullkomligaste Högagtning som jag hafwer äran vara Eders Excellences aldra ödmjukaste Tjenare.

den 18 febr. Tisdag 1823.

M. G. Anckarsvärd.

Till Modern.

N:r 7 (2). Dagssqualler. Februari 1823.

d. 24. I dag plenum där Carl uti åskedunder uttryckt sin tanka om Regeringens uselhet och dålighet.¹ Cederström, Rolf² begär pension för afgående statsråd, anseende säger han att de som efterträda de nu varande ej länge kunna bibehålla sig. August³ proponerat LifReg:shusarers afsittning. Carl har i dag på Riddarhuset gjort en obegriplig effect. Hans hufvud sitter fast, och nästa Thorsdag påstår man att Gesällerna gå ur verkstäderna för att se honom då han går i hofrätten. Kl. 5 är plenum i eft.middag hvarföre jag slutar som vanligt utan krus och complementer.

Till modern, 20 febr. 1823.

Mina Nådiga Föräldrar!

Carl har i dag⁴ varit i Hofrätten och emottagit påståenden å Lif ära och gods, påståenden på arrest gjordes äfven, men afslogs af hofrätten, sensation är stark, och Hemsighet och Hätskhet teckna dagen, Gud vet hvar det slutas. Ingen fara sker Carl, men Landet svigtar mellan frugtan och hopp, och framtiden visar sig mörk, almänt och enskildt betractadt.

¹ C. H. Anckarsvärd hade denna dag en hel rad anföranden i militära och ekonomiska frågor. Se Ridd. o. adelns prot. 1823 I, 636 ff.

² Cederström, Olof Rudolf, greve, statsråd, en af rikets herrar, generalamiral. (1764—1833).

³ Anckarsvärd, Johan August, baron, sedan greve, f. d. öfverste, (1783—1874).

⁴ D. 20 febr. 1823.

Carl är så lugn att det är obegripligt, August är häftigare men temporiserar af Carl. Jag har ingenting annat att skriva om och slutar således med att bedja herrskapet ej vara inquietta ty inget hår röres på Carls hufvud. Han skrifer sjelf och jag innesluter mig uti Herrskapets godhet.

Med sonlig vördnad och lydnad

Gustaf.

Till modern.

Stockholm den 27 feb. 1823.

Mina Nådiga Föräldrar!

Med största rörelse har jag läst min nådiga Mammars bref, och tackar jag Gud att nu kunna i Mina högt älskade Föräldrars sköte nedlägga mina innerliga tacksägelse för det att jag nu har känsla för sanning ära och Dygd; jag skulle vara olycklig uti högsta grad om ej dessa känslor vore min tröst för närvarande och mitt hopp för framtiden och hvarje gång jag ifrar mot den äreförgätne eldas tack-sambetskänslan för mina föräldrars omsorger till entusiasmens hela värme, och måtte jag länge få välsigna Det skyddande Ödet för Herrskapets lefnadsdagar. Jag har i dag med Carl varit i Hofrätten, öfver 1000 personer uppfylde salen, de attenanta rummen, och trappan, Carl Talade några Ord med den kraft och styrka som är honom egen och därefter läste Teorell¹ förswaret mot JustitieCanzelerens som var författat i de starkaste och torraste ordalag, Tystnaden var ovanlig och då Carl gick ur salen hördes handklappning, allmänna deltagandet är för honom stort och skulle hans hufvud falla så är det signalen till uppror, om ej straxt, så fröar det för framtiden. Hofrättens opinion är redan fäld därigenom, att den ej yrkadt arrest, jag har dessutom hört bestämt sägas att de frikänna. Nästa Thorsdag kommer det åter för då troligen Dom fälles om ej hela målet återkallas, hvarom redan Demarcher äro gjorde och hvarom jag supponerar att Carl tillskrifver herrskapet. Hernblom² är aldeles oskyldig, han gör påstående på befallning och säger aldrig ett ord utan att upprepa på Befallning. Hernblom är en ärlig Karl och bär sig wäl åt. Hvad som blir af alt detta till slut det vet jag ej men för Carl är ingen fara och kunna Herrskapet vara aldeles tranqvilla. Jag hinner nu ej mer utan slutar jag med att bedja herrskapet vara tranqvilla, med nästa post skall jag ytterligare uppvagta.

Till Karl Göran Bonde.

Odaterat, fr. början av mars 1823.

Eders Excellence!

I från Riddarhusbänkarne skrikes nöd och förlägenhet, propositioner om bidrag af alla slag göras, Ministeren antingen tiger eller

¹ Theorell, Sven Lorens, häradshöfding, just. ombudsman, advokat (1784—1861).

² Hernblom, P., vice advokatfiskal, åklagare i högmålssaken mot C. H. Anckarsvärd.

talat illa, missnöjet tilltager, hoppet aflägsnar sig från Tänkarens sinne, men under alla dessa stridiga elementer så Dragas molnen samman, och blifva de ej af solen skingrade så blifwer ovädret rysligt; Swaga röster förneka nöden, starka bevisar den; Rolf Cederström gjorde här om dagen² epoque genom ett Memorial hvars resultat var det en fond borde anslås till pensioner för de statsråd som ej kunnande Billiga Monarqvns åsichter borde resignera, med förklaring att flera af hans Colleger vore villige därtill med visshet om ärhållande af en dylik pension; ingress och deduction gingo ut på att Götha Canal, kungens Resor och allmosor m. m. d. förskaffade välmåga och att ju mer man tar i skatt ju mer sätter man i omlopp och ju mer man sprider väl-signelsen ju mer blifver välmågan allmän. Carl lemnade in ett memo-rial hvori han begär att de större Ministerbeställningarne indragas utom i London och Petersburg (man har begärt 60,000 H:banco³ till). Men för att komma till detta resultat så sade han många högst obeslöjade sanningar, ibland annat, att nöden vore visserligen stor, men att vi alt sedan 1809 varit olyckliga att få *vidkännas den värsta af alla Landsplågor, en osammanhängande och därigenom svag Ministere, att vi varit handlost lemnade åt oss sjelfva m. m.*³

Ministern tiger och sväljer — men i Lördags⁴ stiger platen⁵ upp och med hela en Italiensk Missionärs värma — med skrikande och jesticulerande, sökte han ur Carls meningar draga de Rysligaste slut-följder — framställde dem med fanatismens ord och ville det vi i Carl skulle se — fredsförstöraren — besvor honom i fredens, vänskapens, fäderneslandets och alt heligts namn att återtaga sina yttranden⁶ — Hans sidsta besvärjning upprepades från alla håll i huset af där posterade Landshöfdingar, ungdomen entrainerades och helsades Platen med den grufvigaste aplau. — Carl uppträdde och sysselsatte allas uppmärksamhet när $\frac{3}{4}$ timme med en stor kjöld, yttrade sig slagen af Husets stora bifall till Platen men refuterade hans skäl och slutade med att yttra det han stoge fast vid sine yttranden — Platens tal hade redan förlorat och Carl nedsteg med bifallsrop — Schwerin⁷ uppträdde och talade som en Kar, frågade hvad de menade, om ej talan vore fri, om man borde frugta hvad främlingen skulle säga då man hört en Engelsk talare säga till Lord Londondery:⁸ »Jag ville heldre Dö på en dyng-

¹ 24 febr. 1823. jämför s. 11.

² Hamburger banco.

³ Kurs. i källan.

⁴ 1 mars 1823. Ridd. o. adelns prot. II, 43 ff. »En af de märkvärdigaste och intressantaste debatter i Svenska representationens annaler». Argus III, 5 mars 1823.

⁵ Statsrådet Baltzar Bogisl. v. Platen.

⁶ »Det är i Fäderneslandets namn, vid allt hvad heligt är, som jag besvär frih. A. att taga tillbaka sin skrift». — — — »R. o. a. yttrade i flera omgångar härtill ett allmänt och högljudt bifall. — Flera ledamöter ropade: Vi besvärja alla frih. A. att återtaga sitt ifrågavarande anförande.» R. o. adelns prot. 1823, II, 55.

⁷ Prosten greve F. B. v. Schwerin.

⁸ H. R. Stewart, viscount Castlereagh, markis af Londonderry, engelsk statsman. (1769—1822.) — Schwerin yttrade: »Läste vi icke alla för ett eller tu år sedan Tierneys svar till Lord Castlereagh, då denne sade: 'En opposition har ej annat syftemål än att sjelf få en plats i Ministären.' — 'Heldre,' svarade Tierney, 'dör jag på en dynghög, än jag skulle vilja bli en minister sådan som ni.'» Ridd. o. adelns prot. 1823, II, 67.

hög än vara en sådan minister som nij» och slutade med att så länge Ministeren ej ansåg sig vara skyldige arbeta för Landets väl — skulle och han lika med Carl ropa *Ncij*² till alla fordringar af bidrag m. m. m. Härpå kom åter platen upp, samma jargon, samma besvärjning — samt begärer hos Landtmarskalken om Proposition på ogillande af Carls uttryck — mindre applau — Klubban Höjdes — men Swerin heydade den med en anmärkning och Carl uppsteg på bänken och ytrade sig med en Värdighet en vältalighet och en så ädel stolthet att Hela Ståndet antog hans sak, LandMarskalken gjorde proposition på Remiss som bifölls utan *ney*² och Adeln skildes åt. — Carl Triumpherar och Hofrätten, alt är glömt för denna händelse som i ståndet gjort honom många vänner, sjelfva ovännerna beundra honom: detta var tillstått men misslyckades.

Cederströms Memorial³ blef åtföljt med 10 à 12 andra hvilka alla tygade så illa till Honom att han ej var värd fyra öre — Carl var alfvarsam men Swerin qvick och rolig; som dessa saker nu snart blifva genom trycket kungjorde så blifver jag flerordig

Eders Excellence känner säkert att öfver 1000 personer följde Carl upp i Hofrätten i Torsdags, Hofrätten afsade då arresteringsfrågan såsom för alltid fallen.⁴

I dag 8 dagar fick Carl en begäran att komma till De Geer⁵ som sade honom att man önskade hans medgifvande till att saken måtte förfalla, och bad honom i den vägen följa med sig upp till kungen. Carl refyserade att gå till Kungen, men ville väl att saken fölle, med vilkor att han finge förut se den act som därom till Hofrätten skulle afgå, härom parlementerades och blef intet af; Carl sade sig sedan han vore frikänd gerna besöka Konungen men ej förut, ty en sådan visit skulle skada honom i allmänna opinion som nu är starkt för honom. Hans förklaring till Hofrätten är under trycket.

Exellence Essen⁶ har gjort motion om 100 000 RD:rs ökad anslag för H. M. K:n, Platen om 600,000 för KP:s resa och förmålning. — Detta tycks ej om — man säger det Kungen sjelf bör begjära sådant om han behöfver det — att det ej anstår en individ att göra sig behaglig genom en dylik proposition då han på samma gång sätter i dåligt Lius deras kärlek till Majestet som anse sin pligt vara att ifra mot alla nya bördor. — Kungen var i förrgår i Svea Gardes Cassern, i går i Garde till Hästs — den rädde och frugtsamme tror något ligga där inunder — mängden gör ej afseende därpå.

Jag vågar anhålla om ursäkt för det grufweliga slarfwet men har jag blott haft några ögonblicks tid at raffsa ihop dessa Rader hvilka jag önskar måtte träffa Eders Excellence i Hög välmåga.

¹ Kurs. i källan.

² Kurs. i källan.

³ Jfr. s. 11.

⁴ Jämför s. 12.

⁵ Landtmarskalken greve Carl De Geer.

⁶ Essen, Hans Henrik v., greve, riksståthållare, fältmarskalk. (1755—

I dag 8: dagar till skall jag hafva äran åter uppvagta. Sparren¹ har nu vagten hos Kungen, således väl igen. Med djupaste vördnad fast utan namn.

Till Karl Göran Bonde.

Eders Excellence!

Med största erkänsla hafver jag emottagit Eders Excellences sidsta skrifwelse, och med samma glädje jag däraf njutit då den underrättar mig om Eders Excellences convalescence, med samma tacksambets känsla har jag erkänt Eders Excellences stora godhet att ännu svag och matt värdigas skänka mig detta förnyade prof af oförtjent ynnest och bevägenhet.

De goda råd som meddelas mig skall jag bjuda till att följa då jag så alt för väl inser deras fulla vishet och Rigtighet, Konungen har ej visat mig hvarken nåd eller onåd sedan Eders Excellences bortresa. Kronprinsen däremot är rätt vänlig. Jag yttrar mig ej, men jag falskas icke, jag visar att jag estimerar och älskar min Bror, några små själar kunna vist draga sig för mig men hoppas jag på sanningen af det gamla ordspråket att ärlighet varar längst, jag hafver nästan afsagt mig hoppet på någon stor verldslig lycka, jag hoppas få behålla hvad jag hafver och begjär ej mer, ty jag är nu Gudi lof rätt nöjd.

Carl är nu frikänd, dock plicktfäld till 33 — 16 — för skrif-sättet mot JustitieCantzeleren, detta drabbar egentligen Theorell som skrifvit denna förklaring; Eders Excellence torde veta att det gjordes försök genom Landtmarskalken att få Carl upp till H. M.² men som Carl ej ville exponera sig att ännu en gång blifva dupe så nekade han att visa sig för K:n förr än han av Lagen vore frikänd, man ville förmå honom gå in på någon förfallning af Processen, hvartill han svarde sig böjd, med villkor att han skulle få sjelf sätta upp den act som från K. M. skulle emanera till detta ändamåls vinnande; härvid stadnade saken; nu är han fri och nu börjar man löpa igen, få se hvad som blifver därutaf. Hvad som likvist något retar mig är den uselhet hvarigenom vår societé utmärker sig — ty är man ej väl vid hofvet så är man också ej väl ansedd uti våra förnämas hus — men är man en skurk; det gör ingenting, blott man är rolig — ingen aktning för Dygd och seder!

Eders Excellence frågar om nöjena äro lysande. Nej de äro aldrig animerade, monotomie röjer sig öfver alt, och glädjen är tvungen; denna symptome är för mig betydningfullare än mycket annat — och jag anar gud nås, inga lugna tider. Ingeborg fladdrar kring bländskenet, Hennes figur, hennes namn, hennes rikedom, allt samlar kring henne en hakring af proneurer, som äro till det mesta för mycket

¹ Sixten Sparre, se s. 10 f.

² Jämför s. 14.

pojkar för att ej sjelfve en gång rifva kull den byggnad de sjelfve upprest, och jag önskar att aldrig tomheten för mycket skall komma Ingeborg att sakna denna i imaginaira nöjen förflutna tid, hon är annars ganska väl ansedd i Societeten där hon alltid tilldrager sig uppmärksamhet.

Af tidningarne känner Eders Excellence hur det står till i Frankrike och hvad händelser där passera,² Gud vet om de som Dö ej äro lyckligare än de som födas. Carl Carlson äter i dag middag hos Konungen, han är ganska väl och lärer snart blifva Hofmarskalk.³

Af J. Cederström³ proponerades att Stats och Economie Utskotten skulle innom 14 dagar till ståndet ingifva en plan för Statshushållningen — i följd häraf formerades ett särskildt utskott af desse begge nemde, där Cederström blef ordförande, han uppläser nu 11 punkter till grund för uppsättningen af den begärde planen, men samtelige ledamöter förklara omöjligt att uppgjöra något därefter — härpå trädde Stats, banco och Economie tillsammans till ett antal af 120 personer. Cederströms punkter funna oduglige och beslöts att anmoda Konungen genom stånden att anbefalla Ministären att uppgjöra denna plan — och om de ej kunde det, att de då måtte gifva upp grunderna hvarefter de hitintills styrt m. m. — Just hvad Carl vid sidsta riksdag begjärde med så ringa framgång.

Med djupaste Vördnad, Högagtning och tillgifvenhet hafver jag äran vara Eders Excellences

aldra ödmjukaste och Lydigaste Tjenare

Den 21 Mars 1823.

M. G. Anckarsvärd.

Till modern.

Mitt Nådiga Herrskap!

Sedan sidsta bref är här ingenting särdeles i Riksdagsnytt, En stor middag med omkring 100 betalande gafs i går för Exped:Secreteraren Rickert⁴ hvilket(!) som medarbetare uti LagCommitten här tjenstgjort men nu blifvit från denna befattning entledigad med ordres att förfoga sig till sin domsaga i Vestergöthland.⁵ Där proponerades flera skålar, men vid Hans, Schwerins och Carls, sjöngos för tillfället gjorde verser, hvilka alla voro för personerna ganska smickrande; åtskillige tal höllos på ganska Engelskt vis — Öf:Lieut. Hjerta⁶ talade länge, och gjorde reda för sina politiska tänkesätt. Inga dignitairer

¹ Torde syfta på den franska regeringens intervention i Spanien 1823 till undertryckande av den mot Ferdinand VII utbrutna revolutionen.

² Möjligen åsyftas här frih. Carl Bonde, son t. exc. Carl Göran B. (1786 — 1854).

³ Cederström, Jacob, friherre. Revolutionsmannen fr. 1809, landshöfding (1782 — 1857).

⁴ Richert, Johan Gabriel, häradshöfding, politiker (1784—1864).

⁵ Jämför Warburg, K., J. G. Richert I, 148, där festen förlägges t. den 7 maj.

⁶ Hierta, Johan Gustaf, öfverstelöjtnant, publicist, skald (1791—1859).

voro där, således icke jag heller. Rickert är en allmänt agtad man af erkänd förtjenst

Som verkeligen märkvärdigt anser jag att Carl och Carl Posse² i dag blifwit till Electorer invalde — detta mer än annat visar tonen inom huset.

I eftermiddag skall Ex: Mörner³ för en dager. Carls opus som jag läst är ganska alfvarsamt, Schwerin³ Hjerta⁴ Horn⁵ m. flera ämna deltaga i Leken och är jag säker att läsningen af desse anföranden skall komma att förordsaka Herskapet verkeligt Nöje.⁶

Ista Maj var ej särdeles Brillant, Inga kungliga, och mindre fotgängare än vanligt.

I dag lästes upp ett bref från HofCantzeleren hvori han på befallning gjer ståndet tillkänna att Herrtigen af Leuchtenberg⁷ nu vore på bättringsvägen. Dela Garde (!)⁸ steg därpå upp och hemstälde om ej ståndet borde bedja Landtmarskalken för Konung och prins ståndets utsägliga glädje öfver denna glada nouvelle. (!) Små anecdoter vore väl att berätta, men de kunna ej alla åt papperet förtros.

I eftermiddag plenum, vi Exercera nu alla dagar ehuru väderleken är ganska ruskig. Bröderna bedja om sin Vördnad och jag hafver äran vara

Mina Nådige föräldrars   Lydige Son   *Gustaf*
den 5 Majj 1823.

Till modern.

Stockholm den 24 May 1823.

Min nådiga Mamma!

Jag begagnar tillfället att med Marie skrifva några Rader till mitt nådiga herrskap ehuru jag ej har något särdeles intressant att skrifva om. Palmstjerna⁹ har ej haft något skäl att personligen beklaga sig öfver Carl, någon explication för eller efter affairen¹⁰ ägde ej rum ty Carl atböjde den altid, och sade sig ej vilja någon explication; Palmstjernas offense var honom nog för att begära satisfaction, och efter offensen tyckte Carl sig ej vilja någon explication med en släg-

¹ Posse, Karl Henrik, greve, general, en af rikets herrar (1767—1843).

² Mörner, Adolf Göran, greve, statsråd, en af rikets herrar (1773—1838).

³ Prosten greve F. B. V. Schwerin.

⁴ Öfverstelöjtnanten J. G. Hierta.

⁵ Horn, Claës Fredrik, greve, f. d. ryttmästare, sedermera landshöfding (1791—1865).

⁶ Referat i Argus III, 7 maj o. f.

⁷ Eugène de Beauharnais, hertig af L., kronprins Oskars svärfader (1781—1824).

⁸ De la Gardie, Jakob Gustaf, greve, general, en af rikets herrar (1768—1842).

⁹ Palmstjerna, Nils Fredrik, friherre, diplomat, generallöjnant (1788—1874).

¹⁰ Envoyén P. hade vid ett sammanträffande på en ångbåt ej besvarat C. H. Anckarswärds hälsning. Duell följde. Se härom Ahnfelt, A., M. J. Crusenstolpe, I, 59.

tinge som så lågt handlat mot honom. Palm:na kan för denna affaire gärna taxeras som man behagar, min enskildta tancke är att driffjedern till hans dumma handling mera var en sort af dum Chevaleriefanatisme än någon infamie. — Jag tror dessutom att några af Carls ovänner hade åstadkommit genom prat och falska grundsatsers predikande en sorts liga där många unga af oförstånd blifvit indragne som på alt sätt skulle schicanera honom såsom lache och indigne, då ett tu tre denna sednaste affairen tog slöjan från deras ögon och visade dem Carl just hvad man velat att han intet skulle vara; Carl har vunnit mycket på denna sidsta affaire och alt prat är nu afstagnadt;² Han och Schwerin styra nu Riddarhuset aldeles efter deras villja och jag är säker att de under Riksdagen knappast komma att förlora någon votering. Carl skrifer med morgondagens post och gör då reda för Riksdagsaffairer så att jag ej mig dermed nu befattar. Kungen är rasande arg och ond på alla menniskor äfven på mig som aldrig gjordt det mindsta, han vinner dock ej därpå annat än missnöje från alla håll; Sjelfva de dålige embetsmännen visa sitt missnöje med honom men de tåla aldrig att man tadlar dem.

Som jag för närvarande blott exarcerar och föga eller intet umgås i världen eller på hofwet, så vet jag intet af de så kallade hemliga händelserna hvarföre jag också ej har något i den vägen att skrifa om.

Carl har nu bestämt taget sitt parti, och hoppas jag med Gud att herrskapet ej mera skola blifwa på det sättet inquieterade.

Uti sidsta plenum apostropherade Carl Löfwenhjelms² som en samvetslös och mindre människoälskande Ministère i följd af något den förres yttrande, jag var ej närvarande men har jag af många hört Carls svar mycket prisas.³

I morgon hafwa vi förmönstring, om Tisdag General mönstring, i går approbation i Compagnie exercitien och jag ligger denna veckan på jouden så att jag hafwer mycket att bestyra, och hoppas jag herrskapet ursäktar min hastighet, men jag försäkrar att jag ej hafwer något nytt att skrifa.

Med all vördnad agtning och tillgifvenhet
Mina Goda Föräldrars
Lydige *Gustaf*

¹ Härmed syftas troligen på den utmaning, som preussiske öfverstelöjtnanten Stanislaus v. Engeström, son t. utr. stats.-min. L. v. Engeström, sände C. H. Anckarsvärd, och som denne vägrade antaga. Jämför L. v. Engeström, Minnen och anteckningar, II, 294 ff.

² Statsrådet greve Carl Axel L.

³ Det var d. 23 maj f. m. Man diskuterade upphäfvandet af dödsstraff f. lasteliga uttryck mot konungen i tal och skrift. C. H. A. var mot den af reg:n önskade mildringen. Statsr. C. A. Löwenhjelms yttrade då bl. a.: »Den sist talande värde ledamoten har utgått från den tanka, att en obillig lagstiftning borde bibehållas.» Detta bestreds af C. H. A., som yttrade: »Min verkliga afsigt och uppriktiga önskan var och är att kunna undanrödja möjligheten för samvetslöse och mindre människo-älskande Rådgifvare att genom brottets tydning verka en obillig tillämpning af en otydlig strafflag.» Ridd. o. adelsn. prot. 1823, IV, 482 f.

Bref från 1829—1830.

I brefven från slutet af 1829 skildrar M. G. Anckarsvärd för sina föräldrar, huru det gick till, när brodern Carl Henrik plötsligt utträdde ur Riddarhuset och öfvergaf sin ställning som riksdagsoppositionens ledare. Detta berodde på den utgång, som striden om mötespassevolansen erhö. Rust- och rotehållarna hade 1812 och 1813 ingått kontrakt med kronan och underhåll af ryttare och soldater vid mötena mot att de för hvarje nummer erlade 8 rdr, den s. k. *mötespassevolansafgiften*. När dessa kontrakt 1827 och 1828 utgingo, föreslog regeringen, att nämnda afgift, reducerad till 7 rdr, skulle utgå, såsom förut, d. v. s. af rust- och rotehållarna. Detta stötte på starkt motstånd, i adeln och bondeståndet. Oppositionen yrkade, att mötespassevolansafgiften skulle uttagas genom allmän beivllning, och framhöll därjämte, att ett eventuellt beslut af konung och riksdag, att passevolansen skulle fortfara såsom förut, ingalunda vore bindande för rust- och rotehållarna, hvilka ägde full frihet att förnya sina kontrakt eller icke. K. M:ts förslag segrade i tre stånd, på Riddarhuset dock endast med en knapp majoritet af 34 röster; bönderna förkastade enhälligt förslaget. C. H. Anckarsvärd reserverade sig mot det fattade beslutet och nedlade samtidigt sin riksdagsmannavärdighet för det pågående riksmötet. Detta skedde med följande ord: »Jag är den förste att inse vanmakten af den protest mot edert beslut, hvilken jag här har äran afgifva; men representant blott på den i min mening otillräckliga anledningen af min födsel, finner jag mig lika så väl som andre icke i anseende till utöfningen af denna min representationsrätt bunden af något annat än min fria vilja och af min öfvertygelse om den nytta, jag tror mig kunna åstadkomma; och min oförmåga att försvara sanning, rättvisa, billighet och fordringarna ifrån statsmannakloketen har i dag inom detta rum blifvit ådagalagd genom majoritetens voteringsröster. Huruvida jag blifvit öfvertygad genom bättre skäl, därom tillkommer omdömet allmänheten; men då jag anser det beslut, som i dag har blifvit fattadt, så nära förenadt med begreppet om ärans föreskrifter, i anseende till aktningen för tredje mans rätt, finner jag mig ej längre böra deltaga i öfverläggningar, hvilkas resultat tillvägabringas af en majoritet, hvars grundsatser äro så himmelsvidt skilda ifrån mina. Jag har under händelsernas stormar tillräckligt lärt att icke genom öfvervilning förhastat mina beslut; och det är således blott genom en följd af den mogna öfverläggningen, då jag frivilligt under detta riksmöte frånträder utöfningen af den allt för stora rättigheten att blott på min egen kallelse ifrå för mina medborgares väl och välfärd.» Härmed gaf A. tillbaka sin polett och lämnade salen.²

Brefven från 1830 äro ställda dels till brodern Carl Henrik, som då vistades på landet, dels till föräldrarna och äro ganska intressanta genom de upplysningar, de lämna om Carl XIV Johans för-

² Schinkel-Alin, XII: 1, s. 141.

hållande till C. H. Anckarsvärd och öfriga oppositionsmän. Mest sysselsätter sig dock brefskrifvaren med den uppseendeväckande indragningen af öfverstelöjtnant Gustaf Hiertas tidning »Medborgaren» på grund af en artikel i numret af d. 3 april med titel »Throntalet vid riksdagens slut». Författaren, som ej var någon annan än Hierta, börjar med att konstatera, att det ifrågavarande talet skrifvits af hans majestät konungen i egen person, och underkastar det därefter en synnerligen skarp, i sarkastisk ton hållen kritik. Konungens ord, att han »lyckats att draga denna halfö undan missödet af borgerlig osämja och af dess bedröfliga följder» bemötas med följande häftiga utbrott: »Den uppmärksamme forskaren i tidernas tilldragelser skall frimodigt yttra, att starkare frön till borgerlig osämja aldrig kunna utsås i något land, än sådana, som obetänksamt utkastas af en Regering, för att styra genom söndring och öka sin kraft genom oädla passioners yra.» — Endast första delen af artikeln hade publicerats, då indragningen af »Medborgaren» ägde rum. Den utgafs sedan såsom broschyr.

Till föräldrarna.

Stockholm den 5 october 1829.

Mina goda föräldrar!

Att jag ej i Thorsdag skref herrskapet till föranleddes af ett litet parti som på Carls proposition gjordes till djurgården, och som jag ändå skulle passera förmiddagen i cassern så gick jag directe till blå porten¹ där Carl, August och jag åto middag med Charlotte² och ehuru litet sällskapet var så var det glad och vi solade vid En enda buteille vin så länge att vi ej hunno hem förr än emot 7 då det var för sent att skrifva, Föräldrarne förlorade också ej därpå ty jag hade intet att skrifva, och Carl hade skrifvit. I går erhölet jag mina goda Föräldrars bref med inlyckte 1 Rdr 8 B:o hvarföre jag på det högsta tackar, äplena med sakerna äro riktigt af mig emottagna och frugten påsmakad. Den är förträfflig.

Hvad Herrskapet yttrar om opinion för Carl är ganska riktigt; och nog håller mängden honom räkning för hans sträfvan, men denna mängd är så rädd och tvehogse; några offentliga prof af sin erkänsla vågar den ej tillbjuda honom och det vore dock sådana som skulle stärka hans mod och utgjöra hans belöning. Jag var i går vittne till en vacker scène. 25 bönder af Bondeståndet voro i går eftermiddags samlade hos Carl till förberedande af 3:die hufvudtittels afgjörande. De kommo alla från en middag hos Talmannen tillstäld för att Corrumpera dem till bifall af nya skatter, men icke dessto mindre infunno de sig hos Carl och den innerlighet hvarmed de nedkallade Guds välsignelse öfver honom, och de tacksägelse hvarmed de öfverhopade honom var både vacker och till och med rörande, och oagadt all

¹ Blå porten, utvärdshus å Djurgården, nedbränt 1869.

² C. H. Anckarsvärds maka, f. Bonde; dotter t. exc. Karl Göran Bonde; förut gift m. exc. greve Gustaf Trolle Bonde, från hvilken hon blef skild.

använd möda från Vederbörande så torde de [ej] skörda annat än afslag från Bönderna på alla nye anslag. Om man därtill analyserar de öfriga ståndens sammansättning såsom nästan uteslutande blotta Löntagare så blifver Böndernas afslag ej så aldeles utan vikt och betydighet. — Herrskapets sidsta bref har blifvit Charlotte och bröderna communiserat. Jag är nu så pass i ordning att jag kan motse möjligheten att snart vara aldeles i ordning på mitt nya ställe där jag troligen kommer att trifvas om rummen ej blifva alt för kalla. —

Ännu kringlöpa rygten om Carls inträde i ministeren och min öfvertygelse är att det blott beror af honom, men jag är också säker att han nog beräknar sin ställning, och ej låter vackra ord och fagert snack leda sig längre än han bör gå. — I dag fortgår 3:die hufvudtitteln.

Alt afgjörjs i Adeln med votering, och voteringsmachineriet är så organiserat att machinerna ej få en gång spela sitt lilla parti i fred. Så till Ex. hörde jag i går huruledes Öfverste Strömfelt,¹ Justitierådet Strömfelt,² KantzlieRådet Ankarloo³ som hos JustitieRådet Hård k. 11 afton ännu sutto vid sitt spelbord då bud kom efter dem att de skulle upp och votera, Strömfeltarne gingo men Hården blef kvar; de förre hunno knapt reglera sitt spel, så brott om hade de, och skiljde sig ovänner med Hården som med föragt uttryckte sig öfver denna voterings beställsamhet; Hården bor långt upp på Regeringsgatan således ett långt stycke från R:huset. Strömfeltarne äro rika Karlar och kunde vara oberoende om de ville, men lågheten tager här öfverhanden och liksom ogräs förqväfver all dygd.

På förmiddagen i dag talte Carl, August, Horn och Hjerta, som vanligt mycket väl, jag vet ej resultatet af Voteringen men säkert som vanligt mot det sunda förnuftet.⁴ — — — —

Lydige Son
Gustaf.

Till modern.

Stockholm den 12 Oct. 1829.

Mina Nådiga Föräldrar!

I dag får Herrskapet blott bref ifrån mig, ty Carl är så sysselsatt med forskningar i passevolencefrågan⁵ att han ej hinner i dag skrifva, han har också ingenting att skrifva om hvarföre mina Goda Förträfflige Föräldrar få nöja sig med hvad jag kan hafva att berätta. Middagen hos Brahe,⁶ hvartill jag äfven var bjuden blef afsagd i följd af konungens sjukdom, H. M. är nu bättre, men ännu ganska matt och svag.

¹ Strömfelt, Karl Melcher, öfverste och chef för Första lifgren.-regt. (1784—1857).

² Strömfelt, Hans Fredrik Harald, grefve, justitieråd (1779—1837).

³ Ankarloo, David Gustaf, kapten, generalkonsul, kansliråds titel, chargé d'affaires i Rio de Janeiro (1776—1837).

⁴ Öfverläggningen rörde indelta arméns befäl.

⁵ Frågan om bestridandet af kostnaderna för ryttares och soldaters underhåll under militära öfningar. Se Schinkel-Alin XII: 1, s. 133 ff.

⁶ Brahe, Magnus, grefve, generaladjutant för armén, en af rikets herrar (1790—1844).

Riksdagen fortgår som hitils långsamt och med samma Character, Bondeståndet följer nu för det mesta den impuls de få vid sammankomsterna hos Carl, de hafva i dag gådt in på myntbestämning, men som vilkor därför afgjort att intet Statsobligationssysteme får införas.¹ August trifs ej här utan är på dåligt lynne och reser snart bort. Jag har nu fått upp Theodor Anckarsvärd² och låtit i dag examinera honom hvarvid jag funnit honom skickligare än jag väntat, få nu se hvad man han komma att göra utaf ynglingen, jag har honom inaccorderad hos min fältväbels som äro goda och ordentliga menniskor, och som hans kunskap är för stor att ensamt begagna vår skola så har jag arrengerat så att han får privat undervisning af Läraren som är en kunnig man. — — —

I går voro Carls och Gyllenkrook³ hos mig till middagen i min nya bostad där jag nu börjar komma någorlunda i ordning; flytta är ett stort ondt och nu önskade jag kunna trifvas här länge ty kostnaderna äro för grofva för att stå ut med att ofta förnya dem.

Ton för Carl stiger jemt och de spår till närmande mellan Konungen och honom som synbart förmärkes i det sätt hvarpå han nu af vederbörande högre Embetsmän bemötes tyckes göra allmänheten nöje, emedertid skäller Argus och Obudne gästen⁴ beständigt på honom. Något mera vet jag ej att berätta mina goda Föräldrar utan får jag innesluta mig i deras godhet som en Lydig och tacksam Son.

Gustaf.

Till modern.

Stockholm den 15 Oct. 1829.

Mina goda Föräldrar!

Herrskapet få i dag blott bref ifrån mig ty Carl är så trött att han ej orkar, hade han något att skriva om så blefve Föräldrarne säkert ändå icke utan bref från honom; han lade sig i natt ej förr än kl. 2, också har han från kl. 10 i går aftons då vi skiljdes åt till i dag middagen fabricerat 12 arks långt betänkande åt Anders Danielson uti passevolencen och dessutom på förmiddagen haft ett talrikt Bondplennum. Hos Bönderna gå också sakerna tämmeligen väl, de hafva afslagit pensioner för Hans Hierta⁵ och Rosenblad,⁶ äfvensom nästan alla nya anslag. I eft. mid. har Adeln plenum där indragningstaten kommer före, Carl som därvid har mycket att orda sofver nu litet middag till nya krafters hemtande.

¹ Se härom Schinkel-Alin, XII: 1, s. 120 ff.

² Vilhelm Th. A., son t. major Gustaf Magnus A. (1816—1878).

³ Kan ej identifieras.

⁴ Nya Argus, 1827—34. Den Objudne gästen utgafs af J. C. Askelöf under 1829. Tidsningen ansågs inspirerad af statsrådet C. J. af Nordin.

⁵ Järta, Hans, statssekreterare, landshöfding, riksarkivarie (1774—1847).

⁶ Rosenblad, Mattias, greve, statsråd, en af rikets herrar (1758—1847).

Plenum i går afton var ganska alfvarsamt, det roulerade på en reservation² af G. Hjerta hvilken författad i nog alfvarsamma ordalag hade sårat de nog fina hörselorganerna på Statsråden hvarföre de i förgårds begärde dem på bordet, och i går skrifteligen med en lång svans af tienstfärdige försökte tuckta Hjertas förmäthenhet³ men hvilket slog så ut att de fingo höra tio gånger mera samt att Carl, August och Rosenqvist³ satte sina namn under Hjertas reservation som annars fått dansa som en aldeles enskildt mening till de andra Stånden.

Konungen är bättre. — Jag är nu ingen flitig riksdagsman utan har nu åter börjat mitt rithandverk, och gör det till min hufvudsak.

August som nu bor hos mig ber mig äfven som Carl och Charlotten mycket helsa herskapet. Med djupaste vördnad, mina Goda Föräldrars Lydige Son.

Gustaf.

En ny spänning synes för närvarande äga rum och gårdagens plenum kommer säkert spöka efter i passevolencen där Carls skarpa toner säkert komma återliuda.

Till modern.

Stockholm den 26 Oct. 1829.

Mina goda Föräldrar!

Passevolencen har i dag varit å bane, Carl har utveckladt alt hvad hans redighet, ärlighet och goda villja för det allmänna kunnat åstadkomma för att mota det våld hvartill Statsutskottets betänkande i denna del gifwit anledning, icke öfverbevist, icke ikulltalad, är han öfverröstad, och ståndet har med 28(!) rösters pluralitet bifallet utskottets betänkande mot proposition om återremiss.⁴ Han tager, tror jag detta resultat till anledning att taga afsked från sin representants befattning och detta är troligen ordsaken hvarföre han ej i dag hinner skriva till Föräldrarne — plenum slöts kl. 3, middagen dröjde till 4 och kl. $\frac{1}{2}$ 6 skola vi åter vara där; han har på förmiddagen uppläst ett betänkande på 18 ark och talat nära en timme mundteligt,⁵ och är nu sysselsatt ordna sina tankar till ef:m:campagne. I Lördags voro Han och jag hos Brahe som var mycket artig och som efter vanligheten manglade honom med uppvaktningen hos Konungen, yttrande att K: ämnade när han blir frisk bjuda af Ständerna, att Carl då skulle blifva bjuden; att K. skulle tala vid honom då, B. bad honom att därefter söka kungen, hvarpå Carl svarade att han väl kunde göra det i fall det så föll sig att det kunde ske naturligt och utan att han blefve

¹ Emot förslaget om 70 000 Rdr »till ärliga materiellens underhållande». Ridd. o. adelns protokoll 1828—29, XLV, 213 ff.

² Hufvudtalarna emot Hierta voro exc. gr. C. A. Löwenhjelm, gr. Magnus Brahe, Joh. Nordenfalk och frih. C. J. af Nordin.

³ Rosenquist, Fredrik Leonard, kapten (1784—1864).

⁴ Pluraliteten var 34 röster. Schinkel-Alin, XII: 1, s. 139.

⁵ Talet fyller 40 sidor i det tryckta protokollet.

comprometterad, att lika som han ämnade göra B. en visit till svar på hans middagsbjudning så skulle han vara lika höflig emot Konungen. Passevolencen omrördes äfven af dessa herrar hvarvid Carl ganska öppet tillställde Brahe sitt betänkande med full rätt att därpå bygga sin vederläggning, hvilken också utan att bevisa någonting äfven försiggådt i dag. Annars var middagen fameuse för den smidighet och artighet hvarmed man bemötte Bror och äfven jag trycktes mer än vanligt af de förnäma glasen. — Carl stog på en hal is ty han var på vägen att blifva inledd i frestelse, dagens händelser sauvera honom och ehuru jag personelt skulle hafva en påtaglighet förmån af Hans inträde i Styrelsen, så är jag glad åt hvad som sker, ty hans person duger icke för tidens styrelse lika som den är för tidig för tidens folk i det slaviska Sverge. August har äfwen talat, mäterligt och qvickt men voteringslappen gäller alt, förnuffet intet och heder ära och känsla af egen värdighet banlysta utur vårt arma land åtminstone utur vårt arma lands usla representation. Gustaf Anckarsvärd är här, hvad han gör här det vet jag ej. Få se hvad af alt detta blifver, utan vigt är det ej. Gud välsigna De Gamla, de äro lyckligare än de unga, deras framtid är kortare, Gud låte våra gamla ändå lefva länge för dess Barn, om ej för annat. Gud velsigne Herskapet.

Gustaf.

August och Carl helsar, nu slår kl. $\frac{3}{2}$ 6.

Till modern.

Stockholms Slott den 2 Nov. 1829.

Mina Goda Föräldrar!

Förlusten af bref från Carl ersättes rikeligen genom hans personliga aparition på Carlslund,¹ jag är således glad att kunna skriva mina gamla goda Föräldrar till utan att frugta genom min underlägsna förmåga och mina brefs magra innehåll komma Herrskapet att alt för mycket förlora på den yngre correspondenten.

I går emottog jag min vagt och togs mycket väl emot af H. M. K. som nu är aldeles frisk, och som i morgon emottager Ständernas lyckönskning öfver Dess återvundna helsa.

Jag är ännu här så ny uti min nya befattning² att jag ej känner i hvad position jag står, men tror mig vara så väl jag någonsin kan bli. Man är höflig och vänskaplig mot mig, man är obeskrifligt foglig i sine omdömen öfver Carl, man till och med berömmar honom något mera än han verkligen från desse håll förtjenar, man tycker ej vara Nordin tillgifven ty på honom hugges från alla håll. H. M. K. har ej talt om Carl utan blott mycket i Finanserna där han är af motsatta tankar med Swerin som är vår *Law*.³

¹ Vid plenum e. m. d. 26 okt. hade C. H. A. efter afgifven protest emot adelns beslut i passevolensfrågan afsagt sig riksdagsmannaskapet och återlämnat sin ridderhuspolett. Jfr Schinkel-Alin, XII: 1, s. 140 f.

² Brefskrifvaren hade blifvit adjutant hos konungen d. 24 juni 1829.

³ Law, John, skotte, finansman, ryktbar genom sitt djärfva, men misslyckade försök att upphjälpa Frankrikes finanser under Regenten (1671—1729). Kurs. i källan.

I dag har Konungens Adjutants Corps middag på L'Hotel du Grand Turk² i anledning af Konungens tillfrisknande.

Riddarhuset är nästan deserterat med Carls afgang, att tro detta en följd ensamt däraf torde vara lika orätt som att anse den därtill aldeles icke bidragande.

Konungen befaldte mig i dag läsa hans tankar i Financen² jag sade mig förgäfvades vara mycket dum i dessa stycken, jag får i afton lof att företaga ämnet äfven som utskottets betänkande och Björnstjerna har i dag skänkt mig sin bok om *Stocks*.³ — Jag fasar öfver dessa luntor och betvivlar att jag någonsin blifver Financier oagadt all den lärdom däri kan vara att hämta.

*För Carl*⁴. G: Hjerta har ännu ej fått något namn bredvid August: Ph: Schwerin⁵ som alltid är beskedlig har i dag varit uppe hos mig, han ämnade sig då ut att springa för Hjerta; som dessutom skickade mig en billet med begäran att få låna 400 Rdr innom 2:ne timmar hvarföretan han komme i stor olägenhet. Jag kunde naturligtvis icke detta. — Jag tror att behovet är till Liqviderande af någon balance i Banqven (han må säga hvad han vill) och märkvärdigt är hans lätt-sinne att då han skulle känna behovet innan ni reste han ej därom talte vid Eder. Jag har skrivit dessa rader under ständigt språng igenom rummet af Högtförnäma audience sökande, så att bockningar m. m. m. d. som här brukas [ ]⁶ mera ökat det vanliga slarvet af mina bref hvar-före jag ödmjukast beder om ursäkt. Många helsningar till Bröderne. Med Djupaste vördnad, mine Gode Föräldrars Lydige Son

Gustaf.

Jag har här icke hört något gillande eller ogillande af Carls afsked.

Till modern.

Mina goda Föräldrar!

I går reste Carls från hufvudstaden mig till en ganska stor af-saknad. Jag inser nogsamnt åliggandet som hans frånvaro gifver mig att söka hos de Goda Föräldrarne ersätta den förlust på berättelser om dagens händelser som de genom hans bortresa göra, och skall visserligen bjuda till att efter förmåga fylla denna min skyldighet ehuru jag känner min oförmögenhet härutinnan. Ut i fredags var jag befaldt till Kronprinsen på Carls, där var något stelare än hos Kungens⁷ men mycket höfligt, Charlotte fördes till bordet af Landtmarskalken⁸ ehuru där funnos förnämare fruar såsom Peyrar m. m. Carls gifver

¹ Bekant vårdshus i Höpkenska huset å Blasieholmen.

² Se härom Schinkel-Alin, XII: 1, s. 105.

³ »Om tillämpning af fond- eller stocks-systemet på Sverige» (1829).

⁴ Kurs. i källan.

⁵ Schwerin, Filip Bogislaus von, major i Svea lifgarde (1790—1865).

⁶ Ett ord bortrifvet.

⁷ C. H. A. var på middag både hos konungen och kronprinsen i dec. 1829. Om det uppseende, som häraf väcktes, se Schinkel-Alin, XII: 1 s. 143.

⁸ Carl De Geer.

säkert nogare beskrifning på de båda middagarne, som gjort ett fase-
ligt buller i kråkvinkel ty Ministrarne äro häpna och icke vetande
hvad de tro skola, dessa tiga och kanske bereda sig till nya intriger;
ultra oppositionen skriker som ufvar och anse Carl aldeles förlorad,
detta skrik medelar sig, fast i fogligare termer uti många af stadens
kretsar, men största delen sansat folk skratta häråt, och önska verke-
ligen att få se Carl i verksamhet; ställningen är emedertid besatt och
Gud vet hvad häraf skall blifva för ett resultat. Menniskorna äro sig
dock aldeles lika; de som förr ej tordes hälsa på honom de passa
nu alla tillfällen att få betyga sin vänskap.

I går var jag på Soupée hos GeneralConsuln Zachrisons¹, där
voro många menniskor samlade, men aftonen var mäst egnad åt nöjen;
man talade ej i allmänna ärender. Ibland kringlöpande rygten och
Carls användande fortfar ännu det att Han skulle blifva Ståthållare i
Norrige. Valet vore i min tanka godt men jag tror icke att så sker.
— Detta bref framkommer Dagen före Julafton till mina så goda
Föräldrar, jag anhåller därför att min Goda Mamma ville upptaga
mina innerliga önsknings för Evas² helsa och att mamma ännu många
år måtte i sällskap med Pappa få lefva för nedkalla välsignelse
öfver dess barn   Herrskapets   Lydige Son *Gustaf*.

Måndag 21 Dec: 1829.

Så snart jag hör eller får veta något som kan vara intressant
skall jag ej försumma skrifva.

Till modern.

Stockholm den sidsta Dec. 1829.

Mina Goda Föräldrar!

Herrskapets bref af den 27 Dennes erhölet jag för några minuter
sedan och aflägger därför mina många och ödmjuka tacksägelser.
Vederbörandes mening med Carl är i min tanka ej så alldeles ärlig,
om man genom höfligheter kan göra honom mera vek i oppositions-
väg så tror man sig hafva vunnit spel och inom mig är jag öfverty-
gad att man gläder sig åt oppositionens missnöje med honom. Ännu
är likväl intet att säga ty alla platser hålles ännu lediga, icke för det
att bland dem just är någon jag önskar Carl men jag skulle ändock
villja att man gjorde honom ett tillbud så att han blefve i tillfälle upp-
taga det som han borde. Jag tror också visserligen att Carl skulle
kunna gagna men aldeles ensam är han för svag att strida mot
den gamla surdegens ränkor och Cotterier.

Hvad som förundrar mig är att han är så litet tadlad som han
är, ty jag väntade mig mera skrik efter hvad som passerat än som
höres.³ — — —

¹ Zachrisson, Zacharias, f. d. generalkonsul.

² Modern hette Eva.

³ Återstoden af beftet är af rent privat natur.

Till. C. H. Anckarsvärd, 9—12 april 1830.

Min goda Vän och Bror Carl!

Du vill att jag skall tvinga mig in i yrket af en nouvellist; sedan August nu är rest börjar jag också att inträda på banan endast för att göra dig till villjes, kunde mina bref göra dig något nöje så skulle det fägnas mig, men när intet gifves att skriva om så anklaga icke mig för det jag icke diktat nyheter utan var öfvertygad att när Du ej får bref så har jag intet att skriva om.

aftonen d. 9 April.

Jag blef i dag uppkallad till Brahe; Han började med att säga mig att han bedt mig komma upp för att tala några ord i en sak som kunde både synas vigtig nog och litet vigtig, men som han verkligen vore Din vän, och som *alt*² blifver kringfört så trodde han det blifva möjligt att till din kunskap komme att Konungen misstänkt dig som författare till artien Trontalet i medborgaren,² men att förhållandet icke så vore men väl att åtskillige velat öfvertyga Konungen därom, att Konungen yttrat att Anck: peut avoir sa maniere à voir et penser mais il n'aurait pas écrit ainsi, il n'aurait pas visé si directement contre ma personne car il ne l'a jamais fait. — Brahen som var sjuk då artien infördes har sedermera styrkt H. M. i samma öfvertygelse och Konungen hade autoriserat honom att skicka efter mig för att genom mig låta dig veta förhållandet. — Jag sade bestämt att du ej vore auctor men jag tillade äfven att jag hört dig i vissa punkter bedömma trontalet ungefär lika med artien — jag gjorde detta af 2:ne skäl, det ena att det var sanning, det andra att jag icke vill att de skola göra sig någon sort af illusion på dina tänkesätt, före mig var Krusenstolpen³ inne hos B. tämmeligen länge, och misstager jag mig icke mycket så var det fråga om någon motarticle till Medborgarens ty B:e tummade bladet ännu under att det jag var inne.

Besynnerligt nog att äfven G:an De Geer hos hvilken jag i dag varit äfwen viste att man ville gifva dig författareskapet, hon ville misstänka Hjerta att därtill gifvit någon anledning. B. yttrade äfven att Hjerta utan att hafva så sagt likväl låtit så tros af frågande. Hvad mig beträffar så kan Hjerta spelat gäck med någon nyfiken Hedersman, men dermed också alt. Det märkvärdigaste i hela saken är att jag efterskickades för att gifva dig communication af H. M:s tanka. Detta bevisar att K: är angelägen att ej ånyo se sig i öppen fientlig ställning till dig, — att Regeringen fruktar dig öfwer alt annat, — att

¹ Kurs. i källan.

² »Medborgaren», oppositionstidning, utgifven i Stockholm 1829—1830 af öfverstelöjtnant J. G. Hierta. Indrogs d. 5 april 1830 på grund af en artikel d. 3 april, »Throntalet vid Riksdagens slut». Återuppstod d. 26 april s. å. såsom »Svenska Medborgaren», utgifven af mag. N. W. Lundequist, men indrogs redan efter 6 nummer d. 14 maj s. å. Den efterföljdes d. 10 juni af »Den svenska medborgaren», utgifven af C. H. Anckarsvärd.

³ Crusenstolpe, Magnus Jakob, assessor, författare, publicist (1795—1865).

Brahe söker ett stöd i dig — och att ställningen är spänd, mycket spänd. — Mariboe² har proponerat en tacksägelse adress till Konungen som enhälligt blifvit antagen af Tinget för det Konungen icke begärde någon Slottsbyggnadshjelp — Brahe [ ]² detta på ett sätt att jag slutar att K. är högst [ ]² därmed. En förfärlig hufvudverk tvingar mig till sängs men jag skall återtaga pennan innan jag förseglar detta bref: Den 12:te. Något nytt vet jag ej ty jag har de båda Helgedagarne setat hemma från morgon till qvällen och arbetat, så att jag nu har färdigt sidsta planchen af första häftet eller Stockholms vuen³ hvilket jag beder dig vara god säga August om du råkar honom med tillägg att den lyckats väl. — Man vill veta att Konungen ytrat välbehag öfver prorogation af Franska kamrarne.

Framför många vördnadsfulla helsningar till Föräldrarne och till Charlotte från

Din alltid tillgifne Bror *Gustaf*

Skogman⁴ har ett stort Ducoment (!) att bedja dig genomläsa neml. Ständernas beslut i Bränvins saken. — Det var för stort att skicka på posten men om du kommer upp till Follnäs så låt mig veta af tiden så skall jag då skicka det till Dig. Jag tror det vore nyttigt du såge genom det och talade vid Skogman därom. Han önskar det.

Till C. H. Anckarsvärd.

Min Bästa Bror Carl!

den 14 april. Jag var i dag uppe hos Carl Carlson som mår bättre, han sade mig genast fastän ganska mystiskt att jag hade varit uppe hos Konungen som talt 1²/₂ timma med mig, om Dig och den indragna artiken, han upprepade nästan ord för ord alt vad jag yttrade i den vägen hos B:he; Då jag med mig sjelf viste att ej åt någon enda varelse sagt ett enda ord hvarken om anledningen till eller förloppet af mitt sista samtal med B:he så förundrade det mig att få mina ord igen på detta ställe, och med broderier som gjorde mig ängslig i fall de skulle återkomma till B:he efter jag ej vill passera för indiscret det jag icke är. Jag bad Carl Carlson säga mig omständligt, huru han fått veta detta, och som det ej kan vara utan intresse för dig så skall jag gjöra Dig redo härföre.

Du är så Glad Oxhufvud⁵, hvad står nu på? — Jo nu får jag Domsaga, och det för säkert, och det har jag mest att tacka Friherre C. H. A. före, ha ha ha! — Är du rasande Oxhufve, berätta mig det? — Jo i onsdags var Conseille och frågan var då före om Lagsagan

¹ Mariboe, Ludvig, norrman, köpman, publicist, politiker (1782—1841).

² Bortrifvet.

³ Ingår i »Samling af svenska och norska utsigter, tecknade efter naturen af C. J. Fahlcrantz, August och Mikael Gustaf Anckarsvärd, litografierade och utgifna af M. G. Anckarsvärd» (1830—1837).

⁴ Karl David Skogman, statssekreterare (1786—1856).

⁵ Oxehufvud, Olof Philip, häradshöfding (1797—1856).

hvertill jag föreslogs hvarvid Rosenblad yttrar att en Landegren, om jag mins rätt, vore mera förtjent och att han tyckte att det vore bättre om H. M. gafve den åt honom, att Oxhufvud dessutom genom Bonde Namnet vore slägt med C. H. A.² och att det just nu icke vore skäl att bortgifva en sådan post åt en slägtinge till C. H. A. som ändock vore författare till den nyss indragna artiteln m. m., detta sades ej nog redigt för att af K:n riktigt höras hvarföre Nordin² återupprepade det med tillägg att lagsagan vore belägen på gränsen af Nerike ej långt från C. H. A. hemvist, ännu ett skäl att icke gifva den åt en så farlig människas slägtinge m. m. Härpå hade blifvit ett Chorus af samtelige Ministriserne som afbröts med K:s stämman som bestämt declarerade att Oxhufvud skulle få domsagan och ingen annan och att hans slägtskap med C. H. A. snarare var ett skäl för H. M:t att gifva *honom*³ den än att icke göra det; Att H. M. hade gjort sin fred med frih. C. H. A. och att Herrarne icke hade något därmed att göra, att hvad artiteln beträffade H. M:s öfvertygelse vore att den ej vore af Friherren författad — någon strid uppstog väl ännu men mycket bestämt lofvades sysslan åt Oxhufvud fast ministriserna erhöit tillstånd att få uppskjuta sluteliga afgjörandet till nästa rådplägning. Härefter uppträder jag som efter skickad och som den der tillintetgjordt allas bemödanden att begagna Artiteln till nytt brouilleri mellan Dig och H. M:t. Onsdagen var Conseil, Thorsdagen bråkades ännu mycket med Kon., Fredags morgon var jag hos Brahe — och hvad där passerade är endast genom honom sjelf utspriddt genom hans läkare Neerman⁴ och således för att spridas och detta kan ej vara af annat skäl än att motverka de försök som göres från ministeren att ännu framställa Carl som en af Konungen förskuten undersåte den där som farlig måste banlysa från alt umgänge med menniskor som gå embetsmannas vägen eller hvars barn ämna göra det.

14 april. På Soiren hos B:he i Tisdags var mycket folk hvaribland Krusenstolpe. Han kom genast emot mig när jag kom in och frågade högt med mycken vänskap efter Dig — som mig syntes med affectation att det måtte höras. — Han har nu åter haft en kramp attaque och på 6 dagar icke ätit mera än 9 äplen och icke sofvit en timmes god sömn.

På amaranthen Andag Påsk var H. M. D: men mycket litet folk. Hon tycktes mycket observera en Alexander Armfelt⁵, son till Excellencen som nu är här på besök, troligen viste hon att han af det vackra könet fått tillnamnet l'Irresistible — och sådant tilldrager sig nödvändigt Damernas uppmärksamhet. Annars går Dans och nöjen och alt något trögt sin vanliga gång.

M. Lewenhaupt⁶ sade mig häromdagen att han ville tala vid mig

² O:s moder var född Bonde. Jämför s. 20, not 2.

² Nordin, Karl Johan af, friherre, statsråd (1785—1850).

³ Kurs. i källan.

⁴ Nerman, Vilhelm Samuel, lifmedikus (1795—1865).

⁵ Armfelt, Alexander, greve, son af Gustaf Mauritz A., ministerstatssekreterare f. Finland (1794—1876).

⁶ Troligen kabinettskamarherren Mauritz Axel L. (1791—1868).

— vi råkades i går då han frågade mig om jag hade något emot att följa Kungen till Norrige, Wittelock² vore sjuklig och kunde säkert icke följa med — och Han L. skulle så gerna hafva mig som treflig med; och dessutom tyckte han att just för namnets skuld skulle det vara bra om jag vore med m. m. d. Jag frågade om han hade något uppdrag att härom tala vid mig — hvartill han dock nekade — men som han viste huru vid sådana tillfällen tillgår så ville han förut veta om det skulle genera mig, ty han trodde Brahe gärna skulle se mig med men att han ej ville föreslå mig om det kunde vara mig olägligt. — Jag svarade att om H. M. ville se mig med på resan så skulle det till och med gjöra mig nöje att en gång se hur på sådana går till, att den alltid kommer att genera mina öfrige företag men att det icke toges i beräkning då fråga vore efterkomma H. M:s vilja och befallning. — Men att för ingen del och under in[gen] synpunkt så finge tillställas som om jag *sökte*² att *få*² följa med.

Öfverste Schultz³ som reser i morgon bittida medhafver De penningar till Pappa som glömdes af August.

Hjerta har jag hört utaf, det är en för underlig menniska, gud vet hvad det skall taga för ett slut med honom, han är i ganska stora penningebekymmer men tyckes ganska tranquil, och synes liksom det tillhörde ändra som skyldighet att tänka för och handla för honom; hvad mig beträffar är jag så utledsen vid honom att jag ej kan gjöra det minsta för honom. — Jag har i dag åter läst igenom den indragna artien, och kan ej begripa annat än att den är väl skriven och innebär stora sanningar; af ett ganska manligt och ärligt språk; och beklagar H: May:t som vid detta tillfället låter den sårade författare högfärden för mycket regera sig i denna sak. — Det är konungen som sjelf skrivit hela talet.

De goda föräldrarne hafva sagt mig, att skriva till dig när du är på Carlsund är det samma som att skriva till Dem — framför min Vördnad till föräldrar och Charlotte.

Med evig vänskap

Din

altid tillgifne bror

Gustaf.

Till fadern.

Stockholm den 25 April 1830.

Mina Goda Föräldrar!

För herrskapets sidsta bref af den 16:e tackar jag ödmjukast, Carl gjorde med sidsta posten redo hvarföre jag ej då skref. Carl reste i

² Whitelock, Karl Otto, öfverstelöjtnant i armén, kapten vid N. skånska infanteriregt, adjutant hos H. M. Konungen.

³ Kurs i källan.

³ Möjligen Schultzen, Johan Christofer von, öfverste, intendent vid Passevol-verkets 1:a kommissariat. (1765—1849)

Lördags morgonen kl. 7 härifrån till Follnäs² uti önskelig välmåga; han kunde eller rättare sagt ville icke uppvakta konungen under vacance tiden af de många sökta, eftersträfvade och efterlängtrade sysslorna. Brahen råkade han och emottog hans contra visit hvarom han troligen berättadt. — Jag hade i och för en artistisk affaire begärdt audience hos H. M. Konungen och blef uppstämnd till kl. $\frac{1}{2}$ 9 aftonen i Fredags — jag emottogs kl. $\frac{1}{2}$ 10 aftonen och gick ifrån H. M:t kl. $\frac{3}{4}$ till 12 om natten. — Under denna långa tid ordade H. M. om mycket som jag skulle önska att redigt kunna återgifva, men ämnas täta och ständiga omvexling gör det nästan omöjligt — jag skall dock försöka att göra redo därför genom att på papperet återgifva samtalet alt efter som mitt minne återför sig det, och skulle det ej blifva i samma ordning framställt som samtalet så blifver oordningen däri dock ej annat än ett bestämt characteriserande af förhållandet i verkligheten.

Min egen affaire var med 2:ne ord afgjord, paus. — Har ni ny-ligen varit i Sällskap med Hjerta min vän? — härpå svarades nej hvarefter konungen sade sig hafva haft 2:ne berättelser om huruledes jag skolat varit i sällskap med Hjerta och en magister Lundequist³ för att afgjöra om Medborgarens³ utgifvande — att fråga hade varit om att jag skolat velat lemna mitt namn till Utgifningen däraf m. m. Den ena af desse berättelser gaf mig tort, den andra icke uti mitt handlingssätt. Jag hade mycket lätt att svara det jag ej sedt Hjerta sedan tidningen drogs inn, och att jag aldeles icke kände den ifråga-varande Secreteraren att således icke allenast hela historien vore osanning utan att därtill icke finnes den ringaste anledning. Efter H. M. hade haft nåden sätta mig i tillfälle att ådagalägga grundlösheten af dessa beskyllningar så ville jag begagna tillfället att säga det jag hade varit ClassCamrat med Hjerta vid Carlberg, att jag vore hans vän, att jag ansåg honom olycklig och att min känsla, mitt hjerta befalste mig att utan afseende på politisk existense tjena och hjälpa en olycklig vän, att jag hade gjort, för mig betydliga uppoffringar, för Hjerta, att det enda som smärtade mig vore, att jag ej kunde igenfinna hos Hjerta de Själsenskaper som förtjenar den vänskaps tillgifvenhet som Hjertas hyggliga yta och obestriddigt goda hufvud tillvunnit honom men hvar- emot han dock icke svarar genom tacksamhet och erkänsla. Konun- gen sade sig kunna nemna den som gjort honom berättelsen — men jag sade mig icke önska veta det, ty för mig vore det nog att fådt rättfärdiga mig för H. M. samt att jag nog kände usla menniskor förut för att villja ännu öka dessa bekantskaper med ännu en miserable. Härpå följde beröm för mig, tal om Hjerta på ett fogligt och besked- ligt vis, inblandt med politiska raisonnemens — och därefter sedan han åter vidrört sqvallerlögnen: »mais voila pour vous mon cher ami — Voici pour vôtre frere Auguste — Il a de l'esprit, Votre Frère Auguste — comme on en a rarement» — — — hvarvid han tog en min som

² Fideikommissegendom i Södermanland, som 1804 tillföll Charlotte Bonde, sedan 1810 C. H. Anckarsvärds maka.

³ Lundequist, Nils Vilhelm, fil. mag., vice härads höfding, författare, bokhandlare o. förläggare (1804—1863).

³ Se not. s. 27.

ännu tillade Auguste mera övickhet än orden och såg det nästan som han [hade?] det runnit honom i minnet något roligt yttrande af August — och därefter berättades att när August nu sist var uppe skulle han sökt öfvertala Lilliehorn att associera sig om utgifvandet af Medborgaren — Lilliehorn hade ej sagt det i tanka att det skulle komma fram utan hade blott berättat det för en 3:e person som utan hans vetskap burit fram det. H. M. sade sig ej härtill sätta någon tro ty »Mr August a trop d'esprit pour cela». — Jag svarade här till att jag icke ens viste om Lilliehorn var i Stockholm då August nu var här, att August reste om jag ej mins origtigt dagen efter Medborgarens indragning, att jag således tviflade på att saken nu vore passerad — men att jag ej ansåg den för alldeles otrolig då vid Medborgarens en dylik Association verkligen ägt rum då Både Carl, August, Horn m. fl. uttagit tillståndsbref och att det då icke hade varit omöjligt att August frågat Lilliehorn om han ville vara med. — Härvid utropade Konungen med någon Liflighet: »mais est-ce donc seulement pour tracasser le gouvernement?» Hvarpå jag svarade att indragningsmagten vore odräglig i nationens ögon, först och främst för sin egen skuld, sedan i och för sättet af dess tillkomst — och sidst genom det att den på god tro blifvit gifven mot löften som aldrig blifvit uppfylde, att svensken i allmänhet värderade ordhällighet — och att när en motståndskraft sådan som en opposition funnes, så skulle den alltid eludera den lag som ehuru skadlig och inpopuläre dock envist af Regeringen försvarades, att således denna Association hade för ändamål att göra den förhatliga lagen så litet skadlig som möjligt, att deras spel här vore öppet och ärligt — och att styrelsen häri aldrig kunde se ett tracasseri utan en ganska naturlig oppositionshandling. Härifrån öfvergicks till långa politiska afhandlingar — Regerings panegyrique gjordes, Nationen berömdes såsom tapper, gästfri och oförderfvad. H. M. öfvergick i inbillningens värld, — han såg sig angripen i spetsen för nationen — segra eller dö — Inre Misshällighet uppror otack, huru han skulle vid sådant fall utsätta sig först för mitrailen — sedan au boulet, sedan au Sabre och om ödet ändock skulle spara honom så skulle han för fräntan af sine krigare störta dolken i sitt hjerta, icke skuta sig med pistolen, och på nådig tillfrågan instämde jag uti att effecten häraf skulle blifva ganska imposant. — Sedermera taltes mycket om Bror Carl med vänskap och godhet. — H. M. sade sig dock hafva med ledsnad hört att Carl rådt Hjerta till att fullfölja den indragne artien uti Brochure — Jag redogjorde för H. M. att Carl icke sedt Hjerta förr än fredags morgon klock. 8, men att redan Thorsdags afton Carl i min närvaro erhöit ett bref från Hjerta med förtsättningen af den indragne artien, att han högt läste upp den men att han icke tyckte om den — samt att jag redan innan min Bror var anländ till Staden hade hört att Trontalets recension skulle utgifvas i Brochure* — och att således äfven Carl vore oskyldig till denna sak. Härefter ingick H. M. uti en lång dissertation om omöjligheten af en Representations Förändring

* Utkom 1830 i två upplagor med titeln »Tankar i anledning af throntalet vid riksdagens slut».

dels i afseende till Nationens förkärlek för sina gamla institutioner, dels därför att man ej borde stöta de olika intressena, dels därför att det yttre politiska tillståndet snarare viste folkens ledsnad vid en [den?] Constitutionella formen, härvid genomgicks alla Rikens ställning af hvilken tableau han ville visa den rena monarkien låge öfver samt att i alla de land där den existerade ställningen vore bättre än i de Constitutionella, härifrån undantogs väl Spanien och Portugal, men ordsaken till deras olyckliga belägenhet hämtades ifrån den constitutionella tiden. — H. M. tycktes gilla Konungen i Frankrikes messurer. Under hela denna discusion gjordes mig åtskillige frågor på hvilka jag svarade så godt jag kunde. Jag fick säga att jag ej kunde inbilla mig en sämre representation än vår och att jag vore degouterad vid mitt kall som representant och att jag troligtvis icke mera skulle intaga min plats på Riddarhuset. — H. M. medgaf att ändringar vore nödvändiga såsom att hvarje adelsman som af egendom eller embete icke skattade 300 Rdr icke skulle få sitta — att ingen som icke vore 30 år skulle få uttaga pollet, att ingen fullmakt skulle få lemnas m. m. af hvilka alla förbättringar jag icke kunde inse någon fördel för det allmänna utan blott den för Regeringen — att icke hafva så många att Corrumpera. H. M. yttrade att efter 5 år passevolencen skulle alldeles upphöra — talte om jemnande af Skattebördorna, om Frelsebönders representationsrätt m. m. Han liksom ville genom alt detta öfvertyga Bror Carl om dårskapen af hans representationsförändringsförslag² — och tog jag saken så och sade det min Bror vore très obstiné uti sin tanka på representationsförändring som första villkoret för botandet af Landets mal — aise; jag sade mig äfven tro att faran att stöta enskildta intressen ej vore så farlig som syntes, att embetsmannaintresset vore det farligaste men också det lättaste att tuckta, ty allmänna rösten vore säkert för ett inskränkande i både personal och individualitet hos detta Herrskap. Konungens sidsta ord voro, att han älskar och värderar min Famille, att han gerna önskade se den bredevid sig, att han däremot skulle vara Ledsen att finna den i sin väg. Nödgd att härtill svara något yttrade jag att då Hans M:t placerat mig bredvid sin person skulle jag alltid veta hvad mine skyldigheter voro. Att hvad Bröderne beträffade vore de Hederlige och Redlige män, sitt fädernesland högt tillgifne medborgare. Jag yttrade för Konungen min tacksamhet därför att han satt mig i tillfälle att rättfärdiga mig och min famille för osannfärdiga beskyllningar samt lofvade att alltid upplysa H. M:t om rätta förhållandet vid de tillfällen då han genom mig önskade känna sanningen i hvad rörde mig och mina Bröder ty jag skulle aldrig äfven au risque att misshaga tillåta min tunga att inför H. M. yttra en osanning. Vi skiljdes vänner och Konungen bad mig underrätta mina bröder om samtalet. Ehuru mycket kan vara glömt är dock hufvudsakeligen detta märkvärdiga samtal gifvit sådant det föll sig — men hvad är meningen därmed? si där frågan som jag nu icke hinner och icke kan upplysa — var det mening

² Det Anckarsvärd-Richertska förslaget till representationsreform utkom i tryck 1830.

att indirect verka på Bröderna — var det mening hota — var det mening visa nåden blott så obestämt som fordrades för att förlama och sedan le? eller var det blotta behovet att tala? alt detta lemnar jag till Herrskapets egna begrundande i ensligheten.

Prinsessan förlöstes med en flicka i Lördags morgon kl. $\frac{3}{4}$ 7.² — nu lärer sluteligen alla blifva lyckliga som så länge väntat.

Jag hade i dag ett mycket roligt Bref af Sophie², det visar att Herrskapet riktigt firat Carls födelsedag. — Han åt då hos mig magert och tort och kom ganska nyckter från bordet, vi drucko blott de Goda Föräldrarnes skål i ett Glas vin. —

Jag anhåller att detta bref communiseras August ty jag hinner icke renskrifva det. I morgon begrafva vi Hägerflyckt.³

Bref från år 1835.

De tvenne brefven från 1835 lämna detaljerade skildringar af tvenne uppseendeväckande händelser ur riksdagslifvet under nämnda år. I det första, till brodern Carl Henrik, berättas om det buller, som »affären Klingspor» åstadkom inom Svea garde. Kaptenen i nämnda regemente Mauritz Staffan Klingspor tillhörde oppositionen å Riddarhuset, där han med ungdomlig entusiasim bekämpade regeringens andraganden. Under ett sammanträde den 3 februari, då frågan om ett statslån å 2 millioner rdr debatterades, yttrade han, att regeringen »med alla möjliga ansträngningar, *per fas et nefas*», sökte genomdrifva lånet. Dessa starka ord väckte stor uppmärksamhet, och utrikesstatsministern Wetterstedt samt greve Arvid Posse uppmanade i allvarliga ordalag den hetsige talaren att återtaga sina ord. Detta medförde ej åsyftad verkan, hvarför man sökte att öfva påtryckning på Klingspor genom hans regementskamrater.

Huru detta aflöpte, inhämtas af följande artikel i »Dagligt Allehandas» bihang »Aftontidningen» d. 10 febr. 1835. »Det allmänna samtalsämnet under de senaste dagarne har varit: en sammankomst, som berättas hafva egt rum hos en af Regements-Majorerne vid Svea Lifgarde med denna aktningsvärda Corps' Capitainsgrad, åsyftande att tillvägabringa ett slags ogillande opinionsyttring öfver några af en vid nämnda Lifgarde anställd officer, Capitainen Hr Friherre Mauritz Klingspor, på Riddarhuset fällda uttryck emot Deras Excellencer i Statslånefrågan. Detta ändamål lærer likväl fullkomligt förfelats; ja till och med DD. EE. egna Anhöriga lära vägrat att blanda sig uti en angelägenhet, der en af deras kamrater endast handlat såsom representant och icke gjort annat än att öppet begagna sin yttranderätt, med risk af det dervid af Lagarne förbundne ansvar, hvilket dessutom till yttermera skydd för DD. EE., en annan, för den förmenta 'personliga förolämpningen' fullkomligt fremmande person i en något hotande ton

¹ Prinsessan Eugenia föddes d. 24 april 1830.

² J. A. Anckarswärds maka, f. Bonde.

³ Arvid Axel H., kapten i Svea lifgarde (1793—1830).

påkallat. En och annan af Herr Frih. Klingspors kamrater lærer till och med låtit förstå, att efter det omförmälda hotet, det icke vore den sjelfständige och om yttrandefriheten ömtålige Representanten värdigt att genom återtagandet af ett, om än (vi medgifva det) mindre lämpligt uttryck för en tanke, den man förklarar sig anse såsom sanning, söka undvika de obehag, som tilläfsventyrs kunde blifva följden af ståndaktigheten.»

Det är denna artikel, som beröres i början af brefvet, och som kronprinsen önskade se ogillad af gardeskaptenerna. För öfrigt framgår det, att stämningen inom officerskåren varit afgjordt för Klingspor, och att det varit ifrågasatt att låta den på något märkbart sätt få umgälla sin oppositionella hållning. Detta blef dock ej fallet, men Klingspor fick d. 27 april enligt Riddarhusets beslut emottaga en varning af landtmarskalken och fick efter riksdagens avslutning order (2 juni) att inställa sig å Carlstens fästning för att tillsvidare tjänstgöra som adjutant hos kommandanten. Denna »transport» föranledde skarpa uttalanden i »Aftonbladet» och »Argus», men försvarades i »Svenska Minerva».

Det sista brefvet, till föräldrarna, af den 28 maj, lämnar en uttömmande skildring af den uppseendeväckande händelsen, då oppositionsledaren Tore Petre blef bortvisad från konungens middag å slottet vid riksdagens avslutning, där han hade infunnit sig såsom deputerad från sitt stånd.

Till C. H. Anckarsvärd, Stockholm 13—16 febr. 1835.

Bästa Carl!

Den 13 aftonen februarii. Då tiden är så beskaffad att nästan hvarje småsak har betydighet så har jag föresatt mig att då jag hör något, vare sig hvad som helst utaf dagens anecdoter, uppteckna dem för din räkning; och jag går nu att göra dig räkning för hvad som tilldragit sig med Klingsporska affairene som nu mera genom vårt befähls oskicklighet blifvit regementets. Efter din afresa vidtalt jag Stael v. Hollstein² om jag borde communicera Capt:na Prinsens³ framställda önskan att emottaga ett par af dem med förklarande utaf vårt missnöje med avisartiklen. Han tyckte att en sådan tillställning vore en dumhet men ansåg att jag icke borde låta captenerna vara i okunighet om Prinsens önskan af skäl att sådant kunde läggas mig till last i fall det sedan blefve dem på annan väg bekant.

Jag anmodade således några att samlas men då jag sjelf besökte Flemming³ träffade jag Bellfrag⁴ som var nära tokig och talade om

¹ Möjligen frih. Jakob Salomon Stael v. Holstein. (1796—1832)

² Kronprinsen var öfverste i regementet.

³ Flemming, Johan Klas, kapten i Sv. lifgarde, major i armén, kammarherre hos kronprinsen (1794—1853).

⁴ Belfrage, Axel Åke, kapten i Svea lifgarde, (1796—1885).

icke mindre än att hvarje individe i Reg:tet skulle aflägga värjemålsed på att han icke omtalt förhållandet vid sammankomsten; Då jag af sådana med flere yttranden fant att en sammankomst skulle medföra discusioner af så obehaglig art, tog jag mitt parti att icke kalla dem utan Contramenderade sammankomsten med yttrande att jag ej mera vill hafva någon trasa med i den byken. — I dag har jag genom ordres blifvit underrättad om sammankomst på Fredricshof i morgon k. 10 med Hr: CompagnieChefer samt Reg:s Quartermästaren. — Som jag ej af någon blifvit underrättad om något rörande denna sammankomst, så går jag ej dit utan anser den som ren oconomisk och lem-nar Lieutenanten fullmakt att där föreställa mig. — Taga de något dumt beslut i min frånvaro så binder det mig till intet och vilja de nödvändigt hafva mig med sig så få de därom särskildt underrätta mig. — Jag har emedlertid hört att lilla Mörner¹ viskar, fjeskar, och travaille-rar vissa sinnen inom Reg:tet, hvad han vill och menar vet jag ännu ej. — De äro onda på mig — men jag är på min vagt och håller mig nu bara på defensifven. — Sedan jag varit uppkallad till prinsen ansåg jag mig böra tala vid Brahe om saken, hvilket jag äfven gjordt i dag. — Jag gjorde honom reda för hela förhållandet ända i de mindsta detaillier, talade om de rygten och hotelser som circulerat, m. et ord alt utom Prinsens samtal med mig hvilket jag endast i allmänna ordalag omrörde. Jag uppläste mitt skriftliga såsom tydlig exposée öfver driffjedrarne för mitt handlingssätt, med tillägg att jag icke uppläst det vid Cap:s sammankomsten, utan blott yttradt contenta däraf. — B. tackade mig för mitt förtroende. B. ogillade i hög grad mitt Befåhls förfarande. B. sade mig huru han skulle som Chef handlat i ett sådant fall, samt att han aldrig skulle vågat efter ett sådant meddelande som mitt till Lovisin² drifvit saken längre. B. sade att Prin-sen aldrig kunnat emottaga en deputation i den syftning Mörner före-slagit. B. klandrade att icke Lovisin sjelf gjort hvad han velat göra. B. med-gaf att ställningen i allmänhet är högst bekymmersam, och att tracasserier af denna art har sin grund i våra formers oduglighet. B. påstog att Kungen icke talt vid Lovisin sedan händelsen med K:ne. B. sade att hvarje förespegling af en katastrofe för Reg:tet i och för Kling:res yttrande vore hög grad af oskicklighet. — B. talte myc-ket väl om Dig. B. försäkrade att Kungen kunde icke annat än gilla mitt försök att afstyra sammankomsten. B. medgaf att saken var af den natur att nära nog omöjligt hållas tyst. — Hvad ärlighet finnes uti alt detta, det vet jag ej men jag behöfver icke mera än att det ytt-rats till mig.

När jag var färdig gå öppnades med mig på ett mycket fint och skickligt vis en negoce om icke jag kunde verka på K. till åter-tagande af hans yttrande, man lofvade att Posse först skulle återtaga sitt hot, att Wetterstedt skulle taga bort sitt om bara K. ville göra så med.

¹ Förmodligen Carl Stellan Mörner, major i Svea lifgarde, postinspektör (1780—1865).

² Förmodligen sekundchefen vid Svea lifgarde, frih. Carl Arvid Lovisin (1772—1847).

Jag svarade att saken nu vore så intrasslad att jag icke kunde lofva blanda mig däri, att jag som regel antagit att icke söka inverka på någons riksdagsmannas förhandling; samt att jag trodde att det nu vore aldeles för sent. — Detta togs icke aldeles till godo utan bad han mig i fall² jag skulle märka att Kirre skulle vilja på några villkor återtaga sitt yttrande jag då skulle därom underrätta honom då han ville göra allt för att jemka saken efter hans önskan. — Jag kunde härå icke svara något utan slutade vårt samtal härmed. — Detta allt bevisar till hvilken grad de äro rädda för utgången af denna drama och att dömma efter hur det nu låter så få de knappt pluralitet om det skrider till votering. Svvara mig vid tillfälle några ord.

Withelook har varit hos mig i dag, äfven han har varit hos B. Och hafva de talt om denna sak, han påstår att de äro öfver höftvan rädda, och att man icke kan släppa sedan man börjat ty då har man spelet tappat, emedlertid är ställningen så allmänt som för enskildt högst obehaglig. Då jag gick ifrån slottet mötte jag Generalen³ som då jag helsade på honom, stavnade och ville inleda samtal med mig, men ursäktade jag mig med att jag måste upp i Committeen. — Gubben ser aldeles fotfallen ut; men jag inlåter [mig] icke i något samtal med dem, de kunna sköta sig själva.

den 14 Feb: En sammankomst mellan Capt: har under Mörners presidium ägt rum i dag vid Fredrichshof, att fråga varit om hvad som skulle göras i följd af Prinsens lexä vet jag, men icke mera och synes det mig som man icke är angelägen om att communicera sig med mig, och däråt är jag nöjd, icke skall jag fråga dem om deras hemligheter men göra de dumheter så yttrar jag mig högt däremot. — Ut i alla sällskapskretsar talas om att det onda som skall hända Regimentet, Lovisins afskedstagande, Peyron³ eller Bergensträhle⁴ chef för det sammanslagna Regimentet m. m. d. hvart de vilja göra utaf Lorichs⁵ vet jag ej, men tämmeligen säker är jag att intet af allt detta kommer att ske. — Kungen är bättre i dag och B. har Dejeunér och dagsdans. Man ond görs på B. för det att han icke afsagt sin soupée i Thorsdags hvarigenom man tror att voteringen om Jurien förlorades. — Ett bud från Mörner har sökt mig i eft. m: men som jag ej varit hemma så vet jag ej hvad därmed menas.

d. 15. på morgonen kom Mörners billet med anmodan att möta honom kl. 10 f.m. i dag hos Schwerin som af illamående var hindrad gå ut — men som jag har en afdelning af Committéen hos mig så vid samma tid så kunde jag icke uppfylla anmodan — en ny billet stämmer mig till Schwerin i morgon bittida $\frac{2}{3}$ 10. Jag har i dag på eft. mid: helsat på Schwerin som är sjuk. Han är språksam som du vet, han sade mig att Lovisin efter mitt samtal icke velat göra någon

² Kurs, i källan.

³ Troligen sekundchefen, generalmajor C. A. Lovisin.

⁴ Möjligen Edvard August Peyron, major i generalstaben, kapten i S. Sk. inf. reg:t, adjutant hos kronprinsen.

⁵ Möjligen 1:e majoren vid 2:a lifgardet Claes Gabriel Bergensträhle (1787—1864).

⁶ Lorichs, Karl Fredrik, generalmajor, sekundchef f. 2:a lifgardet (1780—1851).

sammankomst, men hade Adolph och Mörner styrkt därtill. — Jag fick äfven veta att jag skall frågas om jag viste mig gifvit anledning till tidningsartiklen — fråga få de — men svar få de ej, — blifva af hvad som helst, — i sådane fall äga de ingen frågorätt. —

den 16 feb: I dag råkades² vi hos Schwerin,² där Mörner medhade Lagerheim² och Tornerhjelm.³ Löjligheten börjades med att Mörner sade sig hafva uppdrag att af Majorer och Captener fråga de som varit frånvarande i sidsta sammankomsten, om de viste sig hafva gifvit Dahlman⁴ underrättelsen om hvad som passerat i sammankomsten. Och därför började han med att Redogjöra att den Capten omtalt det för den Soubaltern Off:; *den åter för de*, hvarigenom han dummeligen upplyste att Capt:graden icke ensamt varit ägare af hemligheten. — Philip Svarade att han omtalt det för Klingsporre, sedan rest ur staden och därmed alt. Nu ställes frågan till mig som utbad mig få veta om det vore ett majorsförhör eller ståndrätt hvartil Bissittarne kunde gifva anledning förmoda. — Man svarade mig att frågan vore besynnerlig, och att det här endast varit enskildt, — härå svarade jag att då således det är Mörner som talar till Anckarsvärd så får jag svara att jag alt sedan jag kom ifrån Preseptorns ledning hade jag aldrig ansedt mig behöfva svara på frågor af sådan art, — ville åter någon af herrar Camrater stiga fram och säga att jag gjordt det eller det så skall jag icke undandraga mig att efter omständigheter och hederslagarnes fordran svara på en sådan fråga, hvilket jag bad Herr Öfversten⁵ framföra till sina Commitenter; och sluteligen utbad jag mig att i form af råd anhålla att Reg:s befähet ville noga besinna att all den scisme och olåt som nu skulle uppstå inom Corp:sen, skulle bara skada Reg:tet och att således det bästa de kunde gjöra vore att lugna sinnena icke att reta dem, samt att det enda(!) vi efter de obehagligheter som redan passerat icke hade annat att gjöra än att låta dem falla i glömska. Jag utbad mig Theslikes att blifva frikallad från alla öfverläggningar i ämnen rörande desse angelägenheter, hvars skötande jag öfverlemnade helt och hållet till Herrarne samt att icke däri blifva inblandad, så slutades detta. — Om jag nu är i fred eller ej vet jag ej. — Rosenblads⁶ yttrande väcker uppseende och i samtalskretsarne vill man gifva Gubben skulden därför såsom en liten hämd därför att han icke blifvit hållen under armarne af Collegerne när han i somras antastades, detta från Minervas Cotterie. Man gör Captenen orätt ty det är endast hans personlighet som här är orsak. Emedlertid Bråkas mycket och Majoris äro ganska bekymrade öfver att få Bergensträhle till Chef, hvilket skulle fågna mig ty

² Schwerin, Filip Bogislaus v., grefve, major i Svea lifgarde (1790—1865).

² Lagerheim, Lars Magnus, major i Svea lifgarde (1786—1858).

³ Tornerhjelm, Johan Abraham, kapten i Svea lifgarde. (1792—1874.)

⁴ Dalman, Vilhelm Fredrik Akates, jurist, politiker, redaktör f. *Dagl. Allehanda*. (1801—1881).

⁵ Major Mörner var öfverste i armén.

⁶ Möjligen Eberhard Mathias R., kapten i Svea lifgarde. Hänsyftningen obekant. 1800—1883.

han är hederlig och duglig karl, och skulle säkert tvinga bort våra Uslingar.¹

Tusende helsningar till Lilla Charlotte
ifrån Eder Vän

Gustaf.

Förlåt att jag uppehållit eder så länge med pladder bara om mig.

Till föräldrarne.

Stockholm den 28 Majj 1835.

Goda älskade föräldrar!

Nu sedan både Carl och August äro resta tager jag åter till penan för att underrätta så godt jag kan om det nya som dagens händelser förete. Riksdagen är nu slut, slutet var början lik, Konungens tal innebär dock den märkvärdighet att däri omnemnes behovet af reformer uti statsorganismen, ehuru lösliga och litet bindande, och intet lofvande dessa ord äro, så måste man väl få lof anse dem såsom ett godt omen för framtiden. Man påstår att lynnet hos A. H. D. S.² icke är det bästa och följande anecdote som jag utan alla commentarier här berättar tyckes visa det, denna händelse har gjort mig mer bedröfvad än jag tycker sakens litenhet förtjenar, men jag vet ej hur det kommer sig att jag frugtar om la frugter af denna obetänkta tillställning. — 48 personer af Adeln och 24 af hvarje utaf de öfrige stånden voro i går efter Riksdagspredikan befordte till middag hos Konungen. — Dessa personer bjudas icke till namns utan Stånden innom sig uppgjöra hvilka som af denna heder böra blifva delagtige. Ibland borgarståndets antal var af Petrée;³ En lista på de personer som skola äta uppskickas altid af talemannen till tjenstgörande kammarherren, detta skedde äfven nu, kl. 12 om natten före gårdagen, uppväckes Borgarståndets talemän af en hästgardist med bref från Cabinettskammarherren Cederström⁴ som tillkännagifver att Herrarne Petrée och Wedberg⁵ icke få komma upp till middagen såsom de där icke velat stiga upp då konungens skål proponerats vid stora middagen på Beurs salen för Vexelstadgan. Lagman Ullberg⁶ tillkännagifver innehållet af billetten för desse 2ne Herrar, Wedberg tager det partie att icke gå men Petrée svarar att då ståndet utsedt honom så går han au risque af att från slottet blifva bortvist hvilken avance ståndet finge anse såsom sin, han går, och efter ceremonierna då fråga blir om inträde i

¹ B. blef ej sekundchef för Svea lifgarde. Lovisin afgick först 1837.

² Allerhögstdensamme.

³ Petré, Johan Tore, bruksägare, politiker (1793—1853).

⁴ Frih. Erik Anders Cederström (1780—1853).

⁵ Wedberg, Anders, brukspatron (1795—1864).

⁶ Ullberg, Jonas, justitieborgmästare i Stockholm, talman i borgareståndet: (1767—1844).

matsalarne kommer Cederström till honom med tillsägelse lemna slottet såsom icke varande befallt, Petrée genmäler att han af ståndet varit utsedd ibland de 24 bjudne m. m. men att om Kammarherren förnyade tillsägelsen så lemnade han naturligtvis straxt Kungl. slottet och detta skedde, då denna pour parler ägde rum var af borgarståndet blott en Herr Fahlhem² närvarande, och denne yttrade genast att han upptog detta som en Borgarståndet tillfogad skymf och ämnade äfven för sin person lemna slottet hvarom han bad kammarherren underrätta H. M. Konungen, man säger att ännu ett par borgare som om händelsen blifvit underrättade lemnat slottet men härom är jag icke så aldeles säker. En article som redan i går eftermiddag lästes uti Minerva visar att denna sak redan varit premediterad ty nemde tidning yttrar sig som följer, han omtalar först bjudningen till middagen, sedan säger han: »Det interessantaste dervid blifver att förnimma huruvida de sjelfständige och stolt tänkande representanter, hvilka, vid den sidsta middagen på Beurs salen, vägrade att stiga upp när konungens skål dracks, anse sig kunna utan skada för sitt anseende sitta till bords hos konungen vid detta högtidliga tillfälle, eller om de icke åtminstone göra anspråk på att, i sådant fall, få sitta med hattarne på.»

Oskickligheten af sjelfva saken krönes af denna tidnings oskicklighet, i fall Petrée begagnar den för att inför hela svenska allmänheten anmäla detta förhållande hvilket säkert af densamma anses med bedröfvelse ty den önskar säkert att konungsligheten vore öfver sådane småheter.

En annan anecdot förtjenar äfven omnemnas.

Då Constitutionsutskottet debatterade i frågan om Bondeståndets Talmans sednast vägrade proposition² så blef discussionen liflig och de renläriga märkte att det såg illa ut för dem, då smyger secreteraren Wallerius³ sig därifrån ut i andra rummet, detta märker Petrée och går efter och träffar honom utdelande ordres till en vaktmästare att skyndsammelingen söka upp Biskop Wallin⁴ och en till af deras männer hvilka voro frånvarande, som förstärkning vid voteringen. Petrée som åhört alt, lexar upp secreterarn och befäller honom äfven tillsäga Vaktmästaren att söka upp de felande ledamöterna af äfven den andra opinionen, går därpå in och anmäler förhållandet för utskottet och begär det infört i protocollerna, hvilket också skedde. Petrées mening segrade som känt är vid voteringen. — Här har nu rägnat oerhört i 2 dagar, luften är ännu kall dock hoppas man nu vackert efter detta.

Papperet är slut och det är tid att jag slutar mina anecdoter.

Med djupaste vördnad

De goda Föräldrarnes

Lydige

Gustaf.

² Fahlhem, Erik Eriksson, bergsman, ledamot af borgarståndet (1788—1870).

³ Angående ändring af reglementet för riksbanken.

⁴ Valerius, Johan David, skald, (?) kansliråd (1776—1852).

⁴ Wallin, Johan Olof, var ordensbiskop sedan 1824 (1779—1839).

Ätten Wrangels stamlinjer.

Kritik och urkundsgranskning

af Georges baron Wrangell, Reval.

På svenska efter författarens tyska manuskript af *E. Wrgl.*

Då »Geschichte der Familie von Wrangel» år 1887 utkom, påpekades från flera håll, att den filiation, som i texten och i stamtaforna framlades, i åtskilliga fall vore ohållbar, särskildt hvad de äldre generationerna beträffar. Och under de sedan förflutna årtiondena har en mängd nytt urkundsmaterial dragits fram och blifvit tillgängligt för forskaren; en hel del däraf har också offentliggjorts i tryck. Det må då icke väcka förvåning, om nu, genom kritik av uppgifterna i F. G.¹ samt genom begagnande af det nytillkomna källmaterialet, de äldre generationernas generalogi måste framträda i ett helt annat ljus än det, som 1887 års familjehistoria ger, eller som kan framgå af de till denna sig slutande uppgifterna om ätten Wrangel i »Svenska adelns ättartaflor av F. U. Wrangel och Otto Bergström» (Stockholm 1900) s. 694 eller i »Annuaire de la Noblesse de Russie», årg. 3 (Petersburg 1900) s. 502 ff. —

Tyvär visat sig den nya bilden af sammanhanget mellan de olika grenarna af den Wrangelska släkten vida mindre enhetlig och fullständig än den forna bilden var.

F. G. återför alla linjer på den 1342 först omtalade² Herman Wrangel och framställer denne — utan något tillräckligt skäl — såsom fader till de båda bröderna Berthold och Wolmar Wrangel, hvilka nämnas först 1402³ såsom gemensamt ägande stora, redan under den danska tiden i familjens besittning befintliga godscomplex i socknen Halljal, samt låter från dem släktens båda hufvudlinjer

¹ F. G. betyder här och i det följande »Geschichte der Familie von Wrangel» (red. af v. Maltitz) 1887. — Om öfriga förkortningar se förteckningen vid uppsatsens slut.

² BÅ. I n. 42; LUB. n. 807, samt LG. n. 65.

³ BÅ. I n. 93.

härledas, å ena sidan linjen Rojel-Jensel med grenen Tolsburg-Ellistfer (Wolmar) och å den andra linjen Jesse (Berthold). Denna enhetliga bild har nu icke kunnat hålla stånd för källkritiken, och man måste, i st. f. en enda bekant gemensam stamfader för hela släkten, åtminstone antaga tre från hvarandra skilda hufvudlinjer. De äldsta påvisbara stamfäderna för dessa tre linjer hafva lefvat omkr. tiden 1350—1400; men deras genealogiska sammanhang låter sig, enligt oss hittills bekanta källor, icke fastställa, äfven om det gemensamma familjenamnet Wrangel (Wrangle, Wranghele) och det identiska vapnet (den tretinnade bjälken) tydligt talar för de tre linjernas afstamning från en gemensam rot.

Enligt denna af mig i motsats till den i F. G. uppställda teorien skulle den Wrangelska släkten fördela sig på de tre nedan vidare omtalade hufvudlinjerna med tre bilinjer, hvilka tre sistnämnda med större eller mindre sannolikhet kunna anslutas till den andra hufvudlinjen.

I. Linjen Rojel och Jensel.

Omkring två människoåldrar efter det första uppdykandet af släktnamnet Wrangel med *Henrikus de Wrangle* år 1277¹ finner man omtalad i en urkund af år 1338 »her Eylharde von Wrangle», kallad »des bisopes ridder»². I honom se vi stamfadern för den i stiftet Dorpat rikt besuttna linjen Rojel och Jensel (F. G. tab. XVIII), hvilken linje utslocknade på manssidan 1737 med den från svensk till spansk tjänst öfvergångne grefven och fältmarskalken *Fabian Wrangel*. Med den nämnde *Eylharde* (I) Wrangel fram till *Johann Wrangel* till Rojel (F. G. tab. XVIII. n. 2), först omtalad såsom representant för det stiftiska (Dorpatska) ridderskapet vid en församling i Dorpat den 9 april 1522³, måste man nu antaga ett helt nytt, från F. G. afvikande schema.

Filiationen i F. G. är redan af den grund ohållbar, att den (s. 667) framställer den nämnde Johann till Rojel såsom son af Wolmar till Rojel. Vi veta nämligen af det Harrisk-Wieriska rådets utslag af den 24 juni år 1547⁴ om Hans (Johann) Wrangel till Rojel, att han var bror till Jürgen Jürgensson Wrangel, och alltså icke kunde vara son till någon Wolmar. Dessutom tyckes antagandet, att Wolmar Wrangel var ägare till Rojel — hvilket tydligen har föranledt nyssnämnda misstag —, hafva framkallats

¹ Bfl. I n. 16, LUB. I n. 446; LG. n. 37.

² LUB. VI n. 2811.

³ A. u. R. s. 128.

⁴ Bfl. I n. 1295.

genom en förväxling af Rojel med ett annat gods (som nu åter befinner sig i den Wrangelska familjens ägo), nämligen Ruil (Royel, Roigel, Rujele) i St: Jakobi (Keel) socken i Wierland. F. G. omtalar nämligen att Wolmar Wrangel var gift med änkan efter Otto Fiting (Vietinghof), Marie Uexküll till Rojel, men Ruil i Wierland tillhörde faktiskt på den tiden Otto Fittings änka, hvilken man känner genom många urkunder. Ännu ett misstag har här ägt rum: Marie Uexküll, Otto Fittings änka, var icke Wolmars fru och således icke — såsom F. G. likaledes antager — moder till Ewert Wrangel, utan den senares svärmor; detta framgår ur en resolution af revisionskommissionen 1687¹, hvori Ewert Wrangel kallas Otto Vietinghofs dotterman, desslikes också ur en urkund angående förpantning af fem lotter i byn Ruil den 1 juli 1548². »Die Frau von Rogele» eller »die Vietingsche von Rogel» träffar man i flera processurkunder, som hänföra sig till gården Ruil och de därtill hörande byarna, så den 10 juni 1529, den 2 aug. 1530, den 27 april och 27 aug. 1545, slutligen den 24 juni 1547³. Hon nämnes alltid blott som Otto Fittings änka, aldrig som Wolmar Wrangels fru.

Såsom vi nyss sågo, var således Johann Wrangel till Rojel icke son af en Wolmar utan af en Jürgen. Emellertid veta vi genom ett vid tiden för utgifvandet af F. G. icke alldeles obekant dokument af den 23 jan. 1472⁴, att Jürgen Wrangel ägde godset Rojel i stiftet Dorpat, och att hans fader hette Wolmar. Därigenom var anslutningen själffallen till Wolmar, son af den också i stiftet Dorpat bosatte Eilard (II) Wrangel och sonson af den ofvan nämnde Eilard (I)⁵.

Linjen Fall (F. G. tab. XIX) är icke, såsom F. G. antager, en gren af linjen Rojel och Jense, utan ansluter sig, såsom vi skola se, till linjen Jesse och särskildt till dess bigren, linjen Koil och Tois.

II. Linjen Hoebbet—Addinal.

Den andra själfständiga, först i Strand-Vierland bosatta hufvudlinjen, benämner jag linjen Hoebbet-Addinal. Till den sluta

¹ Rest. A. I s. 697.

² Jahrb. 1899, s. 144.

³ Bfl. I. nr:is 973, 1003, 1245, 1246 och 1302. Jfr. baron M. Taubes undersökning i Jahrb. 1899 s. 143 ff.

⁴ LG. n. 480.

⁵ Jfr. också urkunderna af d. 4 juli 1430 och d. 24 febr. 1458, tryckta i Lg. nr:is 257 och 385.

sig de alltjämt blomstrande grenarna Abellen (I Preussen, F. G. tab. XX), Raick (i Ryssland, F. G. tab. X), Addinal (i Ryssland, F. G. tab. VII), Lagena (i Ryssland och Preussen, F. G. tab. IX) och Tolsburg-Ellistfer (jfr. nedan). Denna hufvudlinjes äldste påvisbare stamfader är den först 1342 såsom »in utroque jure baccalarius» nämnde *Hermanus de Wrangel* (Wranggele, nyss ofvan omtalad.) Denne var icke, såsom F. G. antager, fader till bröderna Berthold och Wolmar och stamfader för den Wrangelska släktens samtliga linjer, utan fader till Hans (eller Hennekinus) af Oyele (Ogel) i Wierland¹. Den senare var å sin sida fader till den Wolmar Wrangel, som 1459 förvärfvade sig gården och byn Hoeppepe (Hoebbet) i Strand-Wierland², och från hvilken, såsom det synes, alla ofvan uppräknade grenar af linjen Hoebbet-Addinal nedstamma. Under det att detta för grenarna Raick, Addinal och Lagena gäller utan vidare inskränkning, kan sambandet mellan grenarna Abellen samt Tolsburg-Ellistfer å ena sidan och stamlinjen Hoebbet-Addinal å den andra icke uppvisas med absolut säkerhet.

II A. Linjen Abellen.

Såsom utgångspunkt för fastställandet af den nu i Preussen blomstrande grenens härstamning — hvilken gren utvandrade från Kurland under loppet af 1600-talet, och som i F. G. (tab. XX) kallas linjen »Abellen» — måste närmast tagas i betraktande den urkund af den 5 juni 1474³, genom hvilken ordensmästaren Bernhard von der Borch beseglar försäljningen av gods i socknen Trikatan genom Johann Kokenhausen till *Heinrich Wrangel*. Dessa gods i Trikatan utgöra våra dagars Wrangelshof vid Wolmar⁴, och den nämnde Heinrich Wrangel är otvifvelaktigt stamfadern för linjen Abellen. Hvad som i F. G.⁵ säges om hans person är ytterst förvirrande. Man kan icke bli klok på, med hvilka gods vid floden Aa i Kurland (Abellen = Aa-Bau?) han år 1474 blifvit belånad, under det att det ur nyss nämnda, också för författaren till F. G. bekanta urkund tydligt framgår, att det handlar om det nuvarande godset Wrangelshof, beläget icke vid den kurländska, utan vid den livländska Aa i socknen Trikatan. Vidare

¹ Bfl. I nr:is 99 och 100, samt LUB. IV Reg. 2018 och 2019 (år 1406).

² E. R. A. (Hb) otryckt samt Reg. P. Bar. O. S.

³ LG. n. 500.

⁴ Str. II s. 421.

⁵ F. G. s. 97 och 706 ff.

kallas Heinrich Wrangel son till Wolmar Wrangel och hans maka Helevy, och dessa makar uppräknas 1405 i adressförteckningen på de bröder af minoriterklostret i Visby, hvilka skickades till Livland för att insamla allmosor¹. Men i uppenbar motsägelse härtill identifieras denne Heinrich i F. G. med den Heinrich Wrangel, som 1447 sålde godset Megel i Livland till Gerdt Dahlen, oaktadt man just genom denna försäljningsurkund² får veta om den senare Heinrich, att han var son till Eilard samt — såsom framgår ur ett köpebref af d. 4 juli 1430³ — att hans moder hette Kerstine. F. G. antager också förvärfvaren af godsens i Trikatan vara densamme Heinrich Wrangel, som d. 18 juli 1483 omtalas såsom vittne i Dorpat å ett skuldebref, utfärdadt af Bartolomeus Wrangel till Ludwig Boltemann vid förpantningen af byn Lassinorm, Katküll socken, Estland⁴; ett antagande, som också synes sakna all grund. Däremot har, såsom vi straxt skola se, identifieringen af meromtalade godsägare i Trikatan med den d. 29 juni 1454⁵ såsom bisittare i den Wieriska »manngericht» nämnde Heinrich Wrangel vida större sannolikhet för sig. Dessutom anger F. G. att samme Heinrich Wrangel 1449 sålde Vitthenhaus (= Weissenfeld vid Hapsal)⁶ samt 1457 uppträdde såsom befullmäktigad för de Harrisk-Wieriska riddarne och svennerna⁷ och den 24 juni 1467 såsom vittne vid en försoning mellan Jakob Decken och en hans brorson⁸. Härtill kan jag ytterligare föga »Heinrich Wrangel inn Wirlande», nämnd såsom ordens underlydande den 24 nov. 1461⁹, samt den i arfsförlikningen rörande Hoebbet från 1460-talet¹⁰ omtalade Heinrich Wrangel. Härmed torde raden af urkunder vara genomgången, i hvilken någon Heinrich Wrangel finnes omtalad under tiden från 1449 till 1474, då godsköpet i Trikatan ägde rum. Kronologiskt är det intet som talar mot möjligheten att den 1449, 1454, 1457, 1461 och 1467 omnämnde Heinrich Wrangel vore samma person som den i nyssnämnda arfsförlikning omtalade samt köparen af godset i Trikatan. Men otvivelaktigt är den i arfsförlikningen nämnde

¹ LUB. VI n. 2961, Reg. n. 1977 c.

² LG. 331.

³ LG. n. 257, samt Str. I s. 120.

⁴ Bfl. I n. 180.

⁵ Bfl. I n. 221.

⁶ Jfr. dokument i Rw.

⁷ F. G. s. 706; källan har icke kunnat återfinnas.

⁸ Bfl. Neu—Harm. (Malt).

⁹ Taube, s. 23.

¹⁰ E. R. A. (Hb) otryckt, samt Reg. P. Bar. O. S. (årtalet otydligt).

och den 1454 såsom bisittare anförde Heinrich Wrangel en och samma person, ty han nyttjar i båda urkunderna samma sigillstämpel. Genealogiskt kan man nu mycket noga fastställa denne Heinrich Wrangels personlighet: han var — såsom framgår af den citerade, vid tiden för utgifningen af F. G. ännu obekanta urkunden från 1460-talet — son af Wolmar Wrangel till Hoebbet och sannolikt äldste broder till Berthold och Otto, likasom till den då redan aflidne Hans Wrangel, hvars änka tillträdde gården Hoebbet. Wolmar Wrangels ascendens — densamme som 1459 vid förvärfvandet af Hoebbet kallas Hansson — låter sig ju, såsom vi redan förut sett, påvisas ända till hans farfader Hermanus de Wrangle, nämnd 1342 och 1367.

Slutresultatet af min undersökning skulle jag vilja sammanfatta så: af kronologiska grunder är det vida större sannolikhet för antagandet, att Heinrich Wrangel, som 1474 köpte sig gods i Trikatan, är identisk med den Heinrich Wrangel, som 1454 var bisittare i Wierlands »manngericht» och son af den omkr. 1460 aflidne Wolmar Wrangel till Hoebbet, än det antagandet, att han vore en son till paret Wolmar och Helevy, hvilka omtalas 1405, eller rent af en son till Eilard och Kerstine — hvilket senare äfvenledes, inkonsekvent nog, antages af F. G.

II B. Linjen Lagena-

Denna linjes stamtafla kunde hittills endast föras upp till Reinhold Wrangel d. ä., herre till Annickfer, hvilken 1561 gör sitt testamente¹ och därvid uttryckligen kallar sig Wolmars son; denna härledning måste i öfverensstämmelse med F. G. och det rikt tillgängliga källmaterialet betraktas såsom otvifvelaktigt fastslagen. Svårigheten begynner först med frågan, hvilken Wolmar Wrangel hans fader var, då detta namn ofta förekommer i urkunderna från andra hälften af 1400-talet. I F. G. (tab. II a nr:is 15, 33 och 47) framställes den ofvan nämnde Reinhold Wrangel till Annickfer såsom son af den redan 1492 myndige², således före 1472 födde Wolmar Wrangel och sonson till Hans. I afseende på denne Hans är F. G. afgjordt på falsk väg, då den i honom ser Hans Wrangel till Kersel (i socknen Kattküll eller S. Simonis, Wierland.), hvilken sålde detta gods år 1513³; ty för det första

¹ BÅ. I n. 1501.

² BÅ. I n. 392, samt Brandis s. 180.

³ BÅ. I n. 777.

synes denne Hans Wrangel till Kersel snarare ha varit en jämn-
 åring till den omkr. 1470 födde Wolmar än han kan ha varit
 dennes fader, och vidare nämnas vid försäljningen af Kersel, hvil-
 ken försiggår med godkännande från hustrus och söners sida. blott
 sönerna Johann och Jürgen men ingen Wolmar.

Vi måste alltså låta denna af F. G. antagna härstamning för
 Reinhold Wrangel aldeles falla. Men lyckligtvis finna vi bland
 de s. k. restitutionsakterna i E. R. A. åtskilliga till godset Lagena
 (förut i socknen Jewe, nu i Waiwara, Allentacken) hänförliga ur-
 kunder, som lämna tillräckliga anvisningar för linjen Lagenas genea-
 logiska filiation. Särskildt må nämnas två resolutioner af den kgl.
 svenska reduktionskommissionen 1687 och 1691¹, ur hvilka fram-
 går, att de senare med Lagena förenade byarna Mustajöggi
 (Schwartztenbeck), Peritz, Sirgola och Metzakulla voro gamla arf-
 gods tillhörande Wranglarna från Lagena och i synnerhet de di-
 rekta föfäderna till den dåvarande innehafvaren, kaptenen Berend
 Johann Wrangel. Dessa byar hade åren 1494 och 1498 delats
 mellan bröderna Wolmar och Dietrich Wrangel, söner till Bert-
 hold, hade sedermera, under kriget, kommit ur familjens händer
 och så åter förvärfvats af Reinhold Wrangel (d. y.), den förste
 innehafvarens af Lagena, Berend Johanns fader; de nämnda byarna
 försäkrades honom såsom hans arfgods. Härur framgår klart, att
 Wolmar, fader till Reinhold Wrangel d. ä., den förste besittaren
 af Annickfer, icke kan vara någon annan än den nyss nämnde
 Wolmar, medbesittare af Mustajöggi, broder till Ditrich och son
 till Berthold; och denne Wolmar känna vi mycket noga såsom
 grundare af linjen Addinal, hvilket gods han den 10 maj 1489
 köpte af sin broder Ditrich².

Det har således visat sig, att linjen Lagena, likasåväl som
 linjen Raick, blott utgör en gren af linjen Addinal.

Här må ännu ett misstag påpekas, som insmugit sig i den
 genealogiska litteraturen rörande Heinrich Wrangel till Annickfer,
 son till Reinhold Wrangel d. ä. till Annickfer och fader till Rein-
 hold Wrangel d. y. till Lagena; man har nämligen identifierat
 honom med den Heinrich Wrangel, som en tid var besittare af
 Addinal, bror till Johann Wrangel till Addinal. Den sist omtalade
 Heinrich Wrangel upptages nämligen i det nyligen utgifna proto-
 kollen af 1591³ öfver de estländska godsens innehafvare tillsam-

¹ Rest. A. III s. 273 ff.

² Bf. I, 367.

³ Beitr. VII h. 1 och 2, s. 142 och 187.

mans med sin broder Gerdt, såsom kusin till Johann Wrangel till Addinal, under det han i verkligheten var hans köttslige broder, såsom vi se af Gerdt Wrangels testamente af 1585¹. I öfverensstämmelse härmed borde personregistret till nyss anförda utgifning af protokollet från 1591 beriktigas; där upptages nämligen Heinrich Wrangel till Annickfer och Heinrich Wrangel af linjen Addinal såsom en och samma person. Likaledes bör i utgifningen af kvarnskatteullan från 1641² den godset Addinal rörande anmärkningen korrigeras, som omtalar Heinrich och Gerdt Wrangel såsom kusiner till Johann Wrangel till Addinal.

II C. Linjen Tolsburg-Ellistfer.

Sannolikt bildar också linjen Tolsburg-Ellistfer blott en gren af hufvudlinjen Hoebbet-Addinal. Linjen Tolsburg-Ellistfer har utgrenat sig i linjerna Kaiofer-Walket, i den 1909 utgifna fortsättningen af F. G. kallad »Ellistfer» (florerar i Sverige, F. G. tab. V), Ludenhof (i Ryssland, F. G. tab. VIII) samt Lindeberg-Salmis (Säby: i Sverige och Holland, F. G. tab. VI.). Med säkerhet kan man visserligen icke leda denna linje längre än till Wicke Wrangle, som först omtalas i en urkund af d. 20 mars 1464³ såsom son till Lutgarde. Men samma urkund kallar Lutgarde »syster» till Barbara, änka efter Wolmar Wrangel, och efter dåtida språkbruk betydde väl »syster» i detta fall svägerska. Nu veta vi om den ofvan nämnde Wolmar Wrangel till Hoepede, att han hade afidit omkr. år 1462⁴, och det synes då icke osannolikt, att Barbara, Lutgardes svägerska, varit änka efter just denne Wolmar Wrangel. Om man får antaga detta, så skulle därmed fastslås linjen Tolsburg-Ellistfers samhörighet med hufvudlinjen Hoebbet-Addinal. Emellertid är detta antagande icke fullt säkert, på den grund att namnet Wolmar Wrangel flera gånger förekommer i urkunderna från tiden kort före 1464; så Wolmar Wolmars son, 1446 bisittare åt »mannrichtern» i Wierland⁵, hvilken kanske är identisk med Wolmar Wrangel till Seligel och Kaligel, senast nämnd 1450⁶, eller slutligen Wolmar Wrangel »in Wyrlande» 1458⁷.

¹ O. L. G. samt Reg. W. Gr. (otryckt).

² Jahrb. 1909—10. s. 115, anm. 132.

³ E. R. A. (Kk) otryckt, samt Reg. E. Bar. O. S.

⁴ E. R. A. (Hb) otryckt, samt Reg. P. Bar. O. S.

⁵ Bfl. I n. 184. — Jfr. hvad nedan säges om linjen Jesse.

⁶ LUB. XI n. 67.

⁷ LUB. XI n. 350.

Sammanhanget mellan linjen Tolsburg-Ellistfer och stamlinjen Hoebbet-Addinal kan således blott antagas hypotetiskt. Må det vara mig tillåtet att — under förbehåll af en senare korrigering genom eventuellt nytt tillströmmande källmaterial — spinna ut denna hypotes något längre. Ur det Harrisk-Wieriska rådets resolution af d. 26 juli 1492¹ veta vi, att Wolmar Wrangel, son af Hans Wrangel (till Hoebbet), biträdde ett med de två redan afidne bröderna Wolmar och Friedrich Wrangel afslutadt fördrag, då han (Wolmar jun.) hade varit omyndig vid tiden för detta fördrags afslutande. Otvifvelaktigt var alltså Wolmar jun. en nära blodsförvant till bröderna Wolmar sen. och Friedrich Wrangel, då han hade anspråk på deras arf; och vi kunna knappast miss- taga oss, om vi antaga Wolmar Wrangel sen. — som 1459 köpte gården och byn Hoebbet (jfr. ofvan.) — vara Wolmar jun:s far- fader. Om emellertid Barbara, såsom ofvan förmodats, var hustru till den äldre Wolmar och svägerska till Lutgarde, stammodern för linjen Tolsburg-Ellistfer, så kan man med en hög grad af sannolikhet antaga, att Lutgardes oss hittills obekante make var den 1492 såsom redan afiden omtalade brodern till Wolmar, Fried- rich Wrangel.

Det ur denna hypotes framgående genealogiska sammanhanget mellan linjerna Hoebbet-Addinal och Tolsburg-Ellistfer är i hosföl- jande tab. II antydt genom en streckad linje.

III. Linjen Jesse.

Såsom stamfader för den tredje hufvudlinjen, Jesse, kan man betrakta den 1346 såsom kungligt (danskt) råd nämnde *Thidericus Wrangel*², också kallad Tile, fader till *Vicke Wrangel*. Den senare, hvilken förekommer 1390 i en från Tatters daterad ur- kund³, är emellertid uppenbarligen fader till *Berthold Wrangel*. Denne Berthold nämnes tillsammans med sin broder Wolmar i en urkund af 1402⁴, som för hela familjehistorien är af grundlägg- gande betydelse, och hvilken intygar, att bröderna Berthold och Wolmar Wrangel hade rättslig makt öfver en hel rad gods i sock- nen Halljal, bl. a. också öfver det nyssnämnda Tatters, likasom öfver Wrangel (numera Wrangelshof), och detta på grund af ett

¹ Bfl. I n. 392.

² LUB. II n. 846, Reg. n. 1005.

³ Rev. (Malt. s. 9).

⁴ Bfl. I n. 93.

kungligt, d. v. s. ännu under dansk tid (alltså före 1347) utfärdadt, af ordensmästaren stadfäst bref. Senare (1406)¹ förvärfvar Berthold från Hans Wrangel (jfr. linjen Hoebbet-Addinal) godset Jesse, också i socknen Halljal. Efter detta gods bär denna linje, såsom hvars stamfader just Berthold betraktas, ännu i dag sitt namn.

Nedstamningen från Bertholds broder Wolmar — från hvilken F. G. härleder alla nyss nämnda linjer, Rojel-Jensel, Hoebbet-Addinal och Tolsburg-Ellistfer — kunna vi icke följa längre än till hans son Wolmar, som 1446 var bisittare i Wierlands »manngericht» (jfr. ofvan). Från Berthold åter, grundaren af linjen Jesse, härstamma — utom den redan omkring 1600 utslöcknade linjen Woidama — linjen Fall (F. G. tab. XIX), hvilken utdog 1786 med kgl. svenske pagen Karl Gustaf Fredrik Wrangel, vidare linjen Maidel (F. G. tab. XIV.), som utslöcknade på mansidan med livländska landtrådet baron Hermann Wrangel till Turneshof, samt de alltjämt existerande linjerna Jesse och Hüer (i Ryssland, F. G. tab. XI), Sauss (i Sverige, F. G. tab. XV och XVI), Sage och Waschel (i Sverige, F. G. tab. XVII), Tolks (i Ryssland, F. G. tab. XII) samt Koil och Tois (i Ryssland, F. G. tab. XIII).

F. G. antager Tönnis Wrangel af linjen Rojel och Jensel, son till Johann, sändebud till Moskwa, hofmarskalk hos den siste biskopen af Reval, hertig Magnus af Holstein, samt broder till dennes föregångare, biskop Moritz Wrangel, vara fader till Jürgen Wrangel, linjen Falls stamfader². Såsom redan baron Harald Toll fastslagit, framgår omöjligheten af detta antagande af följande grunder: a) ur arfshandlingen efter Wilhelm Wrangel till Koil af den 15 jan. 1638³, vid hvilket tillfälle Anna Niekirchen, änka efter Jürgen Wrangel till Fall, förklarar sig nöjd med sin aflidne mans arfvedel i godset Koil, värderad till 400 rbl; b) ur samma frus kvittens af d. 7 juli 1643³ öfver mottagandet af sin afl. mans arfvedel från hennes »sväger», Hans Wrangel på Koil; samt c) ur den obligation, som samma fru d. 8 okt 1694⁴ utställer till Georg Wrangel till Sicklecht och Pedua, och hvilken obligation, på hennes begäran, underskrifves af »hennes sal. mans käre broder Hans Wrangel till Koyel» såsom borgensman. Enligt dessa hand-

¹ Bfl. I. n. 100. samt LUB. IV, Reg. n. 2029.

² F. G. s. 670, 700 samt tab. XIX.

³ E. R. A. (Koil) samt Reg. H. Bar. T. (såsom anm. till F. G. s. 700).

⁴ O. L. G. konv. 56. n. 149, samt Reg. H. Bar. T. (såsom anm. till F. G.

lingar var linjen Falls grundläggare Jürgen Wrangel, gift med Anna Niekirchen till Fall, icke son af en Tönniss, utan son af Wilhelm Wrangel till Koil och broder till Hans Wrangel till Koil. Från den sist nämnde härstammar den nu i Ryssland lefvande linjen Koil och Tois. Den felaktiga kombinationen i F. G. kan delvis föras tillbaka till det förhållandet, att vid tiden för dess utgifvande de här ofvan citerade urkunderna ännu icke voro bekanta.

För öfrigt företer genealogien för de äldre generationerna af linjen Jesse, från Berthold nedåt, — såsom det visat sig under mina forskningar —, inga väsentliga afvikelser från filiationen i F. G., hvilket ock framgår ur nedan följande tabeller I och III.

Källförteckning, jämte förkortningar.

- Beitr. — Beiträge zur Kunde Est-Liv-und Kurlands.
 Bfl. — Bunge (Papst) und Toll, Est-Livländische Brieflade.
 Brandis. — Paucker, Moritz Brandis Collectaneen.
 E. R. A. — Estländisches Ritterschaftsarchiv, Reval.
 > > > (Hb) — förut i arkivet å Höbbet.
 > > > (Kk) — > > Kuckers.
 > > > (Koil) — > > Koil.
 F. G. — von Wrangelsche Familiengeschichte (1887 af v. Maltitz).
 Jahrb. — Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik.
 LG. — Brüningk und Busch, Livländische Güterurkunden.
 LUB, — Liv-Est-und Kurländisches Urkundenbuch.
 Malt. — Maltitz, handskrifna materialier till F. G. ur biblioteket på Itfer.
 O. L. G. — Oberlandgerichtsarchiv, Reval.
 Reg. P. Bar. O. S. — Regest af Paul baron Osten-Sacken.
 > H. Bar. T. — > > Harald baron Toll.
 > W. Gr. — > > Wilhelm Greiffenhagen.
 Rest. A. — Godsrestitutionsakter i E. R. A.
 Rev. R. — Revals rådhusarkiv.
 Rw. — Russwurm, handskrifna materialier till F. G. i E. R. A., förut i arkivet på Itfer.
 Str. — Stryk, Beiträge zur Geschichte der Rittergüter Livlands.
 Taube. — M. baron Taube, Archiv des uradligen Geschlechtes Taube.
-

Linjen Rojel—Jensel.

Eylarde (I) von Wrangle
i stiftet Dorpat 1338—
1341.

Eilhard (II) von Wrangle,
stiftsvogt i Dorpat
1374 † före 1430.

Woldemar, vasall Dorpat
1430—1458.

Jürgen till Ro-
gul 1472 (L.G.
n. 480), 1501.

Johann till Rojel,
Jensel etc. 1522 †
1552, F. G. tab.
XVIII n. 2.

Fabian, F. G.
tab. XVIII forts.
etc.

Heinrich Gerdt
1586. 1586.

Hans till
Addinal
1586.

Heinrich till
Annickfer
1586.

Johann till
Addinal
och Heimar
1585—
1638.

Reinhold till
Lagena och
Mustajöggi,
linjen Lagena,
F. G. tab.
IX.

Hans

Hermann, lin-
jen Addinal,
F. G. tab. VII.

Jobst Jakob,
linjen Raick,
F. G. tab. X.

Linjen Hoebbet—Addinal.

Hermanus Wrangle in utroque jure baccalarius
1342—1367.

Hans Wrangel till Ogel i Wierland
1398—1406.

Wolmar (sen.) 1459 († före 1462) till
Hoebbet, g. m. Barbara (?) 1464. (?) Friedrich † före 1492, g. m.
Lutgarde, 1464.

Hinrik 1454—1474,
linjen Abelen
F. G. tab. XX.

Bertelt till
Mustajöggi
1462 † före
1487.

Hans till
Hoebbet †
före 1462.

Vicke † före 1494 linjen
Tolsburg—Ellistfer, F. G.
tab. III.

Wolmar till
Addinal och
Mustajöggi
1487—1498.

Dirich
till Mus-
tajöggi
1498.

Wolmar
(jun.) 1488
—1506.

Hans till Tolsburg och
Ellistfer 1492 † före 1542.

Hermann 1542 † före 1586.

Hermann d.
äldre 1575 †
omkr. 1627.

Hans 1582 †
före 1594.

Jürgen † före
1627, linjen
Kaiofer—
Walket (El-
listfer), F. G.
tab. V.

Her-
mann
1627.
Linje-
berg—
Salmis (Säby),
F. G. tab. VI.

Hermann, linjen
Ludenhof, F. G.
tab. VIII.

Linjen Jesse.

Thidericus Wrangle, kgl. dansk
råd i Wierland 1346.

Vicke Wrangel till Tatters
1390.

Berthold Wrangel till Jesse, Tatters,
Wrangel etc. 1402—1406.

Jürgen 1424—1452.

Otto 1463 † före 1499.

Mauritius 1499 † före 1526.

Mo- Tönnis, linjerna: Jesse Jürgen, lin-
ritz —Hüer, Maidel (†), jen Waygel
1548— Sauss, Sage—Wa- (Tolks), F.
1586. schel, F. G. tab. XI, G. tab. XII.
XIV, XV, XVI, XVII.

Wilhelm, lin-
jen Koil och
Tois, F. G.
tab. XIII.

Hans till Koil, Jürgen, linjen
F. G. tab. Fall (†), F. G.
XIII forts. tab. XIX.

12—170116. Personhistorisk historisk 1917.

berömda namn, som uppräknas bland hans umgängesväänner. Till vännerna, ehuru ej de mer berömda, hörde ock författaren af Lidingövisan, hvilken skildrar en rundresa till de bemärktare gårdarna å ön och det sorglösa lif man där förde.

Författaren hette Aspelin, hvarför också visan stundom af lidingöbor benämnts Aspelinska visan.

Johan Reinhold Aspelin föddes i Stockholm den 16 juli 1803. Han var son till lärftskrämaren Erik Aspelin och dennes hustru Charlotta Rubach.¹ En tid hade han äfven själf lärftskramhandel vid Regeringsgatan, och inom borgerskapets militära organisation nådde han löjtnantsgraden. När Lidingövisan tillkom, hade han dock redan öfvergifvit affärerna. Han var ogift, men hade eget hushåll i staden. Hushållerskan, mamsell Magdalena Helena Sundqvist, kallade han »kråkan», och härpå anspelas i några rim om och till Aspelin af Zetterberg, där det heter att han

slår sig på fågelfängeri
och idkar poesi.

Långa tider öfvergaf han emellertid staden och gästade Ekholmsnäs. Han var af Zetterberg synnerligen omtyckt för sitt originella, frigjorda väsen, sin kvickhet och sin poetiska talang. Öfverensstämmelse dem emellan rådde äfven i politiken; de omfattade bägge de liberala idéerna. Säsom god oppositionsman under Karl Johans senare år var Aspelin fientligt stämd mot den regeringsvänliga pressens män, och i all synnerhet föraktade han medarbetaren i Svenska Biet, e. o. hofpredikanten, sedermera kyrkoherden Kristoffer Olsson Angeldorff, af aftonbladisterna kallad Triangeldorff.² Aspelin hade en pudel, som han uppkallade efter Angeldorff och hvilken han lärde åtskilliga konster, syftande till dennes förlöjligande. Vid tillropet »hur gör Angeldorff då han söker pastorat?» skyndade sig pudeln bort i en vrå och kröp sedan långsamt fram, viftande med svansen. Gafs orden »Angeldorff, predika!», hoppade hunden upp på en stol, lade, vänd mot ryggstödet, framtassarna på detta och lyfte dem så ömsevis under frambringande af ett läte, hvilket kunde uppfattas såsom »jä-vell, jä-vell». Aspelin generade sig icke för att, då han på Stockholms gator åkte i samma skjuts som Zetterberg med hunden springande bak- efter, högt ropa på »Angeldorff.» Men traditionen förmäler att

¹ Se Svenska Ättartal XI s. 468 not 2.

² Se om honom uppsatsen »En mångfrestande prästman på 1840-talet» i Stockholms Dagblad den 22 april 1917.

detta tycktes Zetterberg gå öfver anständighetens gränser, så att han tillrättavisande utbrast: »du ä' ett as-pelin!»

Af Aspelins poetiska alstring är, vid sidan af Lidingövisan, äfven visan om mars månad berömd. Någon uppteckning af denna torde numera ej finnas. Den började ungefär sålunda:

Ja, mars det är då en för märkvärdig månad,
så märkvärdig att man kan bli förvånad,

och innehöll bl. a. följande, kanske såsom afslutning:

och uti mars knep Karl XIII kronan,
och uti mars så knep hin håle Karl Johan.

En annan klang ha de strofer Aspelin egenhändigt skrivit och undertecknat å ett porträtt af den liberale bondehöfdingen Hans Jansson, hvilket utgjort en gåfva af Aspelin till Janne Zetterberg. De lyda:

Hur varmt för Sveriges väl ditt svenska hjärta lågar!
Och inför kungens tron du sanning tala vågar!
Sant med det enkla språk, förutan bitterhet,
förklara hvad som är regentens skyldighet:

Att åt förtjänsten ge det värde som den äger,
att icke tro allt ondt hvad man om folket säger,
ej göra skatten tung, men landets lagar skydda —
och så skall landets kung välsignas i hvar hydda.

Den 3 december 1853 slutade Aspelin sina dagar. Sin förmögenhet hade han testamenterat till hushållerskan.

Lidingövisan är ungefär jämnårig med Dahlgrens sockenbeskrifning. antagligen ett år äldre. Man förflyttas sålunda i visan tillbaka till en tid, då nykterhetspolitiska restriktioner för den privata sammanlefnaden utgjorde ett okänt begrepp och anordnandet af sällskapsnöjen var snart sagdt den enda sociala fråga, som kunde påräkna de något bemedlade borgerliga familjernas intresse. Sångaren-
resenären kommer från Stockholm och far direkt till öns betydligaste gård Hersby. Därifrån följer han södra stranden af Kyrkviken och Hustegafjärden till Gåshaga, far öfver vattnet till Elfvik och gästar gårdarna å norra stranden, hvarvid han äfven gör en afstickare till Södergarn. Från Boo går färden till Stickleinge, Islinge och öfriga ställen vid eller i närheten af Lilla Värtan fram till Brevik. Så styres kosan inåt ön till Stockby och Kottla samt slutar vid Larsberg, öns ändpunkt när man då för tiden skulle öfver Lidingöbro »fara till sta'n».

Visan sjunges på samma melodi som slutkupletterna i Blanche's Rika morbror. Den har en gång förut varit tryckt, nämligen i Lidingö tidning för den 27 oktober 1910, där försedd med några knapphändiga inledande rader af O. B.¹ Visans lydelse enligt sagda tryck öfverensstämmer ej i allo med den, som nu meddelas och som ej företer annan afvikelse från Aspelins egen handskrift än att stafning och interpunktion moderniserats.

1. Jag nu beskrifva vill
för den, som det ej känner,
var mest jag håller till
i muntert lag bland vänner,
den ö, ∴
där jag vill båd' lefva och dö.
2. Med Hersbygubben först
jag vill begynna sången.
Han släcker väl vår törst,
men pikar också mången.
Han är ∴
en gubbe, som samlat schabär.
3. Med patriotiskt nit
han offerar sina pengar
och odlar sitt gebit
samt föder 40 drängar,
så snällt! ∴
Där uppväxa bördiga fält.
4. Och nu till Ekholmsnäs!
Ni Zetterberg ju känner?
Få människor det ges
så älskad utaf vänner.
Bastant ∴
han ock är som representant.
5. Und Ramstedt ist auch hier
uti det muntra laget.
Plakat han aldrig blir,
han är ej af det slaget,
bestämdt, ∴
men kladdiger, det är han jämt.

¹ Signaturen betecknar den kände krigs- och personhistoriske forskaren Otto Bergström, själf lidingöbo om somrarna och dotterson till den i v. 25 besjungne stadsmajoren Wedberg.

6. Och Westberg likaså
vi icke få förglömma.
Han ständigt håller på
att hö i skåpen gömma.
Få se, :||:
om ej han blir andre Linné!
7. Och Aspelin också
beständigt där man finner,
det kan ni väl förstå,
där punsch och toddy rinner. . .
Ni vet: :||:
en landshöfding och en poet!
8. Herrn på Katrinelund,
som Stockholm gaf på båten
och i lycklig stund
tog med sig hela bråten
hit ut, :||:
nu bortglömt att göra en strut.
9. Man kunde missförstå
hvad bråte här betyder;
förklara bör jag då
hvad som därunder lyder.
Det är :||:
fullt visthus och mycket schabär.
10. Följ med go' vänner, kom,
hvert ska' vi vägen taga?
Till Edvard Witte, som
är värd uppå Gåshaga.
Vi få :||:
där korfvar som kunna förslå.
11. Och nu hvarenda man
till Elfvik med skall.tåga,
till Janne Stahre, han,
hvars hjärta står i låga,
så säll! :||:
Han äger båd' slott och kastell.
12. Och nu som det sig bör
ska' vi på Långnäs gästa
hos Lindström, direktör,
en värd ibland de bästa.
Just han :||:
den finaste punschen uppfann.

13. Till Södergarn vi gå
 på samma Backi resa.
 Om någon tror vi få
 därstädes en lång näsa
     på stund, ::
 då ägarn är på Bogesund,
14. skall jag förklara nu,
 hur han sig då bedrager,
 ty där en ståtlig fru
 oss godhetsfullt mottager
     hvar dag ::
 med bjudningar af alla slag.
15. Och om ni önska se
 på spel och på kurtisen
 vid Öster Yttringe
 hos tjocke portugisen,
     må ske! ::
 Men där fås ej annat än te.
16. Det kan ni väl förstå
 ej är att öfverväga,
 om vi ska' hälsa på
 hos Kalle på Hustega.
     En klämt ::
 han bjuder oss, bara på skämt.
17. Jag äfven ville be
 få vägen eder lära
 till Väster Yttringe,
 dess värd vi alla ära.
     Hvem då? ::
 Den aktade rådmannen Gråå.
18. En mycket artig fru
 skall vårt besvär belöna,
 om ni vill skåda nu
 Hustegaholm, det sköna,
     ty där ::
 man alltid så välkommen är.
19. Hvert vägen sedan bär,
 det kan ni väl förmoda?
 Till Christiansson det är,
 som bor uppå Rudboda.
     Helt visst ::
 ni minnes kalaset där sist.

20. Och Isenberg däreft!
 Det är en riktig skada
 att han ej blifvit präst.
 Blott »Källarn och min lada»
 han hör, ¶:
 han dansar och blir vid humör.
21. Och sedan, må jag tro,
 ej någon vill försumma
 att hälsa på vid Boo
 hos pastorn och hans gumma.
 Ej krus ¶:
 finns i deras gästfria hus.
22. Hvert ska' vi lunka nu?
 Jo, låt mig först besinna,
 en gammal hedersfru
 på Sticklinge vi finna.
 Jag svär ¶:
 den gumman vi alla ha kär.
23. Till Islinge minsann
 vi sedan kosan ställa,
 till Vilhelm Immerman,
 vår jägare den snälla,
 en pilt, ¶:
 som alltid oss bjuder på vilt.
24. Som jag är viss uppå
 vi ingenting behöfver,
 så gå vi bara på
 och Torsvik hoppa öfver
 med flit, ¶:
 ty ingen af oss hittar dit.
25. Men fram till Lidingsberg
 dit skynda vi förtroligt,
 till stadsmajor Wedberg,
 vi säkert där få roligt.
 Konsert ¶:
 och bal och spektakel där är.
26. Till Bodal kosan styr,
 det ligger ju i vägen.
 Hvem är det, som där hyr?
 Stig på, var ej förlägen,
 var flink! ¶:
 Där träffas vår vän mästern Brinck.

27. Gångsätra, bygd med smak,
vi nu se för oss redan.
Där glädjen högt i tak
stod för ett par år sedan,
jag minns. ¶:
Nu mer bara spöken där finns.
28. Skärsätra, som ni vet
en gång var arrenderadt
af en baron, som det
så när had' spolierat,
är känt. ¶:
Nu Wretforss är dess disponent.
29. Till Mölna nu vi gå.
Där har jag knappast varit,
fast mången gång ändå
jag där förbi har farit.
Minsann, ¶:
dess kvarn kan nog föda sin man.
30. Go' vänner, väl ni minns
det vackra Breviks kloster?
Där sköna nunnor finns,
som läsa pater noster,
men där ¶:
till vakt finnes jämt militär.
31. Än täcka Stockby då,
det är ej att förakta!
Dess vackra sjöar små
vi skola nu betrakta
och så ¶:
hos Wästfelt en stund hälsa på.
32. Vill du i fred och ro
på landet ostörd vara,
du välja bör att bo
och ut till Kottla fara.
För hin, ¶:
glöm aldrig vår vän Sevelin!
33. På Larsberg nu till slut
vi finna gubbar många,
som giller lägga ut
vid bron att fiskar fånga.
Gud vet, ¶:
om fiskarne gå i dess nät.

v. 2, 3. *Karl Lindbom* (1787—1849), född på det af fadern arrenderade Bodal (v. 26), var ägare af Hersby m. fl. gårdar sedan år 1823. I notifikationen angående hans död och begrafning kallas han »Konungens Trotjenare, f. d. Fenricken vid Borgerskapets Infanteri Corps, Landtbrukaren, Destillatoren och Tracteuren». Dahlgren omtalar i sin sockenbeskrifning (s. 4.), hurusom Hersby »af sin nuvarande ägare, destillatorn Lindbom, med otroligt arbete och omkostnad blifvit uppbringadt i sitt befintliga goda skick». Lindbom var svärfar till Janne Zetterberg. Titeln »Lidingökungen», som för nutida uppfattning är förknippad med Zetterbergs namn, skall enligt uppgift af Claës Lundin (En gammal stockholmares minnen I s. 222—3) hafva tillkommit redan Lindbom.

Något år under 1840-talet var Aspelin hyresgäst i Lindboms hus Storgatan 19 i Stockholm.

Att uttalet schabär vid visans tillkomst liksom nu afvek från det vanliga ses af följande alexandriner i Blanche's Positivhataren, uppförd första gången 1843:

Jag blir en duktig karl — snart Stockholm detta erfar;
jag blir en riker man, ty schaber har min svärfar.

v. 4. *Fohan August Zetterberg* (1810—1878) köpte Ekholmsnäs 1832 och bodde där till dess han något år efter svärfaderns död flyttade till Hersby. Utöfver hvad i inledningen nämnts om Z. må här blott antecknas att han, som hade en ovanligt bastant kroppshydda, var riksdagsman i bondeståndet vid riksmötena 1840—1841, 1844—1845 och 1850—1851, vid det senaste äfven ståndets vice talman.

v. 4. *Fulius August Ramstedt* (1810—1855), klädesfabrikör, hade ännu i början af 1840-talet bod i Norrbro- basaren. Under någon tid efter det han dragit sig tillbaka från affärerna inackorderade han sig hos Zetterberg på Ekholmsnäs.

v. 6. *Per Gustaf Westberg* (1823—1911) var åren 1845—1848 informator för Janne Zetterbergs son Harald. Studerade då medicin och var ifrig botanist. Blef sedermera landtbrukare och förste direktör vid Äminnemönsterfarm, slutligen postmästare i Hedemora.

v. 7. Till Aspelins egenheter hörde att han på landet gärna uppträdde i landshöfdingemössa.

v. 8. 9. *Katrinelund* ägdes 1838—1873 af G. E. Witte (se vid v. 10) men hyrdes på 1840-talet af förre kryddkramhandlaren *Adolf Reinhold Beckman* (1803—1855). Denne hade gift sig till pengar; äktenskapet var barnlöst och föga lyckligt.

v. 10. *Georg Edvard Witte* (1810—1880) ägde Gåshaga 1837—1873. Skildras som en präktig svensk odalman. Vid ett korfkalas hos honom en annandag jul hade Aspelin förätit sig, hvarför han sökte bot genom att låta sig rullas på isen.

v. 11. *Johan Fredrik Stahre* (1811—1885) ägde Elfvik 1845—1872. Var då visan diktades ännu ogift, men en trägen friare; sjöng gärna glada visor och kallades Pippi.

I Lidingö tidning för den 23 juni 1911 berättas, huru Stahres hustru Josefina Karolina (1827—1893), född Bohlin, vid jultiden 1883 djärf t körde öfver gamla Lidingöbro, ehuru vattnet stod högt öfver bron. En liknande oförvägenhet torde utmärkt hennes man att döma af följande rader i Aspelins förut omtalade mars-visa:

Och uti mars man måste isvägen spärra
för att ej Stahre ska' åka ner med sin kärra.

12. *Karl Olof Lindström* (1799—1851), bevaringsförvaltare vid Stockholms tygbrigad och ekonomidirektör vid stadens allmänna arbetshus, som öppnades den 7 dec. 1844. Ägde Långnäs från år 1839; bryggde själf sin punsch. Var gift med Kristina Vilhelmina Isenberg, en syster till den i v. 20 besjungne.

v. 13, 14. Södergarn tillhörde på 1840-talet friherre Nils Albrekt von Höpken (1811—1868) å Bogesund, men beboddes af en tidigare ägare *Margareta Katarina Frodelius* (1787—1851), född Beckman, änka efter aktören Johan Niklas F. (1782—1828).

v. 15. *Anton José da Silva Loureiro* († 1848), portugisisk chargé d'affaires och diplomatiska kårens doyen, hyrde om somrarna på Öster Yttringe, som under 1840-talet ägdes af K. G. Himberg (se vid v. 16). Loureiro, som var kommandör af vasaorden och därför vanligen kallades »kommendören», skildras af Posthumus (IV s. 47) såsom »en gammal trohjärtig och oförarglig ledamot af corps diplomatique, mycket allmänt känd af den tidens stockholmare och ständig gäst vid de läckra middagsbordena.» Han lär ha varit den förste, som planterat georginer på Lidingön.

v. 16. *Karl Gustaf Himberg* (1788—1855), förutvarande kofferdikapten, benämndes för sin stora näsa »Kalle Kroknäs». Himberg, som var gift två gånger, hade inlöst Öster Yttringe och Hustega af medarvingarna efter svärfadern i senare giftet, den för delaktighet i mordet å Gustaf III något misstänkte härads-höfdingen Anders Nordell.² Fru Sofia Ulrika Himberg, född

² Hos denne lära Pechlin och hans meningsfränder haft hemliga sammankomster å Öster Yttringe vintern 1791—1792.

Nordell, var den som bestämde om husets spirituosa-förråd, hvaraf förklaras uttrycket att mannen H. bjuder »bara på skämt». Då H. vid gästbesök hos Janne Zetterberg fick se brännvinet framdukas, svängde han i glädjen om med dennes yngsta lilla dotter.

v. 17. *Johan Fredrik Gråå* (1797—1879), rådman, sedermera justitieborgmästare i Stockholm. Väster Yttringe, som år 1793 inköptes af borgmästarens far kamreraren Karl Ulrik G. (1759—1805), kvarblev i familjens ägo ända till 1907.

v. 18. *Kristina Sofia Modin* (1793—1878), född Flodin, sedan 1837 änka efter fabrikören Fredrik M., hvilken köpte Hustegaholm 1825 och där uppförde en fabrik för tillverkning af vaxljus. Om makarnas enda dotter, se vid v. 21.

v. 19. *Gunnar Christiansson* († omkring 1865), förutvarande skraddare, kallades fabrikör. Ägde Rudboda 1839—1848, men bodde där blott om somrarna.

v. 20. *Karl Rudolf Isenberg* (1819—1847), e. o. kontorsskrifvare i Stockholms stads kammarkontor. I. var omyndig förklarad; hans förmyndare var Christiansson (v. 19), med hvilken Is mor Inga Kristina Bergman var omgift. »Källarn och min lada» = Ambrosius' populära kuplett i Kronfogdarnes första scen:

Och källarn och min lada
mig tröst och lön för mödan ger;
jag tar igen min skada,
när sommarns slut jag ser.

I. drunknade den 24 augusti 1847 mellan Vaxholm och Lidingön under en segeltur, företagen å Janne Zetterbergs lustjakt Jovial i sällskap med Westberg (v. 6.) och Oskar Arnoldson, som i ungdomsåren var en trägen gäst i Zetterbergiska familjen.

v. 21. *Per Abraham Printz* (1802—1878), komminister i Danderyd och Lidingö 1832, kyrkoherde i Bromma 1847; gift med Gustafva Adelaide Widegren. P. arrenderade Boo, som år 1837 köptes af expeditionschefen Ture Fredrik von Baumgarten (1791—1844), gift med Hedvig Fredrika Klementina Modin (se vid v. 18). v. B:s änka, som vid mannens död var blott 22 år och på grund af testamente blef efter honom ägare till Boo, gifte om sig 1848 med kaptenen friherre Karl Gustaf Raab (1809—1858) och afled 1905.

v. 22. *Maria Margareta Zetterberg* (1770—1858), född Lindström, Janne Z:s mor. I sitt första äktenskap förenad med lärfts-

kramhandlaren Lars Enblom blef hon 1816 omgift med landtbrukaren, förre kofferdikaptenen Bernt Z., som år 1807 köpt Sticklinge med Tyktorp. Efter andre mannens död (1821) kvarbodde hon alltjämt å Sticklinge.

v. 23. *Per Vilhelm Immerman* (1809—1867), landtbrukare, ifrig jägare; var sedan 1831 ensam ägare till Islinge, däri han redan förut hade del på grund af arf efter sin fader fabrikören Anders I. En kusinson till Vilhelm I. var boktryckerikonstförvanten John Vilhelm Bäckström, farbror till skalden Edvard B. och själf, efter hvad det påstås, den verklige författaren till Klockarfars visa, inlagd i Böttigers En majdag i Varend. Om denna visas samband med Lidingsförhållanden kan läsas i C. F. Bs »Minnesruna» öfver J. V. Bäckström (tryckt 1892). Den däri förekommande uppgiften att Islinge ägdes af J. V. Bs morfar förre klädesfabrikören Per Immerman (1752—1842) är dock oriktig. Per I. var förmyndare för brorsbarnen, de verkliga ägarne, och bodde på Islinge.

v. 24. Torsvik köptes 1830 af skräddaren C. G. Svensson, ägdes mot 1840-talets slut af en vaktmästare Källbom.

v. 25. *Johan Wedberg* (1792—1854), handlande och stadsmajor. Gift 1822 med Anna Gustafva Lundblad, som s. å. ärft hemmanen Baggeby och Bodal med lägenheten Lidingsberg efter sin mor Anna Lundblad, född Svedberg. Dennas fångesman åter var farbrodern och fosterfadern, tullkontrollören Petter Eriksson Svedberg, som år 1775 vid öns styckning köpte hemmanen af öfversten friherre Johan Gabriel Banér och kort därefter anlade Lidingsberg. Efter majorskan W:s död (1871) har egendomen på grund utaf arf ägts af hennes barn, barnbarn och barnbarns barn och är nu, liksom den var redan vid Svedbergs död 1803, den enda vid öns styckning sålda jord, som ej sedermera ånyo gått i köp.

Johan W. förde ett särdeles gästfritt hus och var lifligt intresserad af teater och musik. I en af honom för sådant ändamål uppförd byggnad, den norra flygeln å Lidingsberg, gäfvos sällskapsspektakler och konserter.

v. 26. *Karl Vilhelm Brinck* (1810—1904), källarmästare å Norges vapen (St. Nygatan 7), sedermera portertappare; arrenderade Bodal 1843—1848.

v. 27. *Francesco Cetti* (1803—1879) ägde Gångsätra 1841—1846. Född italienare, var han från 1821 bosatt i Sverige, där han gjorde sig känd som synnerligen skicklig glasblåsare samt optisk och meteorologisk instrumentmakare; blef 1861 italiensk generalkonsul i Stockholm. C:s närmaste företrädare i äganderätten till Gångsätra

voro hofbokhållaren Elis Mauritz Schough och hans hustru Katarina Södergren, hvilka köpte gården 1839. Sista versraden anspelar på C:s starka intresse för spiritism. C. lärde Janne Zetterbergs äldsta dotter att tillaga makaroner.

v. 28. Skärsätra ägdes 1833—1852 af öfverstekammarjunkaren friherre Johan Karl Adelsvärd (1776—1852). Den arrenderande baron, som åsyftas, är *Karl Axel Falkenberg* (1792—1852), major och kammarherre. Han bodde å Skärsätra 1841—1843. *Karl Johan Wretfors* var viktualiehandlande.

v. 29. Ägare till Mölna var från 1845 kryddkramhandlaren *Johan Samuel Malmberg* (1810—1852). »Vattenverk för bresiljeförmalning och kritslamning finnas vid Mölna, äfvensom vatten- och väderkvarn» (Dahlgren s. 12). Den värd, som pryder Malmbergs graf å Lidingö kyrkogård, bär å sockeln inskriften: »Tacksamt af Lidingö församling.»

v. 30. På Brevik härskade från 1840 kofferdikaptenen Per Anders Nordvalls (1794—1840) änka *Maria Vilhelmina Nordvall* (1805—1890), född Schneidler. Ställets sköna nunnor voro makarnas fyra döttrar *Emma Maria* (1824—1909), gift 1860 med sedermera majoren Erik Ström (1820—1888), *Zelma Vilhelmina* (1826—1899), gift 1857 med landtbrukaren J. J. A. Theorin, *Ida Amalia* (1829—1912), gift 1863 med äldsta systemens svåger sedermera öfverstelöjtnanten Nils Brynolf Ström (1818—1885), och *Hilda Permina* (1838—1909). Döttrarna uppvaktades flitigt af kadetter och unga officerare.

v. 31. *Johan Fredrik Wästfelt* (1790—1874), öfverstelöjtnant, arrenderade Stockby sedan 1842. Ägare var 1844—1853 kaptenen, sedermera reseinspektören Olivier Fornander (1796—1878). Wrangel och Bergström uppgifva oriktigt att Wästfelt ägde Stockby.

v. 32. *Per Erik Sevelin* (1791—1851), den kände komiske skådespelaren, ägde Kottla 1833—1848. Har skänkt en tafla till Lidingö kyrka. Vid »Hersbygubben» Lindboms begrafning den 2 september 1849, hvilken festlighet började redan kl. 9 f.m., roade han sällskapet genom att göra konster med tallrikar.

v. 33. På Larsberg bodde under 1840-talet som hyresgäst »kungens munsänk» hofkällarmästaren *Karl Ludvig Selenius* (1798—1865), innehafvare af källaren Äppet i hörnet af Nybro- och Riddaregatorna och af Hôtel Turc i nuvarande Edelstamska huset å Blasieholmen. De trassliga äganderättsförhållandena rörande Larsberg, hvilka under Lidingö köpings första år läto rätt mycket tala om sig, må här lämnas å sido.

LAGMAN JAN SANDELIN

»MAJOR SAMZELIUS» I GÖSTA BERLINGS SAGA.

Tillhör fru Ebba Tegnér, född Sandelin.

LAGMANSKAN GUSTAVA SANDELIN

»MAJORSKAN PÅ EKEBY — MARGARETA SAMZELIUS» I GÖSTA BERLINGS SAGA.

Tillhör fru Ebba Tegnér, född Sandelin.

Personhistoriska data rörande en del förebilder till Selma Lagerlöfs Gösta Berlingsgestalter

af Arvid Noreen

Undertecknad, som är född och uppfödd samt ännu bosatt inom den trakt där Gösta Berlingssagans scener utspelades, som är väl förtrogen med den ortens förhållanden, och som särskildt noggrant genomgått dess hufvudförsamlings — Sunnes — kyrkböcker från och med 1680—1880, har trots, att några data rörande förebilderna till den nämnda populära sagans förnämsta gestalter skulle kunna intressera en större allmänhet —; och är det i anledning häraf, som jag tagit mig friheten framkomma med en anhållan om nedanstående notisers införande i personhistorisk tidskrift.

Första uppslaget till denna uppsats gaf en med namnet Elsa Nyblom undertecknad artikel i tidningen Idun för den 22 augusti 1915. I denna angafs dels att hos skolläraren i V:a Ämterviks socken, Anders Boström och hans fru som sades vara dotterdottersdotter till Ekeby stolta majorska, en del intressanta Gösta Berlingsdokument kommit i dagen, dels att i sagda makars ägo finnes en myckenhet nedärfd Ekebypretiosa, däribland trenne oljeporträtt föreställande inga mindre än förebilderna till Ekeby major och majorska, lagmannen och lagmanskan Sandelin samt den senares förklarade älskare, vackra Altringer, brukspatronen m. m. Bengt Reinhold Antonsson.

Redan omedelbart efter det jag tagit del af detta var jag betänkt på att beriktiga de där lämnade många felaktiga uppgifterna men af skäl onödiga att här angifva lät jag denna plan förfalla.

Sedermera har i saken tillkommit att öfverste Claës Bratt i tvenne artiklar i Idun ådagalagt, dels att lagmannen och lagmanskan Sandelin under hela deras lefnad aldrig ägt ens så mycket som en spik i Ekeby-Rottneros, dels att det Altringertestamente, som fru Nyblom trots sig se, alls inte är något testamente, utan en

köpehandling mellan lagman Sandelin och förbemälde Altringer, Antonssons äldre broder, brukspatronen m. m. Jan Anton Antonsson, dels slutligen, att de föregifvna Sandelinporträtten föreställa överste Bratts farfarsföräldrar lagman Lars Gustaf Bratt och hans fru Anna Lisa Wennerstjerna och inte lagmannen och lagmanskan Sandelin.

I svenska Turistföreningens årskrift 1916 sid. 63. har vidare professor E. Wrangel och i sitt arbete »Värmlandssläkter» postmästare Helmer Lagergren berört ifrågavarande ämne, men då deras såväl som öfverste Bratts uppgifter äro i ett eller annat afseende ofullständiga, så har jag ansett en på Sunne kyrkoböcker och husförhörslängder fotad redogörelse vara bästa medlet att för allmänheten klarlägga alla hithörande fakta.

Inledningsvis påpekas då, att fru Fru Nybloms uppgifter om förbemälda fru Boströms flicknamn och om arten av hennes släktskap med Ekebymajorskans förebild lagmanskan Sandelin äro alltigenom oriktiga även de. Fru Boström heter nämligen i sig själf alls inte Sandelin, som fru Nyblom anger, och hon är inte heller lagmanskan Sandelins dotterdottersdotter. Hennes rätta namn är *Elisabet (Lisen) Bauman*. Men efter sin fosterfar revisor E. A. Göthe, gift med hennes faster Ida Bauman, kallade hon sig *Lisen Göthe* innan hon blef fru Boström. Vidare är hon, såsom nedan skall närmare ådagaläggas, *dottersonsdotter* till lagmansparet Sandelin och inte *dotterdottersdotter*. Det förefaller mer än märkvärdigt om hon själf skulle vara obekant med detta förhållande.

Att lagmanskan Gustafva Sandelin född Hallenius tjänat som förebild till majorskan på Ekeby har författarinnan till Gösta Berlings saga själf uppgifvit, så därom kan intet tvifvel råda. — Gustafva Hallenius var född i Eskilstuna 1759 $\frac{7}{9}$. Hon var dotter af brukspatronen på Tunafors bruk i Södermanland Johan Hallenius och Kristina Elisabet (Stina Lisa) von Bippen. Nära 18 år gammal gifte hon sig 1777 $\frac{22}{6}$ på nyss nämnda bruk (enligt inrikestid:n, i Eskilstuna enl. Sunne kyrkoböcker) med häradshöfdingen Johan (Jan) Sandelin, hvilken var född 1749 $\frac{8}{11}$ på Kärnsbruk i Nyeds socken i Värmland och således vid sitt gifte hvarken var »en medelålders man» eller »den åldrade lagmannen», som fruarna Boström och Nyblom uppgifvit, eftersom han ännu ej fyllt 28 år och det ännu skulle dröja 12 år innan han blef lagman. Såsom nygifta bodde detta par (enligt förefintliga anteckningar tillhöriga fru Ebba Tegnér f. Sandelin) i Karlstad, ej i Sunne. Därifrån flyttade de efter några år till Nyed, där deras tredje, fjärde och

femte barn föddes. Först 1784 slogo de — enligt Sunne s:ns husförhörlängder — ned sina bopålar på den invid »Löfvens långa sjö» naturskönt belägna egendomen Öjervik (»Sjö» i Gösta Berlings saga) den de 1786 inköpte af lagman L. G. Bratt och dennes brorsdotter Elsa Maria Bratt, och där de kvarbodde ända till sin död. Stället hade då varit i Brattska släktens ägo oafbrutet sedan 1719 då det inköptes af lagman Bratts far, d. v. auditören sedermera öfverkrigskommissarien Jonas Bratt.

Angående äganderätten till så väl Öjervik som det angränsande Rottneros (Ekeby) har öfverste Bratt i sin första Idunsartikel efter originalköpebrefven i Rottneros gårdsarkiv lämnat noggranna uppgifter, hvilka i allo öfverensstämma med kyrkoböckernas och husförhörlängdernas motsvarande upplysningar. Nedanstående torde emellertid efter nämnda källor kunna dels upprepas, dels tillfogas såsom en orienterande inledning till skildringen af förhållandena under Gösta Berlingsperioden, som i sina hufvuddrag synes hafva utspelats i tiden mellan 1784 och 1808 eller 1810.

År 1724 inköptes Rottneros herrgård med Rottnedals och Rottneholms bruk och flera underlydande gårdar och hemman af förberörde öfverkrigskommissarien Jonas Bratt och samma år tog han sin bostad där. År 1707 blifven auditör vid skånska ståndsdragonregementet, vars chef var »lille prins Max» af Würtemberg, togs Jonas Bratt, när prinsen till följd af sina vid Poltava erhållna dödliga blesyrer måste lämna sitt befäl, upp såsom kanslist konung Karl XII:s eget kansli. Såsom sådan fick han följa konungen på hans flykt till Turkiet, bevistade där kalabaliken i Bender och kom först 1713 tillbaka till fäderneslandet. (Se angående allt detta E. Leijonhufvuds anteckningar om skånska m. fl. ståndsdragonregementen i denna tidskr. 1916). På 1720-talet avancerade han till öfverkrigskommissarie samt blef efter afskedstagandet fullständigt bofast på sina värmländska gods. Efter hans 1737 inträffade död öfvergingo dessa till de öfverlevande sju barnen med en sjundedel till hvarje. Förvaltare af det hela blef äldste sonen assessor Henrik Bratt, (f. 1725 ^{23/6} på Rottneros) som afsevärdt utvidgade domänen genom inköp af angränsande gårdar och hemman. Efter assessor Henrik Bratts död 1779 ^{4/12} öfvertogs godsens och brukens förvaltning för släktens räkning af hans son lifdrabantkornetten, sedermera majoren vid lifgardet Henrik Bratt f. 1758 och 1780 ^{7/9} gift med Brita Katarina Antonsson från granngodset Sundsberg (Björne i Gösta Berlings saga). Samma år ^{28/12} gifte sig kornett Henrik Bratts syster Elsa Maria med hans sväger den

företnämnde notarien i Svea hofrätt, brukspatronen Jan Anton Antonsson, hvilka makar därefter togo sin bostad på Öjervik. Härefter begynte emellertid den bröderna och affärskompanjonerna Antonssons småningom skeende inlösen af lotter i Rottneros, som slutade med, att ingen af de föregående ägarna mer än lagman Bratt och brorsdottern Elsa Maria Antonsson född Bratt hade sina andelar kvar. År 1786 hade emellertid, som ofvan nämnts, Öjervik försålts till lagman Sandelin och 1787 försälde lagman Bratt sin sjundedel och Jan Anton Antonsson sina och sin hustrus tre sjundedelar i Rottneros till grosshandlare John Hall S:r i Göteborg. Brukspatron Bengt Reinhold Antonsson behöll däremot sina $\frac{3}{7}$ till 1802 då han bortbytte dem till samma John Hall mot Stöpafors bruk och 45,000 Rdr kontant.

Efter John Halls under 1802 års höst inträffade död gick Rottneros till sonen, den olycklige John Hall jr och till mågen Excellensen grefve Wachtmeister samt efter den förres fallissement till plundraren »Kommerserådet» Björnberg. Efter dennes död gick det för någon tid till den Geijerska släkten, så till en Naucler och därefter genom brukspatron Wall till Edsvalla bolag, Värmlands enskilda bank, William Olson och sist till Edvard Montgomery vars stärbhus äger det ännu. Som synes förekommer ingen Sandelin i ägarelängden. »Majoren» och »Majorskan» ha mycket riktigt aldrig ägt ens så mycket som en spik i Ekeby-Rottneros.

Nej Rottneros har säkerligen som öfverste Bratt uttrycker det, tagits till skådeplats för »Majorskans» sorger och strider samt till medelpunkt för det dåtida muntra lifvet kring Löfvens långa sjö helt enkelt därför, att detsamma — Fryksdalens största och ståtligaste herresäte — lämpade sig bäst därför. Det är en typ bland många andra inte blott i det gästfria Värmland, utan kanske än mer i de med s. k. ståndspersoner tätare befolkade provinserna Södermanland, Östergötland, Skåne m. fl.

När Häradshöfding Jan Sandelin och hans då 25-åriga fru år 1784 inflyttade till Öjervik åtföljdes de af nedanstående fem (5) barn: 1) *Stina Maja* f. 1778 $\frac{25}{6}$, gift 1805 $\frac{22}{8}$ med v. häradshöfdingen Lars Gustaf Roman f. 1770.² 2) *Ture*, f. 1779 $\frac{24}{6}$, † 1829, vice häradsh. gift med Hedvig Swederus till Ilandaholms-Sandbäckens fideikommiss. För Bengt Reinhold Antonsson, Al-

² Var som »Studiosus» 1791 informator på Öjervik och är en af dem, som bevittnat den köpehandling af den 23. mars 1810 mellan brukspatronen Jan Anton Antonsson och lagman Sandelin, som förvaras hos makarna Boström i v. Ämtervik, och som af fru Nyblom angifvits vara vackra Altringers testamente.

tringers, såsom förordnad testamentsexekutor, dom till hennes förman rörande sju under sagda fideikommiss lydande egendomar har öfverste Bratt i sin senaste Idunsartikel redogjort, och därvid framhållit, att det äfven här gäller en Altringerstemamentsbestämelse till förman för en Sandelin, lagmansparets sonhustru, samt att inte ens sagans sjutal däri fattas. 3) *Johanna Gustafva* f. 1780 $\frac{5}{9}$ i Nyed, gift 1804 $\frac{23}{8}$ m. Johan Ek på Heljeby (Heljesäter i Gösta Berlings saga) hvilken allmänt kallades »krut-Eken», därför att han under kriget 1814 lär hafva sålt krut till norrmännen. 4) *Fan* f. 1782 $\frac{22}{2}$, sköt sig 1828 $\frac{25}{8}$ på Öjervik, ogift. 5) *Gustaf Adolf* f. 1783 $\frac{5}{3}$, gift 1821 m. Sofia Lovisa Hjerta f. 1791. Han var ägare af Stöpafors bruk och bosatt där från 1820 till 1841.

Enligt Sunne församlings *födelsebok* föddes *efter inflyttningen 1784 till Öjervik* ytterligare nedanstående sju (7) barn nämligen 6) *Martin Filip* f. 1784 $\frac{3}{12}$, brukspatron å Sundsberg, död ogift 1849 $\frac{4}{10}$. 7) *Mauritz* f. 1786 $\frac{28}{2}$, v. landskamrerare i Värmlands län, död 1861. 8) *Elisabet* f. 1787 $\frac{22}{9}$, död ogift 1809. 9) *Lovisa Fredrika* f. 1789 $\frac{27}{7}$ (fadren benämnes nu: *lagman*) gift 1821 $\frac{2}{5}$ på Öjervik med v. härads höfdingen Gustaf Naucler f. 1788 $\frac{22}{1}$. Hon dog där 1856 $\frac{28}{2}$. 10) *Hedvig Charlotta* f. 1790 $\frac{28}{9}$, † 1792. 11) *Sofia* f. 1792 $\frac{25}{1}$, gift 1811 $\frac{2}{8}$ på Öjervik med dåvarande kaptenen, sedermera majoren i armén Fredrik Bauman, och hade dessa makar 12 barn, av hvilka den äldste, sedermera sergeanten Johan Fredrik (f. 1812, † 1892) blef fader till fru Boström i v. Ämtervik, i hvilkens ägo numera befinna sig såväl de omdebatterade porträtten som det föregifna Altringertestamentet. 12) *Britta Kajsa* f. 1799 $\frac{28}{10}$, gift 1827 $\frac{22}{2}$ med bruksförvaltaren C. J. Billwall f. 1791 $\frac{6}{3}$.

Herrskapet Sandelin hade sålunda enligt kyrkoböckerna tolf (12) barn, vadan alla andra uppgifter — hvarifrån de än må stamma — äro oriktiga.

I hvad mån vackra Altringers förhållande till lagmanskan härvid kunnat spela in är svårt att yttra sig om. Traditionen har haft mycket att förtälja härom och sagan har upptagit en del däraf och omvandlat en del annat. Vad som i denna sak är sanning kan för den skull numera näppeligen fullt klargöras. Ihågkommas bör emellertid under alla förhållanden, att de äsyftade händelserna tilldrogo sig på en tid, då äktenskapliga förvillelser icke bedömdes på långt när så hårdt, som i den därpå följande.

Så mycket är emellertid — enligt ännu bevarade bref och anteckningar i fru Tegnér's f. Sandelin ägo — i saken känt, att,

då innehållet af Bengt Reinhold Antonssons testamente till förmån för lagmanskan S. kom till lagmannens kännedom, en brytning inträdde mellan honom och lagmanskan hvilken slutligen ledde till det resultat, att lagmanskan blef internerad på Öjervik såsom obotligt sinnessjuk samt att lagmannen begärde och undfick tillstånd att ingå nytt gifte ehuru den första frun ännu var i lifvet. När lagmannen ingick detta sitt andra giftermål (med sin första svärmoders fränka den sextonåriga tyska fröken C. L. von Bippen) var han sextio år. Allt hvad fru Boström meddelat fru Elsa Nyblom och denna upprepat i Idun angående »den åldrige lagmannens» sextonåriga brud, om konfirmationen den ena söndagen och lysning tre gånger den påföljande samt om det kungliga tillståndet till det bråda bröllopet, är sålunda med all säkerhet sådant, som har afseende på lagman Sandelins senare giftermål och inte på hans första.

Vad som rörande Bengt Reinhold Antonssons förhållande till lagmanskan Sandelin ytterligare är bekant är att några af lagmanskans barn faktiskt inträdde såsom arftagare till Antonssons efterlämnade fastigheter Sundsberg och Stöpafors; hvad nu så den saken kan hafva för betydelse.

Lagman Sandelin afled 1824 ^{28/11} på Öjervik och hans första fru Kristina Gustafva Hallenius »majorskan» därsammastades 1842 ^{7/7}. Hon var då 82 år och 10 månader gammal och hade bott på Öjervik i 58 års tid, men aldrig på Rottneros!

* * *

Så några data och fakta beträffande förebilden till Selma Lagerlöfs Altringergestalt »sekreteraren» och brukspatronen Bengt Reinhold Antonsson och hans släkt. Den förste kände ägaren till egendomen Sundsberg invid Sunne är kornetten, sedermera assessorn och brukspatronen Olof Antonsson f. 1714 ^{29/4} på Kilstadi Alsters s:n samt son till hammarsmeden, sedermera kyrkovärden och riksdagsmannen Anton Reinholdsson och dess maka Brita Olofsdotter Kihlstedt. Olof Antonsson upptages på husförhörlängden för (det genom egendomssammanslagningar nybildade) godset Sundsberg från och med år 1756, och skall han enligt Helmer Lagergren (se dennes »Värmländska släkter») dessutom hafva ägt Jonsbol, Löfsta-holm, Björke, Antonström och Stöpafors. Han var gift tre gånger. i andra giftet 1755 ^{9/9} med Anna Lisa Piscator (f. 1736, † 1759 ^{3/8} på Sundsberg) föddes honom 1756 ^{30/6} den ofvannämnde sonen

Jan Anton samt 1758 $\frac{30}{1}$ tvillingarna Bengt Reinhold (»Altringer») och Brita Katarina. Om Jan Antons och Brita Katarinas giften med resp. Elsa Maria Bratt och kornett Henrik Bratt från granngodset Rottneros är ofvan taladt.

Assessor Olof Antonsson afled på Sundsberg 1782 $\frac{25}{7}$ var- efter yngre sonen Bengt Reinhold öfvertog godset och kallas han från och med 1790 brukspaton såsom »rätter egare till Stöpafors bruk». Då enligt på Rottneros ännu i behåll varande bytesbref det först var år 1802, som han tillbytte sig sagda bruk af John Hall senior, mot sina $\frac{3}{7}$ i Rottneros så måste detta under mellantiden hafva öfvergått från Antonsson till Hall för att genom ifrågasvarande byte återgå till den förre. Enligt Helmer Lagergren blef han »brukspatron på järnbruken efter sin fader, ägde Sundsberg och hälften ($\frac{3}{7}$ jfr ofvan) i Rottneros; testamenterade all sin kvarlätenskap till lagmanskan Kristina Gustafva Sandelin».

Assessor Olof Antonsson hade en yngre bror Reinhold Antonsson f. 1717 $\frac{27}{3}$, hvilken blef lagman 1762 $\frac{29}{6}$. Om honom säger Hammarin i Karlstads stifts herdaminnen (del II sid. 247 noten), att han blef ägare till flera stora bruk i Värmland och att han en tid var den mest ansedde inom provinsen, men dog i stor fattigdom år 1800. Det är denne lagman Reinhold Antonsson, som professor Evert Wrangel i sin uppsats i Sv. Turistföreningens årsskrift 1916 sid. 63. på grund af namnförväxling låter blifva den Reinhold Antonsson: »vars namn är knutet vid Selma Lagerlöfs Ekeby». Som synes var han den 41 år yngre verklige Altringers köttslige farbror.

Af det ofvan sagda framgår, att Bengt Reinhold Antonsson ingalunda från början var hvad fruarna Boström och Nyblom vilja göra honom till: »mycket fattig». Tvärt om var han född af väl-situerade föräldrar samt själf hela sitt lif en förmögen man trots att — sedan han bortbytt sina andelar i Rottneros — enligt kyrko-böckerna inga andra *fastigheter* tillhörde honom än Sundsberg och Stöpafors, hvilket i förening med hans efter den tidens mått betydande kontanta förmögenhet är vackert nog så.

Hvad kärleksförhållandet mellan honom och lagmanskan Sandelin beträffar — ty att ett sådant ägt rum synes vara faktiskt — så har det för visso *icke* kunnat begynna före hennes giftermål, som fruarna Boström och Nyblom vilja göra troligt, dels därför, att Antonsson vid hennes gifte var endast 19 år (han var jämt 1 år 10 månader äldre än hon), dels *och i synnerhet*, emedan han lefde på Sundsberg i Sunne socken i Värmland och hon i Eskilstuna

eller på Tunafors bruk i Södermanland och det med den tidens kommunikationer nog ej var så lätt att bedrifva någon kärleks-handel på ett så afsevärt afstånd. Undertecknad kan emellertid endast konstatera, att lagman Sandelin i Sunne födelsebok angifves såsom fader till alla 12 Gustafva Hallenius barn, således också de 7, som föddes på Öjervik.

Bengt Reinhold Antonsson afled ogift 1809 ²⁴/₆ på sitt vackra Sundsberg och hölls bouppteckning efter honom där samma år ²⁸/₈. I fru Boströms ägo finnes en mycket intressant förteckning öfver hans betydande kontanta fordringar vid frånfallet. Däremot är det den ²³/₃ 1810 dagtecknade dokument, som fruarna Boström och Nyblom ange såsom Altringers mångomtalade testamente — såsom öfverste Bratt anger — endast en köpehandling mellan *Altringers bror* och lagmannen. Att ett Antonssons testamente till förmån för lagmanskan existerat är emellertid utom allt tvifvel; ja det framgår till och med på sitt sätt af den nämnda köpehandlingen, däruti man finner, att Antonssons efterlevande broder lyckats göra sin arfsrätt gällande därhän, att *hälften* af de borttestamenterade fastigheterna fick med penningar och in natura lösas!

* * *

Vad beträffar hjälten framför alla andra i Gösta Berlings-cykeln — Gösta Berling själf — så lär till modell för denne hafva stått inte *en* utan *två* personer. Den ene af dessa — den, som i Gösta Berling representerar den afsatte försupne prästen — har angifvits vara afskedade kapellpredikanten i en af Finnskogasocknarna Branzell, under det att den andre, som representerar den ståtliga balhjälten, alla damers förklarade gunstling, skall hafva varit en vacker och välväxt student, som på den tiden läg något eller några år såsom informator på en af Fryksdalens större herrgårdar.

I detta sammanhang kan hänvisas till den bild, som artisten Einar Nerman tecknat af denna sålunda sammansatta sagopersonlighet. Man urskiljer däruti mycket tydligt Branzells, från hans kända ungdomsporträtt bekanta drag fastän starkt idealiserade. Men samtidigt ser man däri också den i och genom idealiseringen skarpt framträdande bilden af den sköne unge kvinnotjusaren, vars öden väckt så stort intresse. Om herr Nermans teckning kan det för den skull med sanning sägas, att den är ett snilleverk i smått.

* * *

Då herrskapet Sandelin inflyttade till Öjervik åtföljdes de enligt husförhörslängden bland andra af jungfru Anna Maria Raklitz (se Liljecronas hem) f. 1747, † vid 86 $\frac{2}{3}$ års ålder 1833 $\frac{26}{9}$. Samma Anna Maria Raklitz var sedermera åren 1790—1791 hushållerska hos Bengt Reinhold Antonsson på Sundsberg samt kände sålunda ytterligt väl båda kontrahenterna i den mycket omtalade Antonsson-Sandelinska kärlekshandeln och dessas förhållande till hvarandra. År 1791 $\frac{25}{9}$ gifte sig Anna Maria Raklitz med komministern i de båda Ämtervikssocknarna Erik Wennervik (i hans 2:a gifte), hvilken genom sitt första gifte blef farmorsfar till författarinnan till Gösta Berlings saga. Såsom prästfru och granne fortfor hon sålunda alltjämt att stå sina båda forna husbondefolk nära.

Och då man nu vet, att det är från sin *farmor*, Anna Maria Raklitz styfdotter, som författarinnan Selma Lagerlöf hört största delen af de berättelser, som ligga till grund för hennes sagocykel, så kan man med skäl antaga, att det är från den med dithörande förhållanden väl förtrogna Anna Maria Raklitz, som uppgifterna om kärlekshandeln mellan Bengt Reinhold Antonsson och Kristina Gustafva Sandelin född Hallenius i första hand härstamma.

* * *

Om den porträttstrid som utkämpats i Iduns spalter (1915 och 1916 nr 48 o. 28) är det så mycket mindre nödigt att här yttra sig som de här återgifna bilderna tydligt nog tala för sig själva. Blott det vill jag tillägga, att för hvar och en, som jämför det Ämterviksporträtt, som angifves föreställa lagman Sandelin med öfverste Bratt själf, måste det stå klart att sagda porträtt föreställer en af öfverstens förfäder. Likheten är nämligen lika slående som *olikheten* mellan de båda föregifna Sandelinporträtten i Ämtervik och de verkliga här afbildade Sandelinporträtten.

* * *

Ämterviksporträtten.

Äro till antalet tre. Det ena af dessa, ett särdeles elegant porträtt, föreställer Brukspatron Bengt Reinhold Antonsson i yngre år. De båda andra angifvas där föreställa den »äldrige» lagmannen Sandelin och hans sextonåriga maka Kristina Gustafa Hallenius, men föreställa i verkligheten sedermera lagmannen Lars Gustaf Bratt vid 23 års ålder och hans 19-åriga maka Anna Lisa Vennerstjerna.

Säffleporträtten.

Föreställa lagman L. G. Bratt (f. 1731, † 1791) och hans fru Anna Lisa Wennerstjerna (f. 1734, † 1788) på äldre dagar. Fotografierna tagna efter i sonsonsonens majoren och kommandören Christian Bratts i Säffle ägo befintliga porträtt signerade L. H. Roos.

Lagman Jan Sandelins och dess första fru Kristina Gustafva Hallenius porträtt.

Fotografierna tagna efter sonsonsdottern fru kaptenskan Ebba Tegnér född Sandelin tillhöriga porträtt af lagmansparet.

* * *

Till sist måste undertecknad till alla delar instämma i öfverste Bratts yttrande i hans artikel i Idun den 28 nov. 1915: »Skaldinnan har haft full rätt att dikta så som ingifvelsen kommit. På hennes uttolkare, som ge sig sken af att röra sig på verklighetens mark, bör man däremot kunna ställa den fordran, att de hålla sig där och inte bege sig in på fantasiens».

Sunne i juli 1916.

Arvid Norén.

Svenska Porträttarkivets verksamhet 1916

Meddelande genom dess sekreterare

fil. d:r **Sixten Strömbom.**

Det var i fullt medvetande om det första arbetsårets svårigheter som Svenska Porträttarkivets nämnd på sitt konstituerande sammanträde i april förra året enhälligt betonade, att det närmast förestående inventariseringsverket skulle gå fram i experimenterandets tecken. Arbetsfältet begränsades till Jönåkers och Oppunda härader i Södermanland, ett område, som visserligen är en topografiskt sedt ganska liten del af vårt land, men däremot i porträttafseende en af de rikaste herrgårds-trakterna.

Det arbetsprogram, som nämnden uppdrog, innebar en vetenskaplig katalogisering samt fotografering af samtliga inom området befintliga svenska porträtt i såväl allmänna som enskilda samlingar. I betraktande af svårigheten att på förhand afgöra om ett porträtt kan bestämmas som svenskt eller icke beslöt nämnden att låta inventariseringen sträcka sig *så långt den praktiskt kunde utföras.*

Det närmare utvecklandet af arbetsplanen lämnades åt det arbetsutskott, som vid nämnda sammanträde besattes med f. Öfverintendenten d:r L. Looström, Intendenten för Lifruskammaren friherre Rudolf Cederström, Bibliotekarien Grefve C. M. Stenbock samt sekreteraren d:r Sixten Strömbom. Efter den sammankomst, som detta hade den 6 maj, då riktlinierna i detalj uppdrogos, började det praktiska arbetet under ledning af sekreteraren. Som vetenskaplig assistent för sommaren anställdes fil. kand. Gunnar M. Silfverstolpe. Fotograferingen ombesörjdes af Justus Cederquist kemigrafiska A. B. genom dess biträde herr Karl Schultz.

Flera hinder yppade sig redan från början och hotade allt emellanåt arbetets gång. Af de mera allmänna svårigheterna var den värsta att i dessa krigstider skaffa fullgodt fotografiskt material, framför allt färgkänsliga plåtar. Tack vare direktör Cederquists energi kunde detta hinder dock undanröjas.

Från början var det knappast möjligt att göra några fasta beräkningar öfver det antal porträtt vi hade att genomgå. Den allmänna enquête, som först tillställdes porträttägare och andra personer inom området, inbragte uppgifter om c:a 300 porträtt men gissningsvis an-

togs det verkliga antalet uppgå till minst det dubbla, en förmodan som sedermera i stort sett bekräftade sig.

Att andra svårigheter med mer eller mindre lätthet öfvervunnos och att sommarens arbetsresultat verkligen blef synnerligen positivt får till stor del tillskrivas det utomordentliga tillmötesgående, som visades Svenska Porträttarkivets medarbetare öfverallt på herrgårdarna och annorstädes. Dessutom ha flera personer inom det nämnda arbetsområdet med verksamma råd och dåd i alldeles särskild grad gjort sig förtjänta om vår tacksamhet bl. a. landshövdingen m. m. Lennart Reuterskiöld och dir. Otto Lindeberg i Nyköping, universitetskanslern greve Fr. Wachtmeister samt sist men inte minst hofjägmästaren frih. Carl G. Bonde på Ericssberg.

Inventariseringen börjades de sista dagarna i maj i Nyköping, där enbart i själva staden ett hundratal porträtt undersöktes, och framskred under sommarmånadernas lopp på herrgårdar och i kyrkor. I midten af september hade de båda häradena genomgått.

Följande ställen ha besökts: Lilla Kungsladugård (utanför Nyköping), Stjärnholm, Tuna kyrka, Björksund, Hånö, Helgö, Svärta gård, Tistad, Näs, Bärbo kyrka, Sjöholm, Claestorp, Krämbol, Kesäter, Säfsta-holm, V. Vingåkers kyrka, Högsjö, Sjögetorp, Skenäs, Österåkers kyrka, Gimmersta, Julita kyrka, Abbotsnäs, Floda kyrka, Sköldinge kyrka, Ökna, Ericssberg, Lagmansö, Hedenlunda, Hofsta, Åkerö, Broby, Christineholm, Täckahammar.

Inalles ha sex och ett haft hundratal porträtt förtecknats och fotograferats. Av praktiska skäl ha endast två plåtfomat 18 × 24 och 13 × 18 cm. kommit till användning.

Vanligtvis äro ju porträtten upphängda lösa på väggen, i vilket fall de ganska lätt kunna anordnas för en fullt nöjaktig fotografering. På några ställen sitta de emellertid infällda i boaseringen, hvilket i högsta grad försvårar deras afbildning. Många gånger bli då glansdagrar och annan ojämn belysning omöjliga att undvika på bilden, hvilka säkerhetsåtgärder fotografen än vidtager. I sådana fall där uttagning ur panelen varit omöjlig eller ej tillåtits, ha fotografierna också sällan blivit fullt tillfredsställande.

Den stora massan af bildmaterialet måste dock betecknas som ovanligt god. Under vinterns lopp ha bilderna uppfodrats på kartong och ordnats i accessionsföljd i stående kartonger, rymmande jämna hundratal. Hvarje bilds nummer, som korrespondera med plåtarnas beteckning, äro angifva på resp. lapp i hufvudkatalogen, som uppställts efter personhistorisk hufvudsynpunkt.

Hvarje beskrifning i denna ingår tämligen detaljeradt på porträttets enskildheter såsom den afbildades ställning, dräkt, färg, eventuellt befintliga inskriptioner, dukens storlek, målningssättet, samt slutligen antecknas också om porträttets proveniens, så långt den är bekant, och om andra kända bilder af den framställda människan.

Förutom denna personhistoriska hufvudkatalog upplägges ett konstnårsregister och en topografisk katalog.

Ur konsthistorisk synpunkt är det synnerligen betydelsefullt att konstnårsregistret föres fullt parallellt med hufvudkatalogen. De redan

inkomna samlingarna visa sig nämligen inte blott vara af rikt personhistoriskt intresse utan hysa också ej så litet konshistoriskt material af verkligt värde.

Som en glädjande följd af Svenska Porträttarkivets arbete må nämnas, att för mer än en af de genomforskade herrgårdssamlingarna ha ägarna förbehållit sig separat-kataloger med fotografier. På samma sätt har för Nyköpings stad upprättats ett sådant lokalt porträttarkiv, afsedt att förvaras på länsmuséet.

I år har på anhållan af Norra Smålands fornminnesförening (och på initiativ af dess nitiske sekreterare Ingeniör Algot Friberg) en inventarisering redan i slutet af april företagits i Jönköping och resultatet häraf blir inte blott ett godt tillskott i Svenska Porträttarkivets samlingar utan också ett lokalt porträttarkiv i stadens kulturhistoriska museum. Som vetenskaplig medhjälpare här biträdde sekreteraren af kand. Acke Westling.

Från sedt denna undersökning kommer innevarande års arbete efter beräkning att fortskrida i Södermanland med ännu tre härad. Äfven denna sommar komma fil. kand. G. M. Silfverstolpe och herr Karl Schultz att medarbeta.

Slutligen må nämnas, att kommitén för anordnandet af Göteborgs stads minnesutställning 1921 uppdragit åt sekreteraren personligen att utföra en porträttinventarisering i Göteborg i höst, och att kommittén medgifvit, att en kopia af hvarje fotograferadt porträtt och af hvarje beskrifning får för själfkostnad utlämnas till Svenska Porträttarkivet.

Meddelanden från Svenska Porträttarkivet

1. Två porträtt af David Richter den yngre

af **Gunnar Mascoll Silfverstolpe**

Under föregående sommars inventeringsarbete för Svenskt Porträttarkiv har jag påträffat ett par porträtt af den karolinska målaren David Richter den yngre, som af flera skäl synas mig värda en publicering. Inför dessa arbeten har jag blifvit styrkt i uppfattningen, att denne konstnär knappast uppskattats, som han förtjänar. Helt nyligen har Dr Karl Asplund gifvit Richter som miniatyrmålare en »Ehrenrettung».¹ Dessa rader afse till en del att söka göra den gamle konterfejaren samma tjänst ihans egenkap af porträttör i olja.

Det ena af de båda porträtt, som jag här afbildar, föreställer enligt en släkttradition, som vi icke ha anledning att betvifla, Arvid Horns svärmor, grefvinnan Anna Christina Gyllenstjerna född 1660 och gift 1680 m. riksrådet frih. Nils Gyllenstierna samt död 1715. Det tillhör nu grefve Nils Mörner å Björksund, där det dekorerar ett graciöst rokokokabinett. Olja på duk. Mått i dageröppningen 85 × 69 cm. Signerad a. t.: »D. Richter fecit an. 1699». En omkring 40-årig kvinna är framställd i bröstbild inom en målad oval. Ögonen äro blå och skela något. Håret är svart, högt upptornadt i hjässan. En lock från nackhåret hvilar å högra axeln. I håret är fäst ett guldspänne med dinglande »poirer», med hvilket är förbundet ett dubbelt pärlband, som går rundt hufvudet och mynnar å högra skuldran, parallellt med locken. Hon är klädd i en rundt urringad, hvit, mjuk sidenklänning med blått foder. Livvet, som löper ned i en snibb, är framtill hopsnördt med guldsnören. Ett blått sidendraperi, fodradt med gult, hänger löst öfver skuldrorna och är öfver bröstet hophållet af ett smalt blått band med spänne af runda pärlor och rektangulära

¹ »Den svenska porträttminiatyrens historia» i »Konsthistoriska sällskapets publikation 1916» s. 66.

GREFVINNAN ANNA CHRISTINA GYLLENSTIERNA
AF D. RICHTER D. Y.

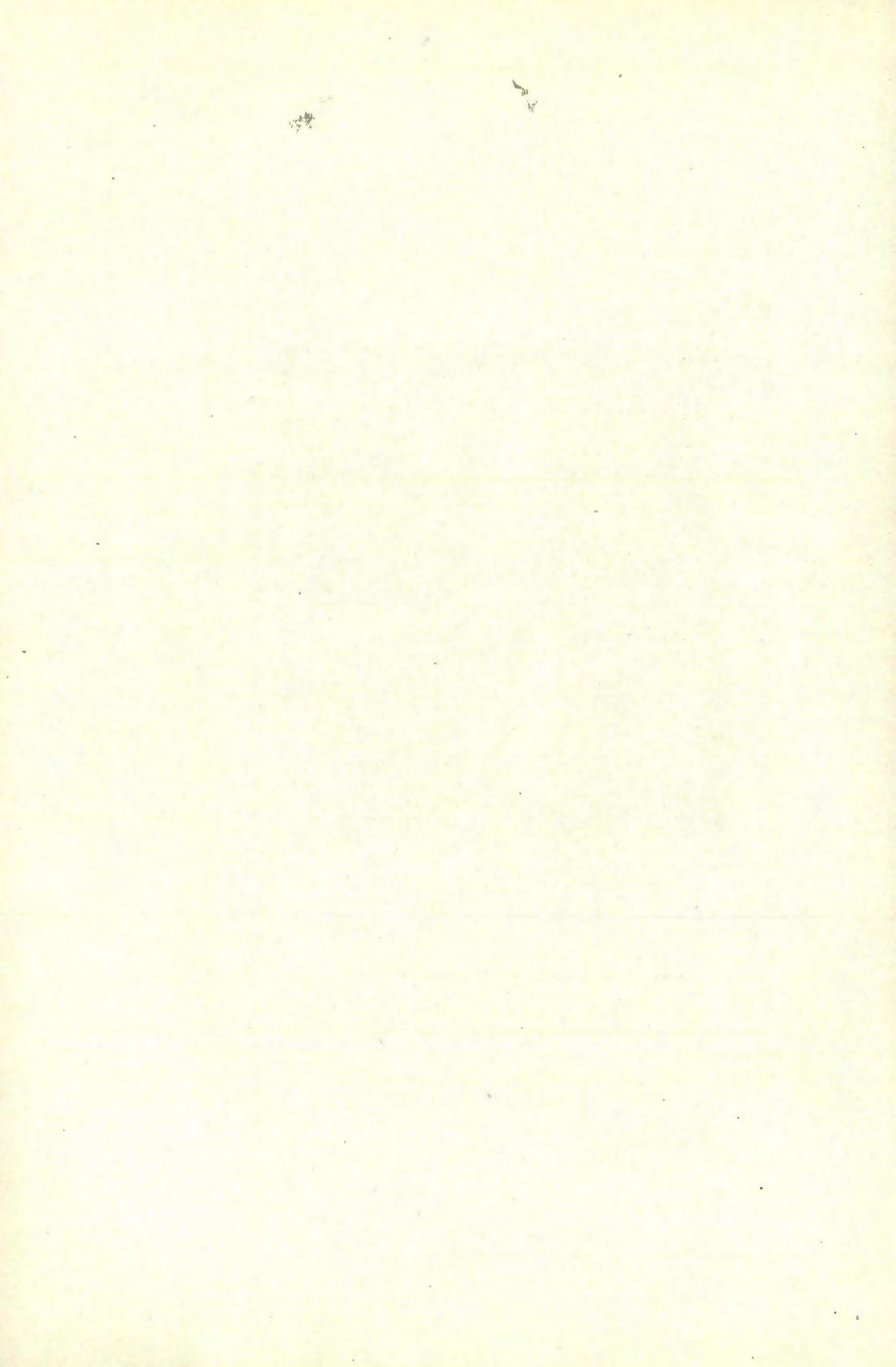
Foto: Sv. Porträttarkivet — tillh. greve Nils Mörner, Björksund.

GENERALEN GREFVE ADAM LEWENHAUPT
AF D. RICHTER D. Y.

Foto: Sv. Porträttarkivet — tillh. greve Cl. Lewenhaupt, Claestorp.

ofärgade stenar. En flick af draperiet fladdrar bakåt höger på traditionellt barockmanér. Brun fond.

Det finns nog få svenska porträtt från denna tid, då det färgdruckna målarögat så lätt gled förbi de individuella skiftningarna i ett människoansikte, som präglas af en så inträngande och nästan närgående karakteristik som detta. Den gode mästaren, som nyss kommit från handverket, var tydligen en fysionomist af rang. Det är ett intensivt spelande lif i detta ansikte, där uttrycket bestämmes af de stora, oroliga och — jag kanske miss-tager mig — opålitliga ögonen och den lilla maliciösa munnen.

Porträttet är stämtdt i hårdt lysande lokaltoner — hvitt, blått och gult. Det är den högljudda Ehrenstrahlska färgprakten minus den sammangjutning till helton, som präglar hofmålares porträttkonst. Något en smula primitivt vidlåder onekligen denna kolorit, där färgflaken ligga bredvid hvarandra som de olika stenarna i en mosaik. Hahr¹ har påpekat, att Richters konstnärliga stil rönt inflytande af hans verksamhet som guldsmed. Man påminner sig denna iakttagelse inför Anna Christina Gyllenstiernas porträtt. Det är emellertid inte bara färgbehandlingen, som röjer den forna konsthandverkaren. Äfven modelleringen har något, som för tanken till guldsmedens detaljerade ciselering af formen. Se hur omsorgsfullt hudens spänning öfver kraniet är framhäfd, hur munnen och ögongloberna äro utarbetade! Konstnären har gått till verket med afsikten att ge en plastisk påtaglig bild af sin modell. Han står i detta afseende tämligen ensam i sin samtids svenska porträttkonst. Den Ehrenstrahlska modelleringen, som då ännu var »en vogue» tenderar ju starkt mot ett måleriskt upplösande af formen.²

I det andra porträttet möter en krigare. Det är dateradt samma år som det förra och försedt med i detalj samma signatur. Mått å spännramen: 85 × 67,5 cm. Hvem föreställer nu detta porträtt? En, som det förefaller, gammal inskrift å baksidan — dock icke af målaren — säger: »Generalen greve Adam Lewenhaupt.» Jag har icke funnit några skäl som direkt vägra oss att godtaga denna namnbeteckning. Utseendet företer rätt stora likheter med det, som möter oss i David von Kraffts bekanta knästycke af generalen å Gripsholm och i ett kokett ungdoms-porträtt från vistelsen i Holland, som nu finnes å Sjöholm, om

¹ »David von Krafft och den Ehrenstrahlska skolan» s. 120.

² Se Roosvals förträffliga karakteristik af Ehrenstrahls stil i »Introduktionen» till »Svenskt konstgalleri» s. V.

också dragen äro mera fettinbäddade å vår bild. Tillsvidare är det emellertid säkrast att sätta ett frågetecken efter namnet. Han är framställd i bröstbild inom målad oval och förefaller att vara omkring 40 år, (hvilket äfven stämmer in på Adam Ludvig Lewenhaupts ålder 1699). En stor mörk allongeperuk omramar det fylliga ansiktet. Ögonen äro grå. Han är klädd i harnesk med blått, guldkantadt foder. Öfver vänstra axeln ligger i sköna veck ett brungrått draperi med bred, guldstickad bård och ljusbrunt, svartfläckigt skinnfoder. Brungrå fond. — Det vackra porträttet tillhör kabinettskammarherren, grefve Claes Lewenhaupt på Claestorp.

Koloristiskt sedt skiljer sig detta porträtt rätt starkt från bilden af Anna Christina Gyllenstierna. Det är hållet i en förnäm grå helton, anslagen af harneskets och hophållens af fonden. Men modelleringen har alldeles samma egenskaper, som de vi iakttago å kvinnoporträttet. Man observere hur tredimensionalt skallen rundar sig under den luftiga peruken. Det är redan stark Karl XII:s stil i det sätt, på hvilket denne krigare är skildrad — den neddämpade färgen, den spikraka hållningen och koncentrationen kring det lysande ansiktet. Så vidt jag vet är detta porträtt ett af de äldre exemplen på den typ, som dominerar svenska mansporträtt till framemot 1720 och som får sin mest karakteristiska utformning af soldåtmålaren David von Krafft.

Med hjälp af dessa och några andra nyligen publicerade porträtt af David Richter den yngre vilja vi försöka att på åtminstone en punkt litet närmare fixera mästarens biografi. Han var född 1664 i Stockholm. Fadern var guldsmed och i dennes forspår trädde också sonen, som blef gesäll 1684. 1693 finna vi en David Richter som bisittare i skräet¹ — om vår målare är ju icke så godt att afgöra. I så fall skulle han rätt sent definitivt ha öfvergått till måleriet. Enl. Hahr² gjorde han sina lärospån hos Mijdens. En ofta upprepad uppgift vet berätta, att han 1697 företog den obligatoriska utomlandsresan.³ Det finnes dock skäl, som göra mig benägen att tro, det han ännu några år dröjde i

¹ Bergström »Strödda uppgifter om utöfvare af konst och handtslöjd i Stockholm under 1600-talet» i »Svenska autografsällskapets Tidskrift» 1894 s. 172.

² Hahr a. a. s. 29.

³ Jag vet icke rätt hvarifrån denna uppgift ursprungligen förskrifver sig. I katalogen öfver Eichorns samlingar (Stockholm 1890) säges emellertid om David Richter *den äldre*, kusinen, att denne i mars 1697 utfick pass för resa till Köpenhamn. Åtminstone ett af de verk, som i denna katalog upptages under den äldre Richters namn — porträttet af Sigrid Bielke, nu å Sturefors — har öfverflyttats på den yngre (detta redan i katalogen öfver retrospektiva utställningen i Stockholm 1898). Det är möjligt att uppgiften om det uttagna passet har gått samma väg

Sverige. Utom de här publicerade porträtten känna vi af honom ännu ett verk från samma år 1699 — en kvinnobild i samling Rehbinder. Det är ju redan i och för sig rätt märkligt, att af mästarens kända få verk i olja så pass många förskrifva sig från ett år af hans utomlandsvistelse. (Föreställer vårt krigarporträtt verkligen Adam Ludvig Lewenhaupt så måste detta vara måladt i Sverige. Generalen var nämligen detta år icke utom landet.) Men hvad som stärkt mitt förmodande är det förhållandet, att stilen i dessa porträtt om ock i mindre drifven form fullkomligt återfinnes i ett par bilder signerade 1696, således från en tid, då han enligt enstämmiga vittnesbörd vistades inom landet. Det är porträtten av Abraham Brahe och hans hustru Eva Bielke å Skokloster. Här möta vi alldeles samma spända och detaljerade modellering och hvad kvinnoporträtten beträffar samma litet hårda och »granna» kolorit. Det är ju rätt egendomligt, om målaren ännu två år efter sin utresa och efter allt hvad han sett af mondän europeisk porträttkonst hårdnackadt håller fast vid den stil, som han utbildat i sitt hemland. Jag skulle vara benägen att sätta året för hans utresa till omkring 1700. 1701 är han däremot med säkerhet i Wien. Detta år har han signeradt den förtrollande bilden af Edvard Gyldenstolpe,¹ hvilken enligt ett bref från den afbildade (å Sjöholm, där äfven porträttet finnes) utfördes medan denne var i Wien.² Det är för öfrigt en måleriskt-lyrisk hållning öfver detta porträtt, som vi icke funnit förut hos mästaren och som visar att rokokons begynnande genombrottsarbete därute på kontinenten icke gått honom förbi. Året därpå har han i Rom signeradt det vackra miniatyrporträtt, som Asplund publicerat.³ Det är tydligen under denna sin utomlandsresa, som han utbildar sig för miniatyrmålarens värf med det resultat, att han 1719 kunde efterträda Brenner som hofminiatör.

och att det är här vi ha källan till meddelandet om året för David Richter *den yngres* utresa. Sannolikt är också, att uppgiften verkligen gäller honom. Den äldre kusinen, hvars biografi genom Emil Hultmarks forskning (i »Carl Fredrik von Breda» Stockholm 1915) väl får anses fastställd, var åtminstone redan 1692 i Tyskland och någon direkt anledning att för hans räkning antaga ett besök i Sverige under 1690-talet ha vi ju icke. Men att målaren tog ut pass behöver ju icke nödvändigt betyda att han verkligen reste! — Kusinerna äro ju genom de lika namnen och samtidigheten i verksamheten svåra att hålla i sär. Att de af mig nämnda verken verkligen stamma från samma hand bevisas utom af stilistiska skäl, af det förhållandet att de alla bära en signatur af alldeles samma originella kalligrafi.

¹ Afbildning bl. a. i Roosval a. a. s. 21.

² Härmed har Göthes förmodan i »Ett svenskt porträttgalleri» s. 30 bestyrkts.

³ a. a. s. 66 och fig. 49—50.

Notiser.

Svenskar promoverade i Helmstedt. I »Mitteilungen du Zentralstelle für Deutsche Personen- und Familiengeschichte in Leipzig», utgifvna af Arkivarien Dr. *Friedrich Wecken*, träffas i 15:e häftet (Leipzig 1917) en af redaktören offentliggjord längd öfver vid universitetet i Helmstedt promoverade filosofie magistrar. Universitetsmatrikeln, som ligger till grund för denna framställning, finnes i hertigligen landsarkivet i Wolfenbüttel samt har aldrig tidigare publicerats. Det är af intresse att finna åtskilliga *svenskar* i denna matrikel. Sålunda räkas:

1584 ²⁶/₅. Johannes *Erici*, Uppsala. (Äfven antecknad såsom Salemontenus Suesus).

1592 ²⁵/₄. Laurentius *Paulinus*, aus Schweden.

1595 ²³/₁₀. Henr. Christianus *Blichweldt*, Vesteras i Schweden. (Äfven antecknad ss. Arhoviensis Danus, hvilket förefaller troligare: en Blichfeld från Aarhus).

1596 ²/₁₁. Johannes *Anthelius*, aus Schweden.

1599 ²⁵/₅. Israel Olai *Fortelius*, aus Schweden.

1604. Nicolaus Andreæ *Granius*, Strengnas i Schweden.

1605 ²⁴/₅. Suenno Jonæ *Moderus*, aus Schweden.

1614 ⁷/₇. Ericus Holsteinius *Montanus*, aus Schweden.

— » — Johannes *Salvius*, Strengnas i Schweden.

1616 ²²/₇. Laurentius *Nilolai*, Blackstad in Schweden.

1618. Matthias *Nicolai*, aus Schweden.

1619 ³/₆. Andreas *Ericus*, Dalekarnien i Schweden.

1619 ²⁵/₁₁. Jonas *Petreius*, Wexjö i Schweden.

1640 ³⁰/₆. Andreas *Thorinus*, Südermanland i Schweden.

Hugo Samzelius.

Tegner. Den bekendte danske slægt af dette navn (jvnf. Dansk biogr. Lex.) nedstammer fra bruksskrifvare vid Limhamns kalkbruk JØRAN TEGNER hvis efternavn ogsaa forekommer stavet: Thegner, Thägner, Tengner, Thengner, Tenger og lign.

Et fund i Malmø dombok for 1711 har ledt paa sporet efter hans afstamning, idet hans børn da skaffer sig forskellige vidnesbyrd fra magistraten, angaaende en arv, der tilkom dem efter semstmakare i Stockholm *Joran Francks* hustru *Sara Tegner*.

Hun begravedes 17.10.^{24/11}, han 1710^{12/12} i Stockholm S. Jakobs församling, og af skiftet efter dem, sluttet 1713^{30/10}, fremgaar, at arvingerne paa hendes side var 1) en søsterdatter *Maria Føransdotter* kaldet *Tegner* efter moderen og født c. 1681 og 2) hendes broders ovennævnte *Føran Tegnens* 6 efterladte børn.

Om ham, der maa være født omkring 1650, oplyses det, at han c. 1680 kom fra Stockholm till Limhamn. Han var tillige lensmand og maa være død c. 1708 i Limhamn, men hans død findes dog ikke opført i Hyllie sogns kirkebøger. Han blev gift c. 1680 med KARNA KRISTOFFERSDOTTER, datter af klockare i Holm sogn i Halland *Kristoffer Andersen* og *Helwig Svendsdotter*. Hun flyttede 1708 til Malmø, og maa være død der under pesten 1712, sikkert i august maaned, hvor der findes en mindre lakune i kirkebogen. Sammen havde de følgende 7 børn, alle født i Limhamn, af hvilke de 6 som nævnt var i live i 1711: 1) *Maren Tegner* 1681—1710 2) visiteur i Malmø *Føran Tegner* 1685—1723 3) *Helwig Tegner* gift 1712 med skomakare *Kristoffer Pålsson* 4) *Kristina Tegner* gift 1711 med möllare *Esbiörn Olsson* 5) kanngjutare *Kristoffer Tegner* 1691—1727 6) öltappare og skraddare *Isak Tegner* 1693—, der blev stamfader for den danske slægt, men som c. 1721 synes at have forladt Malmø, og hans senere opholdssted har ikke kunnet findes og 7) lavetmakare i Kristiansstad *Kristian Tegner* 1696—1751.

Da disse børns navne viser, at moderens forældre er regelmæssigt opkaldt, venter man, at ogsaa faderens forældre er det, saaledes, at de skulde have heddet JØRAN TEGNER og MAREN.

Det er da muligt, at han er identisk med den vaktmästare i justitie collegium *Føran Bengtsson Tegner*, som forekommer i Stockholm i 1690erne, selv om det ikke er overvældende sandsynligt, da bruksskrivarens fader ved den tid maa være henved 70 aar gammel.

Denne vaktmästare nævnes ved baupt. 1690^{21/11} efter kämnare i Stockholm *Olaf Nilsson Thegner* som formynder for sønnen *Gabriel* (den senere auditor, der blev fanget i slaget ved Perevolotjna^{2/7} 1709, som kom tillbage^{15/6} 1722 og var død inden 1727, og som ogsaa nævnes ved baupt. 1683^{2/9} efter moderen *Maria Gabrielsdotter Rost*) og ligeledes ved baupt. 1696^{23/4} efter snickaremäster *Nils Tegner*, hvis iøvrigt ukendte arvinger han angav at bo i V. Götland.

Den forbindelse der saaledes synes at være mellem alle disse forskellige Tegner'e leder naturligt tanken paa den formodning, at de alle er slægtninge, eller i det mindste bysbørn, af den indflydelsesrige bondefødt, i 1683 adlede, justitie borgmästare i Stockholm *Olaf Arvidsson Thegner*, født 1615 i Thegna by Vust sogn i Ø. Götland.

Under alle omstændigheder vil jeg være meget taknemlig for yderligere oplysninger om de her nævnte personer, og ganske særligt for alle oplysninger, der kan kaste lys over den senere danske slægts afstamning.

Ligeledes vilde jeg sætte megen pris paa om det kunde fastslaaes, om den nævnte klockare i Holm sogn i Halland har været student, idet hans afstamning isaafald kan fastslaaes.

I det tidsrum der her kan være tale om findes nemlig kun følgende af det navn immatrikuleret i København:

1636	²⁵ / ₁₁	Christophorus Andreæ Borsæ	fra Køge	skole.
1641	²³ / ₁₂	»	» Liungius	» Sorø
1650	¹² / ₆	»	»	» Slagelse

Af dem blev den første imidlertid sognepræst i Nestelsø paa Sjælland 1641 og døde der 1656, og den anden har jeg i Genealogisk Tidsskrift 1913 side 22f. vist maa være identisk med den skaanske provst *Findorph*, der 1655 blev kapellan i Runneby, senere præst og provst sammesteds, og følgelig søn af præsten Anders Zachriesen Liung i Finderup paa Sjælland, saa skal han være identisk med en af dem, maa det være med den tredje. Men det er der heller ikke noget i vejen for.

Om ham vides nemlig følgende: han er søn af præsten Anders Frantsen Brun i Haarlev paa Sjælland, stamfaderen for den meget kendte præsteslægt Rørdam, fik december 1650 kommunitet og søgte 1653 at blive kapellan ved den universitetet tilhørende Sæby kirke, men blev det ikke paa grund af et begaaet lejermaal (Acta consistorii ¹³/₁₀ 1653). Efter et derpaa følgende eksemplarisk levnet søgte han kongen om oprejsning ²³/₅ 1658, hvilket tillstodes, men paa grund af Københavns belejring udgik skrivelsen først ²³/₆ 1660, og da synes ansøgeren at være forsvundet, ligesom han heller ikke senere er truffet i Danmark, men der er som det ses altsaa intet i vejen for, at han i 1658 er rejst til Halland, og der af en eller anden svensk myndighed faaet ansættelse, en fuld gyldig grund til ikke mere at vise sig i Danmark. Der har han saa giftet sig med Helvig Svendsdotter og foruden ovennævnte datter Karna mindst haft datteren *Anna Kristoffersdotter* født ¹⁶/₆ 1660 i Holm, død ²³/₂ 1710 i Malmø som enke efter de 2 fellberedare *Per Fønson* 1660—1703 og *Per Greiffahn* 1677—1710.

Alle eventuelle oplysninger bedes sendt til

Vilhelm Marstrand

Ingeniør, Amaliegade 23, København K.

Hjelm. Den københavnske jærnstøberiejer og fabrikant *Daniel Lowener* (1805—1873) var første gang gift med *Sofie Kristine Hjelm* (1805—1837). Hun var født ²⁸/₄ 1805 døbt ¹/₅ i Göteborgs amiralitets varvs församling og samme sted blev hendes forældre hofsecreterare *Carl Wilhelm Hjelm* og *Britta Christina Widebäck* viede ³/₁₀ 1802.

Alle eventuelle oplysninger om dette ægtepars fødsel og død ønskes ligeledes sendt til ovennævnte adresse.

Vilhelm Marstrand

Personhistoriska samfundets

årsmöte hölls den 5 maj, hvarvid styrelsen omvaldes.

Utdrag af revisionsberättelsen:

Debet:

Behållning från år 1915		4,676: 45
Inkomster år 1916:		
Ledamotsavgifter	3,729: —	
Lagerförsäljning	474: 27	
Räntor	228: 17	
	4,431: 44	
		Summa 9,107: 89

Kredit:

Utgifter år 1916:		
Trycknings- och illustrationskostnader	4,060: 47	
Uppbörds- och distributionskostnader	435: 96	
Arfvoden	1,036: 65	
Diverse	82: 35	5,615: 43
Behållning till år 1917		3,492: 46
		9,107: 89
		Summa 9,107: 89

Personhistoriska samfundet sammanträdde å restaurang Riche den 26 oktober 1917 under ordförandeskap af f. d. riksarkivarien Emil Hildebrand.

Såsom medlem i redaktionsutskottet för år 1918 valdes andre bibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek, fil. dr. *A. B. Carlsson*.

Beslöts att årsavgiften från och med 1918 skulle utgöra kr. 7: 50.

Efter sammanträdet slut uppdrog redaktionsutskottet åt dr. *A. B. Carlsson* att redigera 1918 års årgång af *Personhistorisk tidskrift*.

Frågor.

Undertecknad vore tacksam erhålla upplysning om huruvida porträtt finnas af:

Kammarrådet *Jonas Wulfvenstjernas* 1:a maka *Maria Gyllenkrook*, d. 1727, dotter af Revisionssekreteraren *Johan Gyllenkrook* och hans 1:a maka *Maria Wattrang*.

Wulfvenstjernas 2:a maka *Anna Steuch*, d. 1737, enka efter Professorn i Lund Bonde Humerus och dotter af Arkebiskop Mathias Steuchius och hans maka Anna Tersera.

Riddarhussekreteraren Johan Wulfvenstjernas maka *Hedvig Lejel*, d. 1763, dotter af Landshöfdingen Adam Lejel och hans maka Hedvig Lucia Lake.

Kanslirådet friherre Carl Gustaf Wulfvenstjerna, d. 1810.

Hans 1:a maka grefvinnan *Hedvig Elisabeth Posse*, d. 1774, dotter af Generalen greve Fredrik Posse och hans maka friherrinnan Hedvig Ulrika Wrangel.

Wulfvenstjernas 2:a maka *Anna Helena Boije*, d. 1807, dotter af Presidenten friherre Hans Henrik Boije och hans maka friherrinnan Anna Helena Hermelin.

Kapten *Carl Nauckhoff*.

Innehafvare af Hackstä fideikommiss.
Stockholm. Kommendörsgatan nr 10.

Porträtt sökas af nedanstående personer, hvilka varit *chefer för Kalmar regemente*: Thuve Bremen, chef 1639—1645; Alexander Irwing, f. 1593, d. 1659; Gustaf Cruus af Edeby, f. 1620, d. 1665; Henrik Wulfklou, f. 1636, d. 1677; Hans von Dellinghausen, f. 1640, d. 1705; Nils Djurklou, f. 1641, d. 1714; Gustaf Ranck, d. 1709; Carl Björnberg, f. 1656, d. 1721; friherre Gustaf Züllich, f. 1666, d. 1743; Lorentz von Numers, f. 1673, d. 1736; Adam Johan Giertta, f. 1674, d. 1739; friherre Ludvig Fahlström, f. 1686, d. 1759; friherre Nils Djurklou, f. 1686, d. 1758; Wolfgang Augustin von Baltzar, f. 1715, d. 1795; greve Fredrik Posse, f. 1722, d. 1801; Abraham Daniel Schönström, f. 1729, d. 1809.

Uppgifter mottagas med tacksamhet af

Kapten *Fölke Rudelius*.

Eksjö.

För en under arbete varande minnesskrift öfver *Kalmar regementets mötesplats Hultsfred* sökas bref, dagböcker m. m. från år 1796 till våra dagar, hvilka kunna bidraga till att gifva en bild af lifvet på Hultsfred.

Uppgifter mottagas med tacksamhet af

Kapten *Folke Rudelius*.

Eksjö.

Porträtt sökes af:

1. Landshöfdingen i Westerbottens län, Krigsrådet Friherre Magnus Adolph von Kothen, född $28/12$ 1704, död $9/4$ 1775 i Umeå och der begrafven.

2. Den förras maka, Friherrinnan Catharina Eleonora, född Adlerheim, född $16/11$ 1715, död $7/12$ 1780 i Stockholm.

3. *Deras barn*: a. Gustaf, Friherre, Major vid Nylands Dragoner, född $\frac{8}{11}$ 1748, död $\frac{12}{10}$ 1808 på Menhamra i Uppland.

b. Catharina Maria, född $\frac{30}{12}$ 1751, död $\frac{26}{3}$ 1808 i Stockholm (ogift).

Upplysningar emottagas med största tacksamhet af

Friherre *C. A. von Kothen*.

Djursholm.

Undertecknad emottager med största tacksamhet upplysningar om, och i så fall hvar, porträtt finnas af följande personer:

Bergmästarna vid Sala silfvergrufva Georg Grisbach, Christer Lilliecrona, Joh. Otto Silfverström, Joh. Tomasson Funck, Johan Persson, Gustaf Funck, Hans Ranie, Daniel Svedberg (broder till Jesper S.), Henrik Schnach, Daniel Bergenstierna, And. Rob. Bellander och Bernh. Berntsson samt bergshauptmannen vid samma grufva Per Staaff, bergmästarna i Sala Joh. Olofsson (stamfader för släkten Cederhjelm), Per Joh. Zenius, Leon. Horneman, Thomas Funch, Erik Hartzell, Carl Henrik Esberg (stamfader för släkten Bergensköld), Petrus Bjugge, Erik Ugla (borgmästare äfven i Västerås), Per Wallenstein, Per Wicander, Carl Petter Wahrenberg, Jonas Alin, Carl Henrik Lewton och Joh. Christoffer Norlin, grufkirurgerna i Sala Erik Schnack, Daniel Forster, Chr. Sigismund Kesel, Joh. Cohlom, Arvid Mellgren, Joh. Gust. Opphoff, Em. Per Reinholdsson, Elis Hedrén och Isaac Biberg; stadsmedici i Sala Wallentin Wolff, Eric Thurling, And. Hesselius, Nils Avelan, Jonas Niclas Ahl.

Sala i oktober 1917.

Joh. Näsmark,

rådman.

PERSON-REGISTER.¹

- Adelsvärd, C. G. 52.
 » Johan Karl, frih. 186.
 Adolf Johan, hertig. 119.
 Ahnlund, Nils. 77.
 Albers, löjtnant. 59.
 Almqvist, Johan Magnus. 36.
 Aminoff, Berndt Adolf. 127, 131.
 Anckarloo, David Gustaf. 142.
 Anckarsvärd, Carl Henrik. 122—161.
 » Eva Carolina. 123.
 » Johan August. 122, 132.
 » Michael Coss-
 wa. 122, 125, 130.
 » Michaël Gus-
 taf. 122—
 161.
 » Vilhelm Theo-
 dor. 143.
 Andersen, Kristoffer. 205.
 Andreas Ericus. 204.
 Angeldorf, Kristoffer Ols-
 son. 175.
 Annerstedt, Ture. 36, 39.
 Anthelius, Joh:s. 204.
 Antonsson, Bengt Reinhold.
 187, 190, 192
 —195.
 » Brita Katarina.
 189, 193.
 » Jan Anton. 188,
 190, 193.
 » Olof. 192, 193.
 » Reinhold. 193.
 Arfvidsson, Anna Elisabeth.
 47.
 Armfelt, Alexander. 150.
 » Gustaf Maurits. 65.
 Armfelt, Ulla. 66.
 Arnoldson, Oskar. 184.
 Askelöf, J. C. 143.
 Askling, underofficer. 52.
 Asplund, Karl. 45, 200.
 Aspelin, Johan Reinhold.
 175, 176.
 Bäckström, Arvid. 73.
 Banér, Johan Gabriel, frih.
 185.
 Bauman, Elisabet. 188, 191
 —194.
 » Fredrik. 191.
 » Johan Fredrik. 191.
 von Baumgarten, Ture Fred-
 rik. 184.
 Beckman, Adolf Reinhold.
 182.
 » Marg. Katarina.
 183.
 Belfrage, Axel Åke. 156.
 Bennet, fröken. 22.
 Berendes, Johan. 73.
 Berg. 22.
 Bergenschöld, E. J. 131.
 Bergensträhle, Claes Gabriel.
 158.
 Bergman, polismästare. 22.
 » Inga Kristina.
 184.
 Bergström, Otto. 177.
 Berndes, A. U. 45.
 Berwald, mille. 22.
 Bethlen Gabor, furste. 82
 —100.
 Bielke, Eva. 203.
 Billow, G. 70.
 Billwall, C. J. 191.
 von Bippen, C. L. 192.
 » Kristina Elisa-
 bet. 188.
 Björck, Gustaf Daniel. 38.
 Björkman, Karl Fredrik. 37.
 Björnstjerna, Magnus Fredr.
 Ferdinand.
 126.
 Blichsweldt, Henr. Chr. 204.
 Bohlin, Josefina Karolina.
 183.
 Boije, Johan Ludvig, frih.
 129.
 Boltemann, Ludvig. 166.
 Bonde, Carl, frih. 137, 149.
 » C. G., frih. 123, 198.
 » Charlotte. 152.
 » Gustaf. 120.
 » Karl Göran, frih.
 123, 130, 133, 136.
 von der Borch, Bernhard.
 165.
 Boström, Anders. 187, 188.
 Boy, Villem. 2, 3.
 Boye, fröken. 22.
 Brähe, Abraham, grefve. 203.
 » Magnus, grefve. 142.
 144.
 » Nils, grefve. 22.
 Branzell, kapellpredikant.
 194.
 Bratt, Claes. 187, 194, 195.
 » Christian. 196.
 » Elsa Maria. 189, 190,
 193.
 » Henrik. 189, 193.
 » Jonas. 189.
 » Lars Gustaf. 188, 189,
 195, 196.
 Brelin, Salomon. 127.
 Brinck, Karl Vilhelm. 185.
 Bring, Ebbe Gustaf. 36.
 Brun, Anders Frantsen. 206.
 Bruncrona, G. 27.
 Byström, Johan Thomas.
 30—32.
 » Oskar Fredrik.
 31.

¹ Utarbetadt af G. E.

- Bäckström, Edvard. 185.
 › John Vilhelm. 185.
 Börjesson, Nils. 98.
- C**amerarius, Ludvig. 86, 106, 107, 108, 113.
- Cameron, D. J. 11—15.
 von Campenhausen, Axel Leonardt. 28.
 › Balthasar. 28.
 › Carl Balthasar. 28.
 › Christer Lorentz. 28.
 › Erich Reinholdt. 28.
 › Eva Christina. 28.
 › Gustaf Herman. 28.
 › Jacob Johan. 28.
 › Johannes. 28.
 › Johann Herman. 27, 28.
 › Leon. 27.
 › Robert Wilhem. 28.
 › Vendela Margareta. 28.
- Candelin, Christina. 74.
 Carl X Gustaf. 115—119.
 Carl XIII, konung. 52, 56.
 Carlander, Olof. 36.
 Carlberg, Bengt Vilhelm. 73.
 › Carl Vilhelm. 73.
 › Johan Eberhard. 73.
- Carlson, F. F. 22, 25, 26, 36.
 › A. B. 18, 207.
- Cassel, brukspatron. 20.
 Cederschiöld, Per Custaf. 128.
- Cederström, Erik Anders. frih. 160, 161.
 › Jacob, frih. 137.
 › Jacques. 23.
 › Olof Rudolf, greve. 73, 132.
 › Rolf. 134.
 › Rudolf, frih. 197.
- Cetti, Francesco. 185.
 Christiansson, Gunnar. 184.
 Crusenstolpe, M. J. 123, 148.
- D**ahlen, Gerdt. 166.
 Dahlgren, Lotten. 64.
 Dalman, Vilh. Fredrik Akates. 159.
 von Danckwardt, C. G. 57.
 Danielsson, Anders. 131.
- de Frese, C. Ch. 57.
 De Geer, Carl, greve. 126, 135, 146.
 De la Gardie, Jacob Gustaf, greve. 138.
 von Döbeln, Georg Carl. 15.
- E**berstein, Agnes. 95—113.
 Edberg, fänrik. 59.
 Edelcreutz, Daniel, frih. 73.
 Edholm, Oscar. 24.
 Eek, Ulf Knutsson. 4—8.
 Ek, Johan. 191.
 Eketrä, 22, 24, 25.
 Elgenstierna, Gustaf. 67, 73.
 Emanuelsson, Pehr Jacob. 36.
 Enblom, Lars. 185.
 von Engeström, Stanislaus. 139.
 Erdmann, Nils. 70.
 Erik XIV, konung. 2.
 von Essen, Hans Henrik, greve. 135.
 Eurén, Axel. 35.
- F**ahlcrantz, Christian Erik. 36.
 Fahlstedt, Hans. 57.
 Falhem, Erik Eriksson. 161.
 Falkenberg, Karl Axel, frih. 186.
 Farenbach, Jürgen. 78.
 › Magdalena. 81—83.
 › Volmar. 77—113.
- Fehman, Eric. 74.
 Findorph, prost. 206.
 Fiting, Otto. 164.
 Flach. 24.
 Fleming, Clas. 114.
 › Herman 114—121.
 › Johan Klas, frih. 123, 156.
- Flensburg, Vilhelm. 37.
 Flodin, Kristina Sofia. 184.
 Forbes, William. 81.
 Fornander, Olivier. 186.
 Forssell, Johan Erik. 36.
 Fortelius, Israel Olai. 204.
 Franck, Jöran. 204.
 Friberg, Algot. 199.
 Frodelius, Johan Niklas. 183.
 Fryklund, Daniel. 30.
 Fundin, Wilhelmina. 30—32.
- G**ejjer, Bengt Gustaf. 64.
 › Carl Fredrik. 64.
 Gillberg, J. A. 44, 45.
 Grade, A. 122.
 Granus, Nicolaus Andreæ. 204.
 Greiffahn, Per. 206.
 Grill, Antoni. 46.
 Grubbe, Lars. 107.
 Gråå, Johan Fredrik. 184.
 › Karl Ulrik. 184.
 Gummælius, Gustaf Vilhelm. 36.
 Gustaf Vasa, konung. 1.
 Gustaf II Adolf. 79—113.
 Gustaf III, konung. 56.
 Gustaf, prins. 18—26.
 Gyldenhoff, Agnes Margareta. 27, 28.
 von Gyldenhoff, Balthasar. 27.
 Gyldenstolpe, Edvard, greve. 203.
 Gyllenhaal, landtmarskalk. 23.
 › Carl Henrik, frih. 131.
 Gyllensparre, Anna Henriksdotter. 4—8.
 Gyllenstjerna, Anna Christina. 200—202.
 › Nils, frih. 200.
 Göthe, E. A. 188.
- H**ahr, Adolf. 47.
 › Alfred. 44.
 › Anders d. ä. 44, 47, 49.
 › Andreas Christoffer. 47.
 › Anna Elisabeth. 46.
 › August. 1, 44, 47.
 › Beata Charlotta. 46.
 › Carl. 47, 48.
 › Carl Emil. 47.
 › Eva Kristina. 46.
 › Flodius Jochim. 45.
 › Gottfried. 46.
 › Henrik. 45.
 › Henrik Vilhelm d. ä. 45—47.
 › Henrik Vilhelm d. y. 44, 47, 48.
 › Henrik Vilhelm (III). 48.
 › Herman Hartwig. 45.
 › Isak. 46.
 › Jakob. 46.
 › Jakob d. y. 47, 48.

- Hahr, Jürgen. 45.
 › Maria Magdalena. 48.
 › Maria Sofia. 46.
 › Otto Vilhelm. 47.
 › Theodor. 47.
- Hall, John, sr. 190, 193.
 › John, jr. 190.
- Hallenius, Johan. 188.
 › Kristina Gustafva. 187, 188, 191—96.
- Hallwich, Herman. 79.
- Hamilton, James. 104.
- Hansson, Carl. 60.
 › Louise. 52.
 › Magnus. 51—63.
 › Olof. 54, 56, 63.
- Hartmansdorff. 23, 24.
 › Jacob August. 129.
- Hasselgren, Hans. 51.
- Hedvig Elisabeth Charlotta af Holstein-Gottorp, prinsessa. 52.
- Henriksdotter, Anna, se Gylensparre.
 › Märta, se Gylensparre.
- Hernblom, P. 133.
- Heydenstam, chargé d'affaires. 22.
- Hicks, Daniel. 99.
- Hierta, Johan Gustaf. 137, 138, 144, 148, 152, 153.
- Hildebrand, David. 46.
- Himberg, Carl Gustaf. 183.
- Hjelm, Carl Wilhelm. 206.
 › Sofie Kristine. 206.
- Hjerta, Lars. 21, 25.
 › Sofia Lovisa. 191.
- Hochschild, Rutger Fredrik. 61.
- Horn, Arvid, greve. 200.
 › Claës Fredrik, greve. 138.
- Hultman, Henrik Gustaf. 38.
- Hyckert, Anders Jansson. 126.
- Hyléen, Henrik. 46.
- Hård, Karl Gustaf, greve. 129.
- Hägerflycht, Arvid Axel. 155.
- von Höpken, Nils Albrekt, frih. 183.
- Immerman, Anders. 185.
 › Per. 185.
- Immerman, Per Wilhelm. 185.
- Isenberg, Karl Rudolf. 184.
 › Kristina Vilha. 183.
- Jakobsson, Jakob. 8.
- Jansson, Hans. 176.
- Janzon, Jonas. 40.
- Johan Casimir, pfalzgreve. 116.
- Johannes Erici. 204.
- Jonsson, Peder, till Gafö. 4—8.
- Julin, Anders. 65.
 › Peter. 65.
- Järta, Hans. 143.
- Jönsson, Jöns, i Gafö. 5, 8.
 › Henrik, i Fyllerid. 5.
 › Per. 206.
- Karl XIV Johan, konung** 9—17.
- Kempensköld, D. 52.
- Kihlstedt, Brita Olofsdotter. 192.
- Klingspor, Mauritz Staffan, frih. 155.
- Knutsdotter, Anna. 7, 8.
- Knutsson, Henrik. 7, 8.
 › Peder. 7, 8.
 › Ulf, se Eek.
- Kokenhausen, Johann. 165.
- Koniccpolski, Stanislaus. 81.
- Kordzikovski, J. 79.
- Korecki, Samuel. 81.
- von Kothen, Beata Maria. 65.
- Kræmer, Robert. 23.
- Kristersson, Karl. 8.
 › Åke. 7, 8.
- Kristina, drottning. 115, 116.
- Kristoffersdotter, Anna. 206.
 › Karna. 205, 206.
- Krook, Jakob. 46.
- Küsel, Anna Kristina. 46.
- Källbom, vaktmästare. 185.
- Lafrensen, Niclas d. y.** 45.
- Lagergren, Helmer, 188, 192, 193.
- Lagerheim, Lars Magnus. 159.
- Lagerlöf, Selma. 187, 195.
- Landgren, Lars. 36.
- Laurentius Nicolai. 204.
- Law, John. 145.
- Leschnew, generalmajor. 54.
- Lewenhaupt, Adam Ludvig, greve. 201, 202.
 › Claes, greve. 201.
 › Mauritz Axel, greve. 73, 150.
- Liljestolpe. 23.
- Liljewalch. 22.
- Lilliehorn, landshöfding. 45.
- Lilljehöök, Erik Persson. 4—8.
 › Hans Månsson. 4.
 › Per Erikssop. 5—8.
- Lindbom, Karl. 182.
- Lindeberg, Otto. 198.
- Lindgren, H. A. 127.
 › Henr. Gerhard. 35.
- Lindström, Karl Olof. 183.
 › Maria Marg. 184.
- Liung, Anders Zachriesen. 206.
- Ljunggren, Gustaf Teodor. 36.
- Looström, L. 197.
- Lorichs, Karl Fredrik. 158.
 › L. L. 65.
- Lovisin, Carl Arvid, frih. 157, 158, 160.
- Lundberg, J. G. 19.
- Lundblad, Anna Gustafva. 185.
- Lundequist, N. W. 148, 152.
- Lundh, N. 32.
- Lundholm, Abraham. 35.
- von Lühmann, Wilhelm. 32.
- von Löwenburg, Wendela. 27.
- Lewener, Daniel. 206.
- Löwenhjelm, Carl Axel, greve. 129, 139, 144.
- Malmberg, Johan Samue** 186.
- Mariboe, Ludvig. 149.
- Marstrand, Vilhelm. 206.
- Melén, Johan Israel. 35.
- Mellqvist, Lars Niklas. 36.
- Messenius, A. 115.
- Mietzlaff, Joakim. 104.
- Modée, Carl Vilhelm. 73.

- Moderus, Suemeo Jonæ. 204.
 Modin, Fredrik. 184.
 › Hedv. Fredrika Klementina. 184.
 Montgomery, Edvard. 190.
 Müller, Jürgen Christian. 128.
 Myhrman, Kristoffer. 69.
 Möllerhielm, Axel Johan Adam. 73.
 Möllersvärd, kapten. 22.
 Mörner, Adolf Göran, greve. 138.
 › Carl Stellan. 157, 158.
 › Ludvig, frih. 126.
 › Nils, greve. 200.
 › Stellan. 86.
- Nerman, Einar.** 194.
 › Vilhelm Samuel. 150.
 Niekirchen, Anna. 171, 172.
 Nilsdotter, Märta. 8.
 Nilsson, Krister. 8.
 Nordell, Anton. 183.
 › Sofia Ulrika. 183.
 Nordenfalk, Joh. 144.
 Nordensson, A. 49.
 af Nordin, Carl Johan, frih. 73, 143—145, 150.
 Nordvall, Emma Maria. 186.
 › Hilda Permina. 186.
 › Ida Amalia. 186.
 › Per Anders. 186.
 › Selma Vilh:a. 186.
 Noreen, Arvid. 187, 196.
 Norman, Ludvig. 30—32.
 Norreus, Hans Jonsson. 51.
 Nyblom, Elsa. 187, 188, 192—194.
 Nycander, Carl Axel. 63.
 › Charlotte. 63.
 › Oscar. 51.
- Olson, William.** 190.
 Olsson, Esbiörn. 205.
 › Sone, i Stäckinge. 5, 8.
 Otterström, Jakob. 39.
 Oxehufvud, Olof Philip. 149, 150.
 Oxenstierna, Axel. 77—113.
- Palmstjerna, M.** 25.
 › Nils Fredrik, frih. 138.
- Paulinus, Laur. 204.
 Pedersson, Erik, till Gafjö, 5, 6, 8.
 › Knut, till Fyllerid. 4—8.
 Persdotter, Benkta. 7.
 Persson, Erik, se Lilljehöök.
 › Lars. 7.
 › Ulf, till Flishult. 7.
 Petré, Johan Tore. 156, 160, 161.
 Petreius, Jonas. 204.
 Peyron, Edvard August. 158.
 Piscator, Anna Lisa. 192.
 von Platen, Baltzar Bogislaus, greve. 128, 129, 134.
 Posse, Arvid, greve. 155.
 › Claës Fredrik, greve. 129.
 › Karl Henrik, greve. 138.
 Printz, Per Abraham. 184.
 Psilander, Jacob. 51.
 Pålsson, Kristoffer. 205.
- Quensel, O.** 20.
- Raab, Karl Gustaf, frih.** 184.
 Rahling, Maria. 47, 49.
 › Peter. 47.
 Raklitz, Anna Maria. 195.
 Ramstedt, Julius August. 182.
 Rundel, Andreas. 30—33.
 Rasche, Kristoffer Ludvig. 94.
 Reincke, Anna Maria. 47.
 Reinholdsson, Anton. 192.
 Remmer, Christina. 65.
 Reuter Dahl, Henrik. 40.
 Reuterskiöld, Lennart. 198.
 Ribbing, Sigurd. 37.
 Richert, Johan Gabriel. 137.
 Richter, David d. y. 200, 202.
 › Jacob Christian. 74.
 Ridderstad, C. F. 54, 56.
 Roe, Thomas. 81, 98, 99.
 Roman, Lars Gustaf. 190.
 Romdahl, Axel L. 1.
 Roos, L. H. 196.
 von Rosen, G. F., greve. 46.
 Rosenblad, Eberh. Mathias. 159.
 › Mattias, greve. 143.
- Rosenquist, Fredrik Leonard. 144.
 Rosladin, Christina. 121.
 Rost, Maria Gabrielsdotter. 205.
 Rothstein, Anders. 46.
 › Katarina Magdalena. 46.
 › Maria Juliana. 46.
 Rundgren, Claes Herman. 39.
 Runsten, Jonas Bernhard. 38.
 Ruuth, E., frih. 46.
 Rydström, Ada. 65.
 von Röök, K. F. 47.
- Salmonson, Carl A.** 74.
 Salvius, Joh:s. 204.
 Samzelius, Hugo. 71, 204.
 Sandberg, Anders. 37.
 Sandelin, Britta Kajsa. 191.
 › Ebba. 188, 196.
 › Elisabet. 191.
 › Gustaf Adolf. 191.
 › Hedvig Charlotta. 191.
 › Johan. 187, 188, 190—192, 194—196.
 › Johanna Gustafva. 191.
 › Jan. 191.
 › Lovisa Fredrika. 191.
 › Martin Filip. 191.
 › Maurits. 191.
 › Sofia. 191.
 › Stina Maja. 190.
 › Ture. 190.
 Sandels, Johan August, greve. 126.
 Sander, Nils Fredrik. 34.
 Santesson, löjtnant. 59.
 von Schéele, Charlotta. 47.
 › Fredrika. 47.
 Sehensson, J. 48.
 › Maria. 49.
 Schough, Elis Mauritz. 186.
 Schneidler, Maria Vilh:a. 186.
 Schram, Emanuel. 36.
 Schrymsieur, Anna. 65.
 Schultz, Karl. 197, 199.
 von Schultzen, Johan Christoffer. 151.
 Schulzenheim, Conrad Teodor, frih. 127.
 von Schwerin, Fredrik Bogislaus, greve. 128, 129, 134.

- von Schwerin, F. B. V.,
   grefve. 134, 138.
 von Schwerin, Filip Bogis-
   laus. 146, 159.
 Schyberg. 22.
 Selander, Nils Haquin. 40.
 Selenius, Karl Ludvig. 186.
 Seraphim, August. 79.
   › Ernst. 79.
 Sevelin, Per Erik. 186.
 Silfverstolpe, 24.
   › Gunnar M. 197,
   199, 200.
 da Silva Loureiro, Anton
   José. 183.
 Sjöblad, Per. 47.
 Skogman, Karl David. 149.
 Skytte, Johan. 104.
 Skölderbrand, Anders Fred-
   rik, grefve. 127.
 Snakenborg, Anna. 114.
 Sofia Albertina, prinsessa.
   52.
 Sondén, Anders Fredrik. 37.
 Sparre, Sixten, frih. 129,
   136.
 Sprengtporten. 22.
 Stael v. Holstein, Jakob
   Salomon, frih. 156.
 Stahre, Johan Fredrik. 183.
 Stenbock, C. M., grefve. 197.
   › Fredrik. 7.
 Stenborg, Carl. 48.
   › Gustafva. 48, 49.
   › Johan Fredrik. 48.
 Strandberg. 22.
 Strangh, Jacob. 65.
 Ström, Erik. 186.
   › Nils Brynolf. 186.
 Strömbom, Sixten. 197.
 Strömfelt, Hans Fredrik Har-
   rald, grefve. 142.
   › Karl Melcher. 142.
 Sundberg, Anton Niklas. 39.
 Sundmark, major. 24.
 Sunn, Per Hansson. 46.
 Svedberg, Anna. 185.
   › Petter Eriksson.
   185.
 Swedenhjelm. H. L. 57.
 Swederus, Hedvig. 190.
 Svensdotter, Helvig. 205,
   206.
 Svensson, Anders. 86, 92,
   96.
   › C. G. 185.
- Sève, J. A. 34, 37.
   › T. 34, 42.
 Söderberg, Daniel. 35, 38.
 Södergren, Katarina. 186.
- T**aube, Gustaf Adam, gref-
   ve. 73.
   › Hedvig. 70.
   › Signe. 67.
 Tegner, slägter. 204—206.
 Tegnér, Esaias. 69.
   › Esaias Magnus. 41.
 Ternström, Johan. 38.
 Tersmeden, Carl. 70.
   › Nils. 25.
   › Vilh. 21, 24.
 Thegner, Olof. 120.
   › Olof Arvidsson.
   205.
 Theorell, Sven Lorens. 133.
 Theorin, J. J. A. 186.
 Thorinus, Andreas. 204.
 von Thurn, Henrik Matthias.
   82, 97.
 Thyseius, Per Erik Ludvig.
   35.
 Tornerhjelm, Johan Abr.
   159.
 Tranér, Johan. 42, 43.
 Trolle, generalmajor. 53.
 Tulin, kapten. 59.
 Törneflycht, Mikael, grefve.
   73.
 Törning, öfverstelöjtnant. 53.
- U**exküll, Marie. 164.
 Ugglä, C. R. 57.
 af Ugglas, Pehr Gustaf, gref-
   ve. 126.
 Ulfsdotter Halfhjort, Brita.
   7, 8.
 Ullberg, Jonas. 160.
 Uphall, Lucas. 1—3.
 Upmark, Gustaf. 2.
- W**achtmeister, Fr., grefve.
   198.
 Wahrendorff, Elisabeth
   Charl. 46.
   › J. D. 46.
   › Maria Juliana.
   46.
 Valerius, Johan David. 161.
 Wallens, Anna Sofia. 48.
   › Jeremias. 46.
- Wallin, Johan Olof. 161.
 Wangerheim, generalmajor.
   10—15.
 Warkotsch, Kristian. 88.
 Wedberg, Anders. 160.
   › Johan. 185.
 Wegelius, Aurora. 74.
 Wennerberg, Gunnar. 67, 68.
 Wennerstjerna, Anna Lisa.
   188, 195, 196.
 Wennervik, Erik. 195.
 Westberg, Per Gustaf. 182,
   184.
 Westin, Jakob d. ä. 48.
   › Klara Augusta. 48.
 Westling, Acke. 199.
 Westphalen, Eva. 45.
 af Wetterstedt, Gustaf, gref-
   ve. 127, 129, 155.
 Whitelock, Karl Otto. 151,
   158.
 Widebäck, Britta Christina.
   206.
 Widegren, Gustafva Adelai-
   de. 184.
 Vifstrand, Annette, 66.
 Wirsén, Gustaf Fredrik, gref-
   ve. 129.
   › Th. 20, 23.
 Witte, Georg Edvard. 182,
   183.
 Wrangel, ätterna. 162—173.
   › Karl Gustaf. 120.
   › Ewert. 69, 188,
   193.
 Wretfors, Karl Johan. 186.
 Wretman, Johan. 66.
 Wästfelt, Johan Fredrik. 186.
- Z**achrisson, Zacharias. 147.
 Zandt, Karl Fredrik. 46.
 Zethelius, Kristina Regina.
   46.
 Zetterberg, Berndt. 185.
   › Johan August.
   174—176, 182,
   184, 186.
 Zolkiewski, Lukas. 81.
 Zöge von Manteuffel, förste
   stallmästare. 57.
- Å**kerhjelm, Gustaf Fredrik,
   frih. 128.
 Åkerman, grosshandlare. 60.

Följande af samfundets skrifter utlämnas åt *ledamöter i samfundet*, efter rekvisition hos skattmästaren, adr. Riksarkivet, till nedannämnda pris nämligen:

Svenska autografsällskapets tidskrift, Del I, nr 1, 3, 5—12 ärg. 1879—1888, (h. 2 o. 4 saknas), per nr	kr. 1.
Svenska autografsällskapets tidskrift, Del II, nr 1—12 (ärg. 1889—1896, 346 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris af allenast	kr. 6.
Lösa häften för 1 kr. för hvarje häfte; dubbelhäftet nr 11—12 för 2 kr. Ex. tryckt på <i>bättre papper</i> (däraf några få fullständiga ärg. äro tillgängliga) jämte Register till delarne I och II, äfven på <i>bättre papper</i>	kr. 15.
Personregister till delarne I och II (44 sid.)	kr. 2.
Personhistorisk tidskrift, ärg. II (1900, 180 sid.) med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1900, 53 sidor	kr. 5.
Ärg. I och III slutsälda. Däraf finnas endast I h. 3 o. 4 samt III h. 4 à 1.25 per häfte.	
Personhistorisk tidskrift, ärg. IV (1902, 166 sid., med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1902, 43 sid.	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, ärg. V (1903, 222 sid., med 25 porträtt och register samt Dödslista för 1903, 37 sid.)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, ärg. VI (1904, 164+23 sid., med 22 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, ärg. VII (1905, 167+56 sid., med 19 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, ärg. VIII (1906, 133+106 sid., med 17 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, ärg. IX (1907, 111+160 sid., med porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift. ärg. X (1908, 203 sid. med 22 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift. ärg. XI (1909)—XVIII (1916)	à kr. 5.

¶ **Handlingar, utg. genom samfundet:**

I. St. Nikolais kyrkas i Stockholm vigselbok, I. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. af F. U. Wrangel	kr. 3.
II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.), ...	kr. 1:50.
III. Släkten Aminoff (85 sid. + 1 tab.)	kr. 5.
IV. Klosterfolket i Vadstena; af C. Silfverstolpe (168 sid.)	kr. 3.
D:o d:o tryckt på <i>bättre papper</i> (i få ex.)	kr. 5.
V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6 + 87 sid.) med 31 porträtt, ingår som bilaga i ärg. III och IV.	
VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102 + 24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt. Erhålles gm C. E. Fritzes bokhandel, Stockholm	
VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.)	kr. 2.
VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt), ingå som bilagor i ärg. VI och VII.	

Ny serie:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905, af G. Elgenstierna (106 sid.); ingå som bilaga i ärg. VIII, h. 3—4.	
2. Kalmar regementes chefer 1623—1907, af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår som bilaga i ärg. IX, h. 3—4.	
Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à	kr. 1.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar ärg. I—III (1906—08); ingår som bilaga i ärg. XI, h. 2—4 och XII, 1—2	kr. 2.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff	kr. 2.
5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borganstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar	kr. 3.
6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval utgifna af C. M. Stenbock (är h. 2—3 af ärg. 1912). (Äfven i lyxupplaga; utgången).	
7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg (ingår i h. 4, ärg. 1913).	
8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven av Nils Sjöberg (ingår i h. 1—2, ärg. 1914).	

STOCKHOLM 1928. KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER. 170116